

MUZEUL DE ISTORIE GALAȚI

DANUBIUS
XX

GALATI
2002

**MUZEUL DE ISTORIE
GALAȚI**

**DANUBIUS
XX**

GALAȚI
2002

COMITETUL DE REDACȚIE:

cerc.șt.princ.I dr. Ștefan STANCIU - redactor responsabil

cerc.șt.princ.I dr. Dan RÂPĂ-BUICLIU -secretar științific

Machetă grafică și tehnoredactare computerizată:

Liliana – Carmen PALADE

Traducere texte în franceză - conf. dr. Constantin FROSIN

I.S.S.N. 1220 - 5052

DANUBIUS

Revista Muzeului de Istorie

Galați

Orice corespondență se va trimite

pe adresa:

MUZEUL DE ISTORIE

Str.Mr.Iancu Fotea, nr. 2
6200 Galați - ROMÂNIA
Tel. (40) 236-41.42.28
Fax. (40) 236-46.07.97

Responsabilitatea științifică a textelor revine autorilor.

CUPRINS

SUMMARY

ARHEOLOGIE - ARCHAEOLOGY

Costel ILIE, Mircea NICU,

Situri și puncte arheologice din județul Galați..... 5
Archaeological sites and points in Galați county

ISTORIE – HISTORY

Marian STROIA,

*Revoluția română de la 1821 în contextul internațional al
epocii. Puncte de vedere 43*
*The Romanian revolution of 1821 in the international context.
Points of view*

Elena-Ingrid BAHAMAT,

*Idei reformatoare în scrierile iluminiștilor Dinicu Golescu și
Eufrosin Poteca..... 59*
*Reforming ideas in the writings of the illuminists
Dinicu Golescu and Eufrosin Poteca*

Sorin GEACU,

*Păduri în sudul Moldovei (județele Covurlui, Tecuci și Tutova)
în a doua jumătate a sec. al XIX-lea..... 67*
*The forests in Southern Moldavia (Covurlui, Tecuci and Tutova
counties) in the second half of the XIX-th century*

Ștefan STANCIU,

Insula Șerpilor la mijlocul secolului al XIX-lea..... 81
Snake Island at the middle of the XIXth century

Viorica-Steluța PISICĂ,

Halele de Pescării de la Galați..... 97
The fishery halls from Galati

Dan RÂPĂ, Adrian VASILESCU,

*Consens și demers energic privind apărarea intereselor
politice naționale reflectate în corespondența dintre diplomatul
Nicolae Titulescu și generalul Alexandru Averescu..... 105*
*Consensus and energetic measures for the defence of the
national political interests, reflected in the correspondence*

*between the diplomat Nicolae Titulescu and the general
Alexandru Averescu*

BIBLIOLOGY

Dan RÂPĂ,

*Notes bibliologiques concernant “der Türkenkalender für
<1455>”, (Mainz, 1454)..... 139*

*Bibliological notes regarding “der Türkenkalender für
<1455>”, (Mainz, 1454)*

PATRIMONIUL CULTURAL – CULTURAL PATRIMONY

Gabriel VEDEȘ,

*Restaurarea monumentelor istorice și de arhitectură în
România. Protejarea și conservarea patrimoniului construit în
plan național și local, promovată de legislația română după
1989, în scopul armonizării sale cu cea a Comunității
Europene (I)..... 151*

*The restoration of Romanian historical and architectural
monuments. The protection and the conservation of the national
and local patrimony, ensured by the Romanian legislation,
after 1989, for compliance with the regulations of the European
community*

Dan RÂPĂ,

Miscellanea historica (I)..... 185

Sandu SINDILE,

*Restaurarea a trei vârfuri de lance hallstattiene descoperite la
Roșcani..... 193*

*The restoration of the three Hallstatt spear tips discovered in
Roșcani*

MEMORIALISTICĂ - MEMOIRS

Nicolae BACALBAȘA-DOBROVICI,

[Veteranii completează cronică de război:]

Luptele de blindate germano-sovietice din sudul Moldovei

(august 1944)..... 199

[The veterans make additions to the war chronicle:]

*The German-Soviet tank battles in the South of Moldavia
(august 1944)*

SITURI ȘI PUNCTE ARHEOLOGICE DIN JUDEȚUL GALAȚI

Costel ILIE, Mircea NICU

Mărturii materiale privitoare la succesiunea comunităților omenești, care au trăit în diferite etape istorice pe aceste locuri, au fost descoperite pe întreg teritoriul județului Galați, ele fiind permanent semnalate în diverse lucrări cu caracter general și de specialitate sau de către locuitorii diferitelor localități.

Primele semnalări, care mărturisesc existența unor vestigii vizibile, ne parvin de la Miron Costin și Dimitrie Cantemir care pomenesc în scrierile lor de ruinele castrului roman de la Tirighina - Bărboși. Acestor însemnări li se adaugă activitatea de pionierat a lui Gh. Săulescu, fost profesor la Academia Mihăileană, care în 1837 completa cunoștințele referitoare la monumentul de la Bărboși.

În deceniile nouă și zece din secolul al XIX-lea C. Schuchardt aduce elemente noi privitoare la Bărboși, dar mai cu seamă la traseul valului din Moldova de Jos, ca element de apărare existent în epoca romană, contribuind în același timp, prin cercetările de suprafață, la identificarea a numeroase puncte arheologice pe teritoriul fostelor județe Tecuci și Covurlui.

Activitatea laborioasă depusă de Vasile Pârvan la începutul secolului al XX-lea, în domeniul științei arheologice, pune bazele cercetărilor sistematice în siturile de la Tirighina-Bărboși și în antica Piroboridava, cetate geto-dacică situată pe malul Siretului la Poiana (comuna Nicorești). Cercetările de la Bărboși au fost continuate de profesorul Gheorghe Ștefan în perioada anilor 1935-1936, iar la Poiana de profesorul Radu Vulpe. În aceeași perioadă profesorul C. Solomon, a întreprins numeroase periegeze prin fostul județ Tecuci, ocazii cu care a identificat puncte arheologice și a adunat material necesar înființării Muzeului de Istorie din Tecuci, iar Mircea

Petrescu-Dâmbovița a publicat răspunsurile la chestionarul arheologic întocmit de Alexandru Odobescu, pentru județul Covurlui și a localizat situri din neolitic, epoca bronzului și a fierului, precum și stațiunile eneolitice de la Foltești și Stoicani.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, cercetările arheologice au luat o amploare deosebită. Paralel cu cercetările sistematice în stațiunile cunoscute Poiana, Bărboși, colectivele științifice ale șantierelor respective, au efectuat numeroase cercetări de teren, reușind să îmbogățească harta arheologică a județului cu numeroase puncte arheologice.

În zona de nord-vest a județului, A.C. Florescu, Mircea Nicu, Stela Țau, C. Tarază, V. Palade, Constantin Florea, I. Basoc, Ion T. Sion, au efectuat cercetări sistematice și perieghetice, identificându-se numeroase zone de interes arheologic cu urme de locuire din diferite epoci istorice.

La cunoașterea epocilor preistorice s-au adăugat elemente noi prin identificarea unor așezări umane din paleolitic în special prin cercetările întreprinse de Mihalache Brudiu în stațiunile de la Berești, Băneasa, Suceveni, Țepu și altele. Același cercetător a contribuit la clarificarea unor aspecte din epoci mai recente în special perioada geto-dacică și cea daco-romană. Pentru această ultimă perioadă menționată cercetătorii N. Gostar, Silvu Sanie, Ion T. Dragomir, Radu Vulpe au continuat cercetările în așezările de la Bărboși și Poiana, aducând numeroase clarificări privitoare la locuirea în cele două stațiuni.

Cercetările efectuate de către Ion T. Dragomir, Dan Gh. Teodor, Mircea D. Matei, Aneta Anghel, Dan Basarab Nanu și alții au clarificat numeroase aspecte privitoare la evoluția așezărilor umane din această zonă în perioada migrației diferitelor populații, în cea prefeudală și medievală.

Toate aceste cercetări au constituit subiectul a numeroase studii de specialitate și suportul documentar al prezentei lucrări care propune o succintă repertoriere a siturilor și descoperirilor arheologice din județul Galați, încercând astfel să suplinim absența unui repertoriu în acest domeniu. În lucrarea de față am căutat să cuprindem cât mai multe situri și puncte arheologice descoperite până în prezent, de la paleolitic până în

perioada secolului al XVIII-lea, având speranța că viitoarele cercetări de teren și sistematice vor adăuga și alte obiective într-un repertoriu al județului Galați.

Aldești, com. Berești-Meria

1. La punctul „Între Pâraie”, în partea de sud a satului, se află o așezare eneolitică de tip Stoicani-Aldeni¹.

2. În vatra satului au fost descoperite urme de locuire din epoca bronzului².

Balintești, com. Berești-Meria

În punctul Cioinagi, situat la 5 km sud de Berești, a fost cercetată o necropolă din epoca bronzului (cultura Monteoru)³.

Barcea

1. Așezare și necropolă, de tip Sântana de Mureș, din secolul al IV-lea d.Hr. Acest sit este situat în Barcea Nouă, pe malul Bârladului, punctul „Grădina de zarzavat”, la o distanță de 500 m vest de șoseaua Tecuci- Galați⁴.

2. La punctul „Siliște”, în marginea satului Podoleni spre Condrea, a fost descoperit un tezaur monetar din timpul lui Dabija Vodă, format din circa 900 de piese. Material inedit deținut de Muzeul Mixt Tecuci (în continuare: MMT).

¹ Ion T. Dragomir, *Considerații privind neoliticul și eneoliticul din sud-estul Moldovei*, în: „Danubius”, XIII-XIV, Muzeul de Istorie Galați, 1992, p.23-74; *Idem*, *Săpăturile arheologice de la Cavadinești* (r. Berești, reg. Galați), în: „Materiale și cercetări arheologice” (în continuare: MCA), VI, Ed. Acad. Rom., București, 1960, p. 453-471; *Idem*, „MCA”, VI, 1961, p. 151-162.

² N. Zaharia, M. Petrescu- Dâmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII- lea*, București, 1970, p. 338.

³ Eugenia Zaharia, *Das Graberfeld von Balintești-Cioinagi und einige fragen der Bronzezeit in der Moldau*, în: „Dacia”, NS, VII, 1963, p. 139-176.

⁴ Silvia Teodor, Stela Țau, Mircea Nicu, *Necropola birituală din secolul al IV-lea de la Barcea, jud Galați*, în: „MCA”, XIV, 1980, p. 373-398; Stela Țau, Mircea Nicu, *Necropola din secolul al IV-lea de la Barcea*, în: „MCA”, XV, 1983, p. 415-429; *Idem*, *Săpăturile arheologice din necropola birituală din sec. IV d. Hr. de la Barcea, jud. Galați*, în: „MCA”, XVI, 1986, p. 172-180.

Bălăbănești

În această comună au fost descoperite materiale arheologice din paleolitic la punctul „Dealul Chiliei”⁵.

Băleni

1. În punctul „Rădui” a fost descoperit întâmplător cel mai important depozit de obiecte din bronz de pe teritoriul județului Galați⁶.

2. Așezări din secolul al IV-lea, la sud-vest de localitate, în punctul „Casa Radei” și pe imășul de pe „Coasta Buhociu”⁷.

3. Așezare din secolul al X-lea, în punctul „Izvorul Năstase Lupu”⁸.

4. Pe teritoriul localității sunt câțiva tumuli, situați la nord (movila „Călugărița”) și pe interfluviul dintre „Valea Veveriței” și „Valea Suhurluiului”, precum și urme ale valului lui Athanaric⁹.

Băneasa

1. Mărturii de locuire umană încă din epipaleolitic, în punctele „Fântâna lui Toader Bușilă” și „Fântâna Gemenii”¹⁰ și eneolitic (aspectul cultural Stoicani-Aldeni). Astfel de urme materiale s-au găsit și în curtea săteanului Mingireanu Toader¹¹.

2. În vatra satului au fost recoltate materiale arheologice diverse din epoca bronzului și a doua epocă a fierului.

⁵ M. Brudiu, *Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați*, în: „Danubius”, IV, 1970, p.3; *Idem, Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, Biblioteca de Arheologie 2, seria complementaria, București, 1974, p. 131-134.

⁶ Ion T. Dragomir, *Un depozit de obiecte de bronz descoperit la Băleni, în sudul Moldovei*, în: „Danubius”, I, Galați, 1967, p. 89-106; *Idem, Le dépôt de l'âge du bronze tardif de Băleni*, în: „Inventaria archaeologica”, Roumania, fascicule, 4, Edition de l'Académie, Bucharest, 1967.

⁷ M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, Galați, 1979, p. 158.

⁸ *Idem, ibidem*, p. 158.

⁹ *Ibidem*, p. 158.

¹⁰ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974, p. 171-174; *Idem, Primele descoperiri tardenoisene din sud-estul Moldovei*, în: „SCIV”, tom 23, III, 1971, p. 373-374.

¹¹ Ion T. Dragomir, *Contribuții la cunoașterea aspectului cultural Stoicani-Aldeni (Săpăturile de la Lișcoteanca, județul Brăila și Băneasa județul Galați)*, în: „Danubius”, II-III, Galați, 1969, p.45-63; *Idem, Aspectul cultural Stoicani-Aldeni. Considerații asupra ceramicii*, în: „Danubius”, IV, Galați, 1970, p.123-131.

3. Necropolă datată în secolul al IV-lea situată la sud de confluența pâraielor Chineja și Băneasa, în grădinile unor locuitori, precum și urme medievale din secolele X-XII¹².

Bărboși, Galați

Pe promontoriul „Tirighina”, situat la 300m nord de gara CFR Bărboși, precum și pe versanții acestuia au fost făcute numeroase descoperiri arheologice. Primele cercetări de teren au fost întreprinse la Bărboși de către Gheorghe Săulescu, iar cercetările arheologice sistematice au fost inițiate de către Vasile Pârvan în 1912 și continuate de Gheorghe Ștefan în anii 1935-1936. Contribuții majore la cunoașterea așezării de la Tirighina-Bărboși au adus Nicolae Gostar, Ion T. Dragomir și Silviu Sanie.

1. Așezare și cetățuie geto-dacică din secolele II î. Hr. - II d. Hr.
2. Castellum de pământ și castrul roman, datate în secolele II-III d.Hr.
3. Așezare civilă daco-romană și necropolă romană, sec. II-III.¹³

¹² Idem, *Contribuții la cunoașterea aspectului cultural Stoicani-Aldeni (Săpăturile de la Lișcoteanca, județul Brăila și Băneasa, județul Galați)*, în: „Danubius”, II-III, Galați, 1969, p.53; M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, Galați, 1992, p.12.

¹³ Gh. Săulescu, *Descrierea istorico-geografică a cetății Caput Bovis (Capul Boului sau Ghertina) a cărui ruine să află în apropierea Galațiului*, Iași, 1837; V. Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman la Dunărea de Jos*, în: „Analele Academiei Române”, Memoriile secției istorie (în continuare: AARMSI), seria II, tom. 36, nr. 4, București, 1913, p. 114 și urm.; Gh. Ștefan, *Nouvelles découvertes dans le „castellum” romain de Bărboși (près de Galați)*, în: „Dacia”, V-VI, București, 1935-1936, p. 341-349; N. Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Șendreni-Bărboși (r. Galați)*, în: „MCA”, VIII, 1962, p. 505-507; Idem, *Unitățile militare din castellum roman din Bărboși*, în: „Danubius”, I, Galați, 1967, p. 107 și urm.; Idem, *Cetăți dacice din Moldova*, 1969, p. 29; Ion T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galațiului din cele mai vechi timpuri și până la întemeierea orașului*, în: „Danubius”, I, 1967, p.179-212; Idem, *Cavalerul trac de la Tirighina- Bărboși*, în: „Danubius”, II-III, 1969, p. 71-79; S. Sanie, *Medalioane și tipare romane descoperite la Tirighina-Bărboși*, în: „Danubius”, II-III, 1969, p. 81; Idem, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î. Hr. - III d. Hr.)*, Ed. Junimea, Iași, 1981; Idem, *Cetățuia geto-dacică de la Bărboși*, în: „AM”, 11, 1987, p. 103-111 S. Sanie și Ion T. Dragomir, *Continuitatea locuirii dacice în castrul de la Bărboși-Galați*, în: „Danubius”, IV, 1970, p.135-140; M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 8.

Berești

1. Locuire paleolitică în punctul Dealul „Taberei”¹⁴.

2. Depuneri de materiale neolitice (cultura Cucuteni) la punctul „Bâzanu” situat la 2km est-nord-est de oraș, identificat în 1939 de către M.Petrescu-Dâmbovița și în punctul „Dealul Bulgarului” la nord-nord-est de oraș, la circa 250m de izvorul Chinejii (cercetare perieghetică și sistematică)¹⁵.

3. În punctul „Dealul Voineștilor”, situat la 2km vest de oraș, s-au descoperit urme de locuire din neolitic, epoca fierului și secolelor III-IV d.Hr. (cercetare perieghetică)¹⁶.

Berești-Meria

Urme de locuire din epoca bronzului, pe Valea Chinejii la 3 km sud de sat¹⁷. Resturi de locuire specifice secolelor III-IV d.Hr.¹⁸.

Brăhășești

1. Pe platoul de deasupra satului la 800 m. nord de sat, la locul numit „La Chilizii”, pe un promontoriu larg cuprins între râpile chiliilor, în viile de pe locurile lui D. Pintilie și T. Vulpe, se află o stațiune din paleolitic și resturi arheologice aparținând mai multor epoci: neolitic, a doua epocă a fierului și epoca romană (perieghete: C. Solomon, 1931 și Colectivul arheologic Poiana, 1951); Material ceramic cu aceleași caracteristici se găsesc, după spusele localnicilor și la circa 1 km la nord, spre Toflea, în punctul „Locul lui Merescu”.

2. La 4 km sud de Brăhășești, la hotarul acestei comune cu teritoriul comunei Țepu, pe malul stâng al văii Bălăloaica (numită Puturoasa), cam la

¹⁴ M. Brudiu, Eugenia Popușoi, *Cercetări paleolitice din județul Vaslui*; M. Brudiu, *Paleoliticul*, p. 113-117.

¹⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, Extras din „Orizonturi”, III, 5-9, Galați, 1940; Ion T. Dragomir, *Săpături arheologice la Tg. Berești (r. Bujor, reg. Galați)*, în: „Danubius”, I, 1967, p. 41-60.

¹⁶ *Idem*, *Săpăturile arheologice din așezarea cucuteniană de la Berești „Dealul Bulgarului”, jud. Galați*, în: „MCA”, 1983; *Idem*, *Săpături arheologice la Tg. Berești (r. Bujor, reg. Galați)*, în: „Danubius”, I, 1967, p. 49.

¹⁷ N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p.350.

¹⁸ Ion T. Dragomir, *op.cit.*, p. 49.

1 km mai sus de confluența acestei văi cu valea Cernei, pe trei boturi de dealuri apropiate, între pâraie, colectivul arheologic Poiana - 1951 a constatat existența unei stațiuni cu resturi amestecate din neolitic și a doua epocă a fierului. Localnicii afirmă că cioburi similare s-ar găsi și pe Valea Cernei, la circa 1 km mai sus de confluența sa cu Valea Bălăloaicei, pe malul stâng. Recunoșterea colectivului arheologic Poiana - 1951 n-a constatat însă în acel loc decât foarte puține fragmente răzlețe, din epoci recente.

3. La circa 1 km sud de Brăhășești, pe coasta de vest a văii Berheciului, pe o terasă de prundiș, se văd mai multe gropi de bordeie cărora localnicii le spun Gropile Tătăraști¹⁹;

4. Pe platoul de la nord-vest de sat, la circa 300 m nord de stațiunea de „La Chilii” la locul numit „La Gherasim”, înainte de intrarea în „pădurea Merescu”, la vest de drumul Delenilor, dintre Brăhășești și Toflea, se află un segment de val numit Troian, căci pare a aparține valului din Moldova de Jos dintre Ploscuțeni și Stoicani (valul lui Athanaric). Urmele șanțului nu se văd clar (recunoașteri C. Schuchardt-1885 și Radu Vulpe-1951)²⁰.

5. Cetate dacică de pământ, la punctul „Cetățuia”, situată în capul dealului dintre Craioveni și Cosițeni, la confluența pâraielor Zeletin și Berheci. Lângă cetatea de la Brăhășești, la piciorul pantei de est se găsesc fragmente ceramice din secolul al IV-lea î.Hr.²¹

6. În depunerile loessoide din Râpa cea Mare situată la marginea satului, s-au descoperit numeroase oase de mamifere, în stare fragmentară, precum și două așchii plate de rocă monolitică, indicând probabil o așezare din paleoliticul final (semnalare N. Macarovici, cercetare M. Zaharia-1958).

¹⁹ C. Schuchardt, *Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Wien* (în continuare: AEM), IX, 1885, p. 204; C. Solomon, *Un muzeu regional la Tecuci*, 1931; Radu Vulpe, *Activitatea șantierului arheologic Poiana- Tecuci*, în: „SCIV” II, tom 1, 1951, p.177-216; *Idem*, *Șantierul Poiana*, în: „SCIV” III, 1952, p.191-230.

²⁰ C. Schuchardt, *op. cit.*, p. 204; R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV” I, 1950, tom 2, p.163-174; *Idem*, *Le vallum de la Moldavie inferieure et le mur d'Athanaric*, 1957.

²¹ C. Solomon, *Cetățuia din valea Berheciului*, în: “Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice” (în continuare: BCMI), XXII, 59, 1929, p. 34-39; R. Vulpe, *Șantierul Poiana*, în: „SCIV” III, 1952, p. 214.; M. Brudiu și P. Păltânea, *Cetatea daco-getică de la Brăhășești - Contribuție la istoria dacilor din sudul Moldovei*, în: “AM”, VII, 1972, p. 225 - 239.

7. Fragmente ceramice geto-dacice din secolele III-II î.Hr. au fost descoperite și în preajma proprietăților locuitorilor Petre Ignat și Gheorghe Popa²².

Brănești, com. Nicorești.

1. În pantele promontoriului situat în preajma satului și denumit Piscul Ilenei, s-au descoperit numeroase resturi de vase, documentând o așezare din La Tène III (semnalare Constantin Florea).

2. În același punct la circa 1 km de sat, pe malul drept al Tecucelului, se afla o așezare geto-dacică ce a fost distrusă de apă²³.

Brătulești, com. Corod.

1. Pe teritoriul satului s-a descoperit o așezare din cuprinsul căreia s-au adunat resturi de vase, aparținând perioadei corespunzătoare secolelor II-III d.Hr., mult chirpic și o monedă de argint de la împăratul Hadrian (semnalare Constantin Florea-1958).

2. La circa 400 m de sat în punctul Râpa Țiganului, s-au găsit resturi ceramice geto-dacice. Informație de la profesor Cuza Pavel.

Bucești, com. Ivești

De pe teritoriul acestui sat au fost adunate numeroase fragmente ceramice din epoca daco-romană. Material inedit, se află la MMT.

Buciumeni

1. Așezare geto-dacică la nord de sat, pe șoseaua Tecuci-Ploscuțeni, la circa 100m înainte de intrarea în pădure, în apropiere de fântâna Teilor, pe pîntenul de deal numit „Pisc”, dintre Valea Buciumenilor și Valea Runcului, pe locul lui Toader Chiriac (1950) s-au găsit rare cioburi din epoca daco-romană, similare celor de la Poiana. Proprietarul a declarat că acolo ar fi găsit o oală cu oase. Recunoaștere făcută de Radu Vulpe în anul 1950²⁴.

²² M. Brudiu, *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, în: „MCA”, IX, 1970, p. 519.

²³ R. Vulpe, *op. cit.*, p.213.

²⁴ *Idem*, *Șantierul Poiana*, în: „SCIV” II, 1951, p.212; Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Ed. Acad., București, 1973.

2. Pe teritoriul satului a fost identificată o așezare carpică din secolele II-III d.Hr.²⁵

3. La N-V de sat, la 1 km nord de drumul Buciumeni - Diaconi, pe coasta Buciumenilor, versantul dinspre râpa Mocanului, pe locul lui Toader Miron (1950), s-au găsit 4 denari republicani romani de argint. Material aflat MNA (Muzeul Național de Antichități).

4. La circa 3 km est de sat, pe dealul Hogășel, la marginea de sud a pădurii Rediul, „La Ulmi”, pe o lungime de circa 50 m, se vede un crâmpci din Valul din Moldova de Jos, Ploscuțeni - Stoicani, care nu mai apare spre sud decât la Tecucel, iar înspre nord numai în preajma satelor Brăhășești - Toflea (recunoaștere C. Schuchhardt și Radu Vulpe)²⁶.

Cârlomănești, com. Cerțești

1. La sud de sat pe fosta moșie Bali, în 1928, s-au găsit niște plăci subțiri de aur într-un tunel, împreună cu un schelet. În 1943 se găseau la M.Bali, în Bârlad. Loc necercetat, informație obținută de la Radu Vulpe.

2. În 1939 s-a descoperit întâmplător o amforă, din epoca romană, care se află la Primăria comunei²⁷.

3. La punctul Hârleaș a fost descoperit un vas ceramic, aparținând culturii Noua (semnalare Ionel Duda). Un colectiv condus de M. Petrescu-Dîmbovița a efectuat, în anul 1949, în acest punct un sondaj arheologic, soldat cu descoperirea unor urme de locuințe și numeroase alte materiale arheologice, specifice aspectului cultural Stoicani - Aldeni. În ultimii ani, datorită unor lucrări de terasare și nivelare, așezarea străveche a fost excavată în întregime²⁸.

²⁵ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1973.

²⁶ C. Schuchhardt, *op. cit.*, p. 204; R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV” I, 1950, tom 2, p. 169.

²⁷ *Curentul*, 3. XI. 1939.

²⁸ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Cercetarea așezărilor omenești din societatea primitivă precum și formele sclavagiste în regiunea Siret-Prut-Dunăre. Raport asupra săpăturilor arheologice din județele Covurlui și Tutova*, în: „SCIV” I, 1950, p. 59; M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în jud Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 5-22.

Cavadinești

1. Pe teritoriul acestei localități au fost descoperite urme de locuire din paleolitic²⁹.

2. În punctul „Râpa Glodului”, la confluența pâraielor Lișcov și Horincea, se găsește o așezare de tip cenușar, de la sfârșitul epocii bronzului (cultura Nouă)³⁰.

Căuiești, com. Drăgușeni,

Așezare din prima și a doua epocă a fierului și din secolele III-IV d.Hr., în punctul „Cetățuia” situat la 500m sud-sud-est de sat. Cercetare de suprafață, întreprinsă de colectivul șantierului Tg. Berești³¹.

Cerțești

1. În această comună au fost identificate urme materiale specifice celei de-a doua epoci a fierului, în punctul „Poieni”.

2. Urme de locuire din secolul al IV-lea d. Hr., pe valea Bârzotei, la vest de locul unde aceasta cotește de la est la nord, lângă pădure³².

Ciorăști, com. Priponești.

1. Tezaur monetar descoperit în punctul Olința, situat la nord-est de sat între Huștiul și Ciorăști. Tezaurul este compus din 50 monede de argint, emisiuni ale Imperiului Otoman (informație MMT, descoperitor Tănase Catinca).

2. În punctul „La Chetroi”, situat în partea de nord-vest a satului, se găsesc urme de locuire din perioada medievală, secolele XVII-XVIII. La Muzeul de Istorie din Galați a fost adusă o săgeată din fier, de epocă feudală, din această zonă. Relatările localnicilor privitoare la acest punct, ne-au determinat să facem o cercetare de teren în toamna anului 2002,

²⁹ *Idem*, Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați, în: „Danubius”, IV, 1970, p. 3; *Idem*, Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova, Ed. Acad., București, 1974; M. Brudiu, E. Popușoi, Rezultatele cercetărilor paleolitice de la Mălușteni, jud. Vaslui (1969-1971), în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p.7-21.

³⁰ Ion T. Dragomir, Săpăturile arheologice de la Cavadinești, în: “MCA”, VI, 1959, p.453-463; *Idem*, în: “MCA”, VII, 1961, p.151-157.

³¹ *Idem*, Săpături arheologice la Tg. Berești (r. Bujor, reg. Galați), în: „Danubius”, I, 1967, p. 49.

³² M. Brudiu, Cercetări perieghetice în sudul Moldovei, în: “MCA”, IX, 1970, p. 519.

ocazie cu care au fost depistate numeroase fragmente ceramice medievale, cărămizi și chirpici arși împrăștiate pe o suprafață mare de lucrările agricole³³.

Cișmele, com. Smârdan

Pe teritoriul satului se află o porțiune din valul roman datat în secolele II-III d.Hr.³⁴.

Cornii de Jos, com. Corni

La marginea de nord a satului, lângă valea mare ce desparte acest sat de Cornii de Sus, pe lângă urmele de zidărie ale unei vechi biserici s-au găsit resturi din epoca bronzului, printre care fragmentul unui ciocan de piatră cu gaură transversală și o mărgea de piatră (recunoaștere Radu Vulpe-1934).

Cornii de Sus, com. Corni

1. În partea de sud a satului, pe marginea de nord a văii largi care desparte acest sat de Cornii de Jos, a fost identificată o stațiune cu resturi intense din epoca bronzului (cultura Monteoru), aflată pe patru promontorii râpoase, rupte de apa Siretului și numite de localnici „Cetățile”. Grosimea stratului de cultură este între 1m și 1,80m (recunoaștere C. Solomon-1927, sondaje Radu Vulpe-1934). Material inedit la MMT și MNA.

2. La 2 km nord de sat, pe malul Siretului, în capul dealului Chitei, pe un platou greu accesibil, izolat de văi adânci și râpoase, pe locul numit „La Schit”, s-au găsit urme de zidărie ale unei vechi biserici și un strat subțire din epoca bronzului și perioada geto-romană (sondaje Radu Vulpe – 1934). Material inedit la MNA.

Corod

1. La ieșirea din sat spre vest, pe drumul care duce spre Matca, au fost identificați doi tumuli care nu au fost cercetați.

2. În apropiere de sat a fost descoperită o săgeată din fier, într-un loc neprecizat (informație inginer V. Huzum, Focșani).

³³ Cercetarea de suprafață a fost efectuată de C. Ilie și S. Sindile cu sprijinul săteanului Palade Neculai.

³⁴ M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 159.

3. La 4 km vest de sat se văd urmele Valului lui Athanaric (recunoaștere Radu Vulpe, 1948)³⁵.

Cosițeni, com. Brăhășești

1. La nord de sat, pe dealul Braniștei, s-au găsit fragmente ceramice și de râșnițe din tuf vulcanic din a doua epocă a fierului. Material inedit, la MMT.

2. Pe teritoriul satului, în locul numit „La Salcie” și în punctul „Valea Popii”, prin cercetări de suprafață, s-a descoperit o așezare cu bogat material ceramic aparținând perioadei La Tène III (semnalare Constantin Florea-1958).

3. La 1 km sud de sat, la locul numit „Cetățuia”, pe un pinten de deal situat între văile Berheciului și Zeletinului, la confluența lor, se văd urmele unei fortificații vechi. Pe teritoriul comunei se cunosc săpăturile lui C.Solomon, ale colectivelor Șuletea și Poiana, precum și cercetările efectuate de M. Brudiu și P. Păltănea³⁶.

Crăiești, com. Vârlezi

În acest sat au fost depistate urme de locuire din perioada paleolitică³⁷.

Cuca

1. Cele mai vechi urme de locuire, au fost descoperite în zona școlii generale, la sud de aceasta, pe albia majoră a pârâului satului, datate în epoca bronzului.

2. În zona gospodăriei locuitorului Ghiță Lupu, pe albia aceleiași pârâu, s-a găsit o monedă din secolul al III-lea d.Hr.

³⁵ R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV” I, 1950, tom 2, p. 170. („vine dinspre Ungureni, traversează valea Corozelului și șoseaua Matca- Corod, unde a fost întărit în vremuri mai recente spre a forma un zăgaz pentru închiderea unui iaz acum despărțit (Iazul lui Iepure), urcă pe coasta Iepureasca, traversează platoul Domneasca dintre Corod și Matca pe la sud-vest și sud de Corod și se îndreaptă spre sud-est spre Cudalbi.”)

³⁶ M. Brudiu și P. Păltănea, *Cetatea daco-getică de la Brăhășești. Contribuție la istoria dacilor din sudul Moldovei*, în: “AM”, VII, 1972, p. 225 - 239.

³⁷ M. Brudiu, *Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați*, în: „Danubius”, IV, 1970, p. 3.

3. Pe teritoriul comunei se poate urmări Valul lui Athanaric³⁸. În apropierea acestuia se găsesc mai mulți tumuli: pe platoul „Arcari”, la nord-est în punctul „La Obște”, în punctul „Pădurea Satului”, în punctul „Dealul Troian”, în punctul „Dealul Albina” și în punctul „Dealul Țarinei”³⁹.

4. De asemenea, deasupra „Râpei Roșii”, spre movila „Arcari”, a fost identificată o așezare din secolul al X-lea, iar în intravilan, în punctul „La Fântâna lui Panait” sau „Rediul Cucului”, au fost găsite fragmente ceramice specifice secolului al IV-lea, precum și din epoca medievală, secolele XIV-XV⁴⁰.

Cudalbi

1. Traseul Valului lui Athanaric străbate și această comună⁴¹. În apropierea valului au fost depistate mărturii materiale care atestă o locuire intensă în perioada secolelor II-IV d. Hr.⁴²

2. În zona comunei Cudalbi se găsesc mai mulți tumuli: „Movila Dăbaril” pe dealul Bujorăști, la nord de Valul lui Athanaric; la nord-est de sat la obârșia văii satului; lângă hotarul cu Valea Mărului, movila „Șendrea”; la nord-vest de sat, movila „Pietrele”.

3. În anul 1931, un locuitor a descoperit într-un mal un fund de oală acoperit cu o piatră în care se aflau 28 monede bizantine, emisiuni cuprinse între anii 491-527⁴³.

Drăgănești

Așezare eneolitică de tip Stoicani-Aldeni, situată pe terasa stângă a râului Bârlad, la nord-vest de sat. În acest loc s-au descoperit și fragmente

³⁸ R. Vulpe, *Șantierul Poiana*, în: „SCIV”, III, 1952, p.219; M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 155.

³⁹ *Ibidem*, p. 159.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 159.

⁴¹ R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV”, I, 1950, tom 2, p. 171. ”Valul din Moldova de Jos dintre Siret și Prut venind dinspre Corod, trece pe la vest de Puțeni, la km 15, 12 de pe șoseaua Tecuci - Puțeni și poate fi urmărit în direcția sud până la hotarul dintre comunele Puțeni și Cudalbi.”

⁴² M. Brudiu, *op. cit.*, p. 159.

⁴³ Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova, în secolele VI- XI*, în: „SCIV”, 1, 1970, p. 99.

ceramice din secolele IV-V d.Hr. Stațiunea a fost identificată de M.Petrescu-Dâmbovița și cercetată sistematic de Eugen Comșa⁴⁴.

Drăgușeni

Mărturiile arheologice, descoperite pe întreg teritoriul comunei, dovedesc o locuire intensă în epoca bronzului (cultura Noua), epoca dacică, secolele III-IV d. Hr., perioada feudală.⁴⁵

Fântânele, com. Scânteiești

1. Valul lui Athanaric este vizibil și pe teritoriul acestui sat. În punctul „La Cruce” s-a efectuat o investigație arheologică⁴⁶.

2. În apropierea valului, în punctul „Boghianu” situat pe valea Rugăriei, spre sud de „Râpa cu Fântâni”, au fost găsite urmele unei așezări din secolul al IV-lea d. Hr. (cultura Sântana de Mureș)⁴⁷.

Foltești,

Stațiunea eneolitică (cultura Foltești) a fost identificată de colectivul șantierului arheologic Stoicani⁴⁸. Situl arheologic este localizat pe terasa Prutului, la circa 1,5km sud de sat, lângă o râpă cunoscută sub numele de „Ruptură”.

Fundeanu, com. Drăgușeni

Urme intense de locuire ne-au fost semnalate de locuitorul satului, Cimpoi Gheorghe. În curtea acestuia, situată în apropierea intersecției Drăgușeni - Nicopole - Adam, au fost descoperite fragmentele ceramice datate în epoca bronzului și în perioada secolelor II-IV d. Hr. (cercetare de teren C. Ilie și S. Sindile în 2002).

⁴⁴ Eugen Comșa, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni 2 (pe baza săpăturilor de la Drăgănești-Tecuci*, în: „SCIV”, XIV, 1, 1963, p.10-25.

⁴⁵ Ion T. Dragomir, în: *Contribuții monografice, comuna Drăgușeni, județul Galați*, Galați, 1973.

⁴⁶ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 153.

⁴⁷ *Ibidem*, p.158.

⁴⁸ M. Petrescu-Dâmbovița, *Săpăturile arheologice de la Foltești*, în: „SCIV”, 2, 1951, p.249-267; *Idem*, *Unele descoperiri arheologice din județul Galați în lumina noilor cercetări arheologice*, în: „Danubius”, V, 1971, p.7-17.

Galați

1. Necropolă tumulară din epoca bronzului descoperită în cartierul Dunărea.
2. Tumuli în zona falezei lacului Brateș și a bălții Cătușa.
3. Urme de locuire din epoca bronzului, perioada dacică și din secolele XIII-XIV, descoperite pe faleza Dunării, în zona bisericii „Precista”.
4. Pe strada Domnească, în zona căminelor studențești, au fost descoperite amfore-urne de factură elenistică care atestă existența unei necropole geto-dacice din secolul al IV-lea î.Hr.⁴⁹.
5. Sarcofag din epoca romană descoperit la mijlocul secolului al XIX-lea pe strada Lozoveni⁵⁰.
6. Castellum de pământ și necropolă romană din secolele II-III d.Hr., situate în cartierul Dunărea, în partea de vest a orașului în vecinătatea castrului roman de la Bărboși⁵¹;
7. Cavou roman datat în secolul al IV-lea d.Hr. descoperit în cartierul Dunărea⁵².
8. Necropolă tumulară situată la vest de Combinatul siderurgic și la nord de șoseaua Galați - Tecuci⁵³.
9. Așezare și necropolă din secolele XVI-XIX, în zona bisericii “Precista” și a blocului Pescăruș de pe strada Traian.⁵⁴

⁴⁹ I. T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galațiului din cele mai vechi timpuri și până la întemeierea orașului*, în: “Danubius”, I, 1967, p. 181-182; M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, p. 7.

⁵⁰ Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p.185-186; Maria Alexandrescu Vianu, *Un sarcophage mithriaque au Musée d' Histoire de Galatzi*, în: “Revue des études sud-est européennes”, tome V, nr. 1, 2 Éd. l' Académie, 1967, p. 229-233.

⁵¹ M. Brudiu, *Raport asupra săpăturilor de salvare din „Castellum de pământ” sec II-III e.n., descoperit la Galați*, în: “MCA”, XIV, 1980.

⁵² *Idem*, *Un cavou roman descoperit la Galați*, în: “SCIVA”, 27, 1, 1976, p. 85-86.

⁵³ Ion T. Dragomir, *op. cit.*, în: „Danubius”, I, 1967, p.181; M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158.

⁵⁴ Aneta Anghel, *Observații cu privire la zonele locuite în orașul medieval Galați*, în: „Danubius”, XI-XII, 1985, p.75-87; *Idem*, *Cercetări de salvare efectuate în necropola medievală din sec. al XVI-lea, în zona Faleza Dunării- Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, p. 117-127; Dan Basarab Nanu, Costel Ilie, Octavian Coșovliu, *Cuptoare pentru ars piatra*

Gârbovăț, com. Ghidigeni

1. La punctul „Zahareasca” a fost identificată o așezare de tip „cenușar” de la sfârșitul epocii bronzului, cultura Nouă. La punctul „Zahareasca” au fost efectuate săpături de A.C. Florescu, S. Rugină și D.Vicoveanu⁵⁵.

2. În punctul numit „La Gârlă”, de o parte și de alta a pârâului Gârbovăț, în dreptul satului, ca și pe dealul „Zahareasca” (Zaharoaia), s-au descoperit topoare de piatră, fibule și resturi ceramice. O cercetare amănunțită pe locul indicat a dus la descoperirea a numeroase fragmente de vase aparținând neoliticului timpuriu (cultura Criș), perioadelor Hallstatt târziu, La Tène II, începutului epocii migrațiilor (sec. IV d.Hr.), precum și perioadei prefeudale (cultura Hlincea) și feudale timpurii (sec. XII-XIII). Pe același loc s-a găsit și o seceră feudală în stare fragmentară.

3. La circa 2 km sud de sat s-a descoperit o așezare din care s-au adunat numeroase fragmente de vase aparținând sfârșitului epocii bronzului (cultura Nouă). Materialul arheologic a fost recoltat de pe suprafața unor cenușare, împreună cu multe oase de animale (cercetare de suprafață Constantin Florea-1958).

4. La punctul „Arcaci”, în marginea de vest a satului, s-au constatat urme de locuire din secolul III d. Hr., și din perioada prefeudală (semnalări V. Palade și C. Tarază)⁵⁶. Depozit de piese de harnașament datate în secolele VI-VII, descoperit de colectivul șantierului Gârbovăț condus de A.C. Florescu. Material inedit aflat la MMT (Dan Teodor, lucrare în manuscris).

Gănești, com. Cavadinesti

Așezare eneolitică la punctul „Râpa Stejarului”⁵⁷.

de var descoperite în zona bisericii „Precista”, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 135-145; Costel Ilie, Note privind descoperirile monetare din zona bisericii „Precista” din Galați, în: „Danubius”, XVIII, 2001, p.5-11.

⁵⁵ A. C. Florescu, *Așezarea din epoca bronzului târziu de la Gârbovăț (raionul Tecuci, regiunea Galați)*, în: „Danubius”, I, 1967, p. 75-76

⁵⁶ *Ibidem*, p. 75-88.

⁵⁷ Ion T. Dragomir, *Considerații privind neoliticul și eneoliticul din sud-estul Moldovei*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 27.

Ghidigeni

1. La confluența Bârladului cu pârâul Paraschiv s-au descoperit fragmente de vase, aparținând sfârșitului epocii bronzului, precum și un vârf de săgeată din bronz cu trei aripioare (semnalare V. Palade-1958).

2. Descoperiri izolate de resturi materiale, aparținând culturii carpilor (cultura Vârteșcoiu-Poienesti) și o așezare datând din secolele II-III d. Hr.⁵⁸

Gohor

În viile lui Belie au fost găsite resturi ceramice, aparținând geto-dacilor, de către profesorul Constantin Solomon.

Grivița

O necropolă din secolul al IV-lea d.Hr. a fost descoperită întâmplător în apropierea șoselei C. Negri- Grivița⁵⁹.

Hulești, com. Nicorești

Pe promontoriul Pleșa, în stânga Siretului, la circa 700m sud de satul Hulești și la circa 2,5km sud de cetățuia de la Poiana, se găsește o întinsă așezare Monteoru⁶⁰. În acest punct Muzeul de Istorie din Tecuci a efectuat un sondaj în 1970, material inedit.

Ijdileni, com. Frumușița

1. Între valea Ijdilenilor și valea Prutului, pe o distanță de 400m, în apropierea sediului fostului C.A.P., a fost identificată și cercetată o stațiune arheologică din prima epocă a fierului (cultura Babadag II) fost cercetată de M. Brudiu⁶¹.

Ireasca, com. Gohor

1. În partea de nord a satului, la vest de punctul „Izvoare”, se găsesc fragmente ceramice specifice culturii Sântana de Mureș.

⁵⁸ Gh. Bichir, *Contribuții la cunoașterea culturii materiale a carpilor*, în: “SCIV”, IV, 1965, p.676; *Idem, Cultura carpică*, Ed. Acad., București, 1973.

⁵⁹ M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.11.

⁶⁰ Radu Vulpe, *Șantierul Poiana, 1951*, în: “SCIV”, III, 1952, p. 210.

⁶¹ M. Brudiu, *Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, în: “SCIVA”, 3-4, tom 42, 1991, p.221-241.

2. În partea de sud-est a aceluiași punct se găsesc fragmente ceramice din secolul al IX-lea aparținând fazei proto-Dridu⁶².

Liești

1. Urmele unei necropole getice au fost descoperite întâmplător de un localnic în 1952 (urnă, oase incinerate-semnalare C. Tarază)⁶³.

2. La vest de valea Călmățuiului, în câmpia Tecuciului pe traseul unui canal de irigații din apropierea canalului principal 5, a fost descoperit un ulcior dacic datat în secolele I î.Hr.- I d.Hr.⁶⁴

Liești, com. Priponești

Se semnalează o necropolă din secolele III-IV d. Hr., cunoscută prin descoperiri întâmplătoare și cercetare de teren⁶⁵.

Lunca, com. Jorăști

Așezare și necropolă birituală de tip Sântana de Mureș (secolul al IV-lea d.Hr.), situată la circa 300m de marginea de nord a satului, la 7km nord de Târgu Bujor, în punctul numit „Râpa cu Oale” sau „Râpa Grozești”, pe malul stâng al pârâului Covurlui. Semnalare învățătorul Constantin Balaban, cercetare sistematică Muzeul de Istorie din Galați, în anii 1963-1967.⁶⁶

Lungoci, com. Fundeni

1. La punctul „Lutărie” au fost descoperite morminte ocromane din epoca bronzului⁶⁷.

2. În acest sat, a fost descoperită o amforă romană (semnalare profesor Vasile Leonte)⁶⁸.

⁶² I. Nestor, *Les données archéologiques et les probleme de la formation du peuple roumain*, în: „Revue roumaine d'histoire”, 3, 1964, p. 404; Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în: „SCIV”, 19, 1968, tom 2, p. 228 și urm.; M. Brudiu, *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, în: „MCA”, IX, 1970, p. 520.

⁶³ Gh. Bichir, *Descoperiri carpice în regiunea Galați*, în: „Danubius”, I, 1967, p. 115-128.

⁶⁴ M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.7.

⁶⁵ Gh. Bichir, *Contribuții la cunoașterea culturii materiale a carpilor*, în: „SCIV”, IV, 1965, p. 676; *Idem*, *Cultura carpică*, Ed. Acad., București, 1973.

⁶⁶ Ion T. Dragomir, *Necropola birituală Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. III-IV e. n.), de la Lunca, regiunea de sud a Moldovei*, în: „Danubius”, XIX, 2001.

Malul Alb, com. Drăgănești,

1. În curtea locuitorului Safta Simion, în apropiere de gară, în timp ce se lucra la o fântână, a fost descoperită o amforă romană la o adâncime de 1,10m (informație Vasile Ioan din Malul Alb, material inedit la MMT).

2. La nord de sat, în „Lutărie”, s-au descoperit fragmente ceramice cu aspect Stoicani-Aldeni (informație profesor Ion T. Sion).

3. În preajma satului, cu ocazia lucrărilor agricole, s-a descoperit o monedă din 1504 (semnalare Constantin Florea).

4. Au mai fost descoperite întâmplător pipe feudale, o monedă din anul 1504 în punctul Malul Alb, monede din jurul anilor 1670 și o așezare din secolele II-III d.Hr., la nord de cimitir, pe malul Bârladului (informații Constantin Florea-1958).

Matca

1. Mărturii arheologice din epoca fierului (cultura Basarabi) au fost descoperite pe teritoriul acestei localități⁶⁹.

2. Pe teritoriul comunei trecea și Valul lui Athanaric⁷⁰. „Valul din Moldova de Jos dintre Ploscuțeni, pe Siret și Stoicani pe Prut, trece la 4 km nord de Matca, între acest sat și Corod. Venind dinspre vest, de la Ungureni, traversează valea Corozelului și șoseaua Matca-Corod, ocolind iazul numit „Iazul lui Iepure”, străbate câmpia Domnească pe lângă lacul lui Traian, apoi apucă spre sud-est. După un spațiu de alți 4 km valul cotește spre sud, la vest de locul „Plopului”, taie șoseaua Tecuci-Puțeni la 120 m vest de km. 15, la 6 km vest de satul Puțeni (Valea Mărului) și după o distanță de 2 km la sud de șosea, se oprește brusc la marginea unui drum de căruțe care constituie hotarul comunelor Puțeni și Cudalbi”⁷¹.

⁶⁷ *Idem*, Două morminte ocromane în regiunea de sud a Moldovei, în: “Muzeul Național”, III, București, 1976, p. 55-56.

⁶⁸ M. Brudiu, Descoperiri arheologice în județul Galați, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.8.

⁶⁹ *Idem*, Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei, în: „SCIVA”, 3-4, tom 42, 1991, p. 221-241.

⁷⁰ C. Schuchardt, *op. cit.*, 207.

⁷¹ R. Vulpe, Valul din Moldova de Jos, în: „SCIV”, I, 1950, tom 2, p.170-171.

Mândrești, com. Valea Mărului

Pe teritoriul acestui sat au fost descoperite urme de locuire din diferite epoci.

1. În punctul „Dealul Curăturii” a fost descoperită ceramică din epoca bronzului, prima epocă a fierului și din secolele III- IV d. Hr.

2. Ceramică aparținând culturii Noua a fost găsită în punctul „Valea Mândrei”.

3. În punctul „Dealul Mândrei” se găsesc doi tumuli. Aici au fost descoperite o sabie și mai multe obiecte (informație de la profesorul Trîncu Traian).

3. La izvoarele Gerului s-au găsit firfirici, iar la punctul „Bucur” monede din Imperiul Habsburgic, emisiuni din secolul al XVIII-lea (informație de la săteanul Ifrosie Gh. Neculai).

4. La confluența Gerușitei cu Gerul se găsesc fragmente ceramice din perioade istorice diferite: epoca bronzului (cultura Noua), Hallstatt și epoca daco-romană, fragmente specifice culturii Dridu și perioadei medievale⁷².

Măstăcani

Pe dealul Movilelor, la punctul numit de către localnici „Gâtul Cămilii”, situat la 5 km nord-nord-est față de cetățuia de la Stoicani, se află o așezare eneolitică specifică culturilor Gulmenița și Cucuteni. În aceeași zonă au fost descoperite și urme din epoca bronzului⁷³.

Moscu, oraș Tg. Bujor

Vestigii arheologice ale epocii paleolitice, s-au descoperit pe un platou, la punctul „Râpa Detunată”. Aceste urme paleolitice au fost cercetate în anii 1975-1977 și au fost încadrate în gravettianul oriental final⁷⁴.

⁷² M. Brudiu, *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, în: „MCA”, IX, 1970, p. 519.

⁷³ M. Petrescu Dâmbovița, *Săpăturile arheologice din jud. Covurlui*, în: „Studii”, 2, 1, 1949, p.102; Ion T. Dragomir, *Repertoriul descoperirilor arheologice de aspect cultural Stoicani-Aldeni*, în: „Danubius”, XI-XII, 1985, p. 7-48.

⁷⁴ M. Brudiu, E. Popușoi, *Rezultatele cercetărilor paleolitice de la Mălușteni, jud. Vaslui (1969-1971)*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p.7-21; M. Brudiu, *Așezare paleolitică de la*

Movileni

În apropiere de Tecuci, în anul 1938, o locuitoare a descoperit într-o cană de lut, un mic tezaur conținând 26 monede bizantine, datând din prima jumătate a secolului al VII-lea (emise între anii 574-602)⁷⁵.

Munteni

1. Prin apropierea acestui sat trece Valul lui Athanaric. „La circa 500m sud de sat venind din vest din pădurea Prisaca-Cincu (la est de Nicorești), atingând marginea de nord a satului Frunzeasca și trecând râul Bârlad se îndreaptă spre Ungureni”⁷⁶ (recunoașteri C. Schuchardt-1885 și Radu Vulpe-1948).

2. Pe acest val, în grădinile de pe malul albiei rectificate a Bârladului se găsesc, în mod frecvent, fragmente ceramice din epocă feudală.

3. La circa 1 km vest de sat, pe Dealul Băneasa, se află un tumul⁷⁷.

4. La punctul „Broscărie” se află o așezare neolitică (cultura Criș). Săpătură de salvare întreprinsă de Mircea Nicu și Stela Țau. Material inedit, la MMT.

Negrilești, com. Munteni

1. În curtea școlii, pe malul Bârladului, a fost identificată o așezare neolitică (cultura Criș) Cercetare de teren efectuată de Mircea Nicu. Material inedit, la MMT. S-a descoperit, în aceeași zonă, un cuptor de olar datat în secolul al IV-lea și ceramică feudală din secolele XV-XVI.

2. Un alt punct, cu urme materiale din aceeași perioadă, se află sub muchia terasei joase a Bârladului, în apropiere de confluența acestuia cu pâraul Berheci, unde s-au descoperit fragmente de vase și mai multe morminte de înhumăție lipsite de inventar și neprecizate cronologic.

Moscu (județ Galați) și unele considerații asupra paleoliticului târziu din Moldova, în: „Danubius”, X, 1981, p. 13-22.

⁷⁵ Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova, în secolele VI- XI*, în: „SCIV”, I, 1970, p. 99.

⁷⁶ R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV”, I, 1950, tom 2, p.170.

⁷⁷ C. Schuchardt, *op. cit.*, 207; R. Vulpe, *op. cit.*, p.170.

Nicorești

1. În apropierea drumului ce duce spre Poiana, în via lui Andrieș, s-au găsit întâmplător, într-un vas, câteva monede de aur din secolul al IV-lea î. Hr., de la Alexandru cel Mare. Locul necercetat. Soarta monedelor nu se cunoaște.

2. Valul lui Athanaric trece la 6 km est de această localitate „înconjurând pădurea Prisaca (sau Cincu), greșit numită pe hărțile militare „Țigănești”. Venind dinspre Tecucel și Țepu, de-a lungul lizierii vestice a pădurii neidentificate, de la nord-vest spre sud-est, în dreptul Nicoreștilor cotește brusc spre est nord-est, formând un unghi de 90°, apoi continuuă pe liziera de sud a pădurii, spre valea Bârladului” (recunoașteri C. Schuchardt - 1885, Radu Vulpe-1948)⁷⁸.

3. La punctul „Guzga” a fost golită o groapă menajeră în care erau depuse șarjele ratate dintr-un cuptor de ceramică, datat cu monedă în 1856. Săpătura de salvare a fost efectuată de Mircea Nicu, iar materialul inedit se află la MMT.

Odaia Manolachi, Vânători

Pe moșia satului se pot observa urme ale valului roman și câțiva tumuli, în apropierea acestuia⁷⁹.

Piscu

1. În punctul „Cimitirul Vechi”, situat la capătul interfluviului valea Suhurluiului-valea Gerului, a fost cercetată o așezare din prima epocă a fierului din care s-a recoltat material specific culturilor Basarab și Babadag⁸⁰.

⁷⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, p.170. „înconjurând pădurea Prisaca (sau Cincu) greșit numită pe hărțile militare „Țigănești”. Venind dinspre Tecucel și Țepu, de-a lungul lizierii vestice a pădurii neidentificate de la nord-vest spre sud-est în dreptul Nicoreștilor cotește brusc spre est nord-est, formând un unghi de 90°, apoi continuuă pe liziera sud a pădurii, spre valea Bârladului” (recunoașteri C. Schuchardt -1885, Radu Vulpe-1948).

⁷⁹ M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158.

⁸⁰ *Idem*, *Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, în: „SCIVA” 3-4, tom 42, 1991, p. 221-241.

2. Pe versantul estic al văii Suhurluiului, la punctul „Vaidraga”, s-a descoperit în 1986, cu prilejul unor lucrări de terasare, un mormânt datat în secolul al IV-lea, având ca inventar o cană, o strachină și o fibulă (semnalare Alexandru Constantin).

3. Au mai fost identificate urme de locuire din epoca romană, secolele X-XI și evul mediu⁸¹.

Pleșa, oraș Berești

În partea de nord a localității, lângă râpa Mariției, a fost depistată o așezare-atelier din paleolitic (gravettianul oriental)⁸².

Plevna, com. Rediu

Valul lui Athanaric traversează teritoriul satului și este bine conservat pe anumite porțiuni din pădurea Plevna⁸³.

Poiana, com. Nicorești

Primele cercetări arheologice în această stațiune au fost efectuate de V. Pârvan la începutul secolului al XX-lea⁸⁴. Identificată cu antica cetate dacică Piroboridava de către Radu Vulpe. Cercetările sistematice au fost conduse de Gheorghe Ștefan și apoi Radu Vulpe, care a făcut și numeroase periegeze în zona de nord a județului⁸⁵. Cercetările au fost continuate în acest sit de către arheologii tecuceni și cei de la Institutul „A. D. Xenopol” din Iași.

⁸¹ *Idem, Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 8.; *Idem, Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, în: „SCIVA”, 3-4, tom 42, 1991, p. 221-241.

⁸² *Idem, Așezările paleolitice gravetiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați*, în: „Danubius”, IV, p.3-25.

⁸³ *Idem, Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158.

⁸⁴ V. Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman la Dunărea de Jos*, în: “AARMSI”, Ser. II, tom 36, nr.4, București, 1913, 1914, p.93-103 și 124-126; *Idem, Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, passim.

⁸⁵ Radu Vulpe și Ecaterina Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în: “Dacia”, III-IV, 1927-1932, p.253-351; Radu Vulpe și colab., *Evoluția așezărilor omenesti în Moldova de Jos. Raport sumar despre activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1949*, în: „SCIV”, I, 1950, tom 1, p.47-52; *Idem, Activitatea șantierului arheologic Poiana- Tecuci*, în: „SCIV”, II, 1951, tom 1, p.177-214; *Idem, Șantierul Poiana*, în: „SCIV”, III, 1952, p.191-230.

1. În stațiunea de la Poiana au fost cercetate depunerile arheologice din așezarea și necropola datate în epoca bronzului⁸⁶.

2. Așezarea întărită și necropola geto-dacică, situate pe un promontoriu ce domină valea Siretului, a fost cercetată sistematic stabilindu-se, pe baza stratigrafiei și a bogatului material arheologic rezultat din săpături, etapele evolutive ale acestora⁸⁷.

3. În așezare au fost găsite numeroase tezaure monetare și monede izolate⁸⁸.

4. La est de așezare a fost recuperat un tezaur de monede romane din secolul I î.Hr. (Material inedit la Muzeul de Istorie din Galați)

Puricani, com. Slivna

1. În punctul situat pe dealul „Poarta Bâzanului”, aflat la 2 km vest de sat, s-a descoperit o așezare-atelier din paleolitic (gravettianul oriental)⁸⁹.

⁸⁶ S. Teodor, S. Țau, M. Nicu, *Săpăturile de la Poiana din anul 1989*, Comunicare la Sesiunea anuală de rapoarte arheologice, Arad, 1990; E. Vulpe, *La necropole de l'âge du bronze de Poiana*, în: „Dacia”, V-VI, 1935-1936, 1938, p.151-167; S. Teodor, M. Nicu, S.Țau, *Noi morminte din epoca bronzului descoperite la Poiana-Tecuci*, în: „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994, Muzeul de Istorie Piatra-Neamț, p. 201-212.; N. Harțuchi, *Probleme privind bronzul timpuriu și mijlociu în nord-estul Munteniei, sud-estul Moldovei*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 79.

⁸⁷ R. Vulpe, *Piroboridava. Considerații arheologice și istorice asupra cetății de la Poiana, în Moldova de Jos*, București, 1931; 1933-1934; R. Vulpe și colab., *Șantierul Poiana*, în: „SCIV”, III, 1952, p. 209-210; S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, *Cetatea dacică de la Poiana, jud. Galați*, comunicare la a XX-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele arheologice din anul 1985, Deva, 1986; *Idem*, *Fortificația geto-dacică de la Poiana, jud. Galați*, comunicare la a XXIII-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele arheologice din anul 1988, Sibiu, 1990; *Idem*, *Cetățuia geto-dacică de la Poiana, jud. Galați (secolele V î.Hr.-II d.Hr.). Necropola Tumulară din secolele II î.Hr.-I d.Hr.*, comunicare la a XXIV-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele arheologice din anul 1989, Arad, 1990; *Idem*, *Geții din sudul Moldovei în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în: „Symposia Thracologica”, 6, Piatra-Neamț.

⁸⁸ S. Teodor, Virgil M. Bârliba, *Descoperiri monetare din așezarea geto-dacică de la Poiana-Tecuci*, în: „AM”, XVI, 1993, p. 121-129; S. Teodor, S. Țau, M. Nicu, *Tezaurul de monede callatiene, descoperit la Poiana, județul Galați*, în: „Thraco-Dacica”, VIII, 1987, p.133-138; B. Mitrea, *Descoperirile de monede romane din așezarea geto-dacă de la Poiana și importanța lor istorică*, în: „SCIV”, VIII, 1957, 1-4, p. 167-170.

⁸⁹ M. Brudiu, *Două descoperiri paleolitice în județul Galați*, în: „Danubius”, II-III, 1969, p.7 și urm.; *Idem*, *Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați*, în: „Danubius”, IV, p. 3-10; *Idem*, *Cercetări paleolitice la Puricani, jud. Galați*, în: „MCA”, X, 1973.

2. În apropierea școlii din localitate a fost cercetată o așezare eneolitică de tip Stoicani-Aldeni⁹⁰.

3. La punctul „Râpa Fagului” s-au găsit urme de locuire din epoca bronzului⁹¹.

Rădești, com. Bălăbănești

Pe raza localității au fost depistate urme de locuire umană din paleolitic⁹².

Rediu

1. În satul Rediu, ca și pe teritoriul întregii comune, se mai poate urmări traseul Valului lui Athanaric⁹³.

2. În zona „Fântânilor”, la marginea de sud-est, se află o așezare din secolele IV-X d. Hr., iar la sud de localitate se găsește un tumul⁹⁴.

Rogojeni, com. Suceveni

1. Așezare neolitică situată în vatra satului, în grădinile locuitorilor Stratulat V. Anton și Ghisman Ruxandra⁹⁵.

2. În punctele Dealul Mic și Dealul Mare, s-a descoperit un bogat și variat material arheologic ce aparține epocii bronzului și perioadei de început a migrației populațiilor, secolele II-IV d. Hr.⁹⁶. Urme de locuire din epoca fierului au fost identificate la capătul interfluviului dintre valea Oarbei și șosea.⁹⁷

⁹⁰ Ion T. Dragomir, *Săpăturile arheologice din așezarea cucuteniană de la Berești „Dealul Bulgarului”, județul Galați*, în: “MCA”, XIV, Tulcea, 1980, p. 107-120; *Idem, Considerații privind neoliticul și eneoliticul din sud-estul Moldovei*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.25.

⁹¹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p.352.

⁹² M. Brudiu, *Așezările paleolitice gravetiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați*, în: „Danubius”, IV, 1970, p.3.

⁹³ *Idem, Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 159.

⁹⁴ *Ibidem*, p.159

⁹⁵ Ion T. Dragomir, *Descoperiri arheologice la Rogojeni pe valea Horincii*, în: “MCA”, IX, București, 1970, p. 503-510.

⁹⁶ *Ibidem*, p.503-510; *Idem, Noi descoperiri arheologice de obiecte de aramă și de bronz în regiunea de sud a Moldovei*, în: „SCIVA”, 4, tom 30, 1979, p. 591-601.

⁹⁷ M. Brudiu, *Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, în: “SCIVA”, 3-4, tom 32, 1991, Ed. Acad. Române, p.221-240.

Sălceni, com. Cerțești

Pe teritoriul satului, pe valea Bogatei, în anul 1950 profesorul Alexandru Obreja, de la Facultate de Geografie din Iași, a găsit un fragment ceramic tip liniar⁹⁸.

Săseni, com. Berești-Meria

1. Pe dealul Căușan au fost găsite fragmente ceramice din secolele IV-III î. Hr.

2. La locul numit „Râpa Fagului” s-au descoperit materiale arheologice care dovedesc existența unei așezări geto-dacice⁹⁹.

Scânteiești

Pe teritoriul satului se găsesc urme ale Valului lui Athanaric și o așezare din secolul al X-lea, identificată la punctul „Izvor”, în marginea de est a comunei¹⁰⁰.

Schela

În zona exterioară teritoriului delimitat de valul roman Tuluțești-Traian a fost descoperită o amforă cu ulei de măsline carbonificată¹⁰¹.

Smulți

1. În sectorul central al comunei, în grădina fostului învățător Huzum, situată pe terasa pârâului Suhurluiul Sec, s-au descoperit urme de locuințe cu podinile din chirpic ars și numeroase fragmente ceramice aparținând aspectului cultural Stoicani-Aldeni (recunoașteri M. Petrescu-Dâmbovița-1939)¹⁰².

⁹⁸ Eugen Comșa, *Ceramica lineară pe teritoriul R.P.R. și în regiunile vecine*, în: „SCIV”, II, 1960, p.225.

⁹⁹ M. Brudiu, *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, în: “MCA”, IX, 1970, p.

¹⁰⁰ *Idem*, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158.

¹⁰¹ *Idem*, *O amforă cu ulei de măsline din secolele II-III, descoperită la Schela, județul Galați*, în: “Muzeul Național”, III, 1976, p. 159-163; *Idem*, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 7.

¹⁰² M. Petrescu-Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, Extras din „Orizonturi”, III, 5-9, Galați, 1940, p.171; Ion T. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni. Considerații asupra ceramicii*, în: „Danubius”, IV, 1970, p. 26.

2. Pe dealul Lehonilor, la est de sat, s-au găsit un vârf de săgeată de bronz cu trei tășuri, din a doua epocă a fierului¹⁰³.

Știețești, com. Drăgușeni

1. Pe dealul „Bisericii”, la 1 km sud de sat, s-au găsit urme izolate de locuire din prima epocă a fierului (cercetare de suprafață)¹⁰⁴.

Stoicani, com. Foltești

1. Pe teritoriul satului Stoicani, la marginea de vest a luncii Prutului, se află un tell, denumit de localnici „Cetățuia”, identificat drept monument arheologic, în anul 1939, cu prilejul unei periegeze efectuată de M. Petrescu-Dâmbovița. Primele săpături arheologice au fost întreprinse aici în anii 1946-1949¹⁰⁵. Așezarea din epoca neolitică și necropola din epoca bronzului se află în punctul „Cetățuia”, la marginea de est a satului, la 100m est de halta CFR Stoicani.

2. Așezare și necropolă din prima epocă a fierului (cultura Babadag) în punctul „Dealul de pe Râpă”, situat la 150m vest de „Cetățuia”, în vatra satului¹⁰⁶.

3. Au fost descoperite două cuptoare de olar din secolul al IV-lea, la est de cetățuie¹⁰⁷.

3. Pe teritoriul satului se mai găsesc urme ale Valului lui Athanaric și doi tumuli („Movila Foltești”, situată la 700m nord de val și un altul, aplatizat, pe versantul dealului „Zarea Dealului”)¹⁰⁸.

¹⁰³ M. Petrescu-Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, Extras din „Orizonturi”, nr 5 - 10, 1940 - 1941, p.202.

¹⁰⁴ Ion T. Dragomir, *Săpături arheologice la Tg. Berești (raion Bujoru, regiunea Galați)*, în: „Danubius”, I, 1967, p.49.

¹⁰⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, *Dealul Cetățuia de la Stoicani*, în: „MCA”, I, 1953, p.157-211; M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, *Noi cercetări arheologice la Stoicani (județul Galați)*, în: „SCIV”, 25, 1974, p.71-97; Ion T. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni. Considerații asupra ceramicii*, în: „Danubius”, IV, 1970, p.25-93; *Idem, Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Ed. Acad., București, 1983.

¹⁰⁶ M. Petrescu-Dâmbovița, *Cetățuia și cimitirul Hallstattian de la Stoicani*, în: „MCA”, I, 1953, p.157.

¹⁰⁷ Vezi nota 106.

¹⁰⁸ M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158.

Suceveni

1. La circa 2 km est de sat, pe o terasă de pe dreapta văii Horincea, lângă șoseaua județeană Bârlad-Oancea, s-a descoperit o stațiune arheologică din neolitic cu ceramică specifică culturii Gumelnița. Au fost găsite și fragmente ceramice din epoca bronzului (cultura Monteoru) și din epocă romană târzie (recunoaștere M. Petrescu Dâmbovița-1939, material la MNA)¹⁰⁹.

2. Situl arheologic din această localitate prezintă o succesiune de locuri începând cu paleoliticul¹¹⁰, neoliticul (aspectul Stoicani-Aldeni, cercetare sistematică la punctul Stoborâni, situat la 2km est de sat)¹¹¹, epoca bronzului¹¹² și sfârșind cu urmele materiale din perioada medievală.

Suhurlui, com. Reditu,

Urme ale Valului lui Athanaric și așezare din secolul al IV-lea, cultura Sântana de Mureș, pe „Coasta Buhociu”¹¹³.

Șendreni

1. Așezare civilă romană, situată pe malul Siretului, lângă fabrica de cherestea. Din această zonă au fost recoltate fragmente ceramice, țigle și cărămizi romane¹¹⁴.

2. În anul 1911 a fost descoperit un altar votiv care dovedește prezența elementului daco-roman în sudul Moldovei¹¹⁵.

¹⁰⁹ M. Petrescu –Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, Extras din „Orizonturi”, III, 5-10, 1940-1941, p. 200.

¹¹⁰ M. Brudiu, *Cercetări paleolitice la Suceveni (județul Galați)*, în: „Danubius”, VI-VII, 1972-1973, p. 7-11

¹¹¹ Ion T. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni în lumina săpăturilor de la Lișcoteanca, Băneasa și Suceveni*, în: “Memoria Antiquitatis”, II, Muzeul arheologic Piatra Neamț, 1970, p.25-38

¹¹² *Idem*, *Așezarea neolitică fortificată din aria aspectului cultural Stoicani-Aldeni de la Suceveni*, în: “Memoria Antiquitatis”, III, Muzeul arheologic Piatra Neamț, 1971, p.143-155.

¹¹³ M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158.

¹¹⁴ N. Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Șendreni-Bărboși (r. Galați)*, în: “MCA”, VIII, 1962, p.505-507.

¹¹⁵ N. Velichi, *Necropola și altarul votiv de la Serdaru (Șendreni), jud. Covurlui*, în: “BCMF”, 1912, p.122.

3. La punctul „Casa lui Secan”, situat pe malul de vest al bălții Mălina, la 2km sud de satul Smârdan se găsește o așezare medievală timpurie, din secolele X – XI¹¹⁶.

Șerbeștii-Vechi, com. Șendreni

1. Pe teritoriul satului trece traseul valului de pământ construit de romani în secolul II-III d. Hr.

2. În curtea sătencii Dolea Suzana, a fost descoperită întâmplător o amforă datată în secolul II-III d. Hr.¹¹⁷.

Șipote, oraș Berești.

În acest sat au fost descoperite urme de locuire din perioada paleolitică¹¹⁸.

Șivița, com. Tulucești

Pe teritoriul acestui sat au fost descoperite mărturii arheologice din prima epocă a fierului¹¹⁹ și din perioada secolelor III-IV d. Hr.¹²⁰.

Tecucel, com. Buciumeni

Urme ale Valului lui Athanaric apar pe platoul dintre valea Tecucelului și valea Berheciului¹²¹.

Tecuci

1. Cu ocazia unor săpături pentru canalizarea orașului, în dreptul Casei de Cultură, s-a descoperit un tezaur monetar cuprinzând un număr de circa 18.000 piese din aramă din secolul al XVII-lea, aparținând emisiunilor

¹¹⁶ Dan Gh. Teodor, *Descoperirile arheologice de la Șendreni-Galați*, în: „Danubius”, I, 1967, p.129-136.

¹¹⁷ M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.8.

¹¹⁸ *Idem*, *Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați*, în: „Danubius”, IV, p. 3

¹¹⁹ Ion T. Dragomir, *Noi descoperiri arheologice de obiecte de aramă și de bronz în regiunea de sud a Moldovei*, în: „SCIVA”, 4, tom 30, Ed. Acad., București, 1979, p.591-601.

¹²⁰ M. Brudiu, *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, în: “MCA”, IX, 1970, p. 524-528.

¹²¹ C. Schuchardt, *op. cit.*, 204; R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV”, I, 1950, tom 2, p.165. „venind dinspre sud-sud-est dinspre pădurea Prisaca și îndreptându-se spre nord-nord-vest către Ploscuțeni”(recunoașteri C. Schuchardt -1885 și Radu Vulpe - 1948, 1951).

lui Istrate Dabija. Întregul tezaur a intrat în proprietatea Muzeului Mixt din Tecuci (semnalare Constantin Florea-1958).

2. La nord de oraș, în cartierul Tecuciul Nou, pe malul vechii albie a Bârladului, s-au descoperit întâmplător securi de piatră lustruită din neolitic, de forme diferite, simple, sub formă de calapod și cu gaură transversală. Material inedit la MMT.

3. Pe terenul aerodromului, în marginea vestică a orașului, la 50 m vest de muchia văii Bârladului, se află un grup de trei tumuli, distanța dintre ei fiind de circa 200-300 m. Unul dintre ei de circa 4,60 m diametrul și 1,50m înălțime a fost amenajat în 1920 pentru instalarea unei tribune, iar în 1938 a fost nivelat complet spre a face loc construcției unui hangar. Cu acest prilej s-au descoperit înăuntru la nivelul solului, patru schelete umane înhumate cu fața în sus, în poziție întinsă, cu orientări diferite și având ca inventar ceramică specifică perioadei La Tène III, asemănătoare cu cea de la Poiana-Nicorești și o spadă curbă de fier cu peduncul simplu. Ceilalți tumuli nu au fost cercetați¹²².

4. Într-o săpătură întâmplătoare efectuată pe câmpul de aviație, la circa 400 m depărtare de locul în care anterior s-a descoperit un mormânt de înhumare sarmatic, s-a găsit o fibulă de bronz cu ciocul rupt și fără ac, precum și un ulcioraș mic lucrat la roată din pastă fină (semnalare Constantin Florea-1958).

5. În punctul Rateș, situat în fosta albie a Bârladului, la circa 0,5 km est de oraș, s-a descoperit o așezare, din care s-au adunat resturi de silex aparținând paleoliticului superior, însoțite de resturi de formă mamologică¹²³, precum și fragmente de vase din La Tène III și de la începutul epocii migrațiilor (sec. IV d.Hr.) (semnalare Constantin Florea – 1958).

¹²² Ion Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în: "AM", II-III, 1964, p.324; I. Vendelin, *Un tumul la Tecuci*, în: "Revista de preistorie și anticități naționale", București, II-IV, 1940, p.101-103.

¹²³ Apostol Leonid, D. Vicoveanu, *L' Etude des Elephantides, des Rhinocerides et des Bovides des dépôts quaternaires de la vallée inférieure du Bârlad, existants au Musée de Tecuci*, Travaux du Museum d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa”, vol X, 1970, București.

6. La 600 m est de oraș, pe coasta din stânga văii Bârladului, la circa 500 m nord de șoseaua Tecuci - Matca, s-au constatat resturile unei așezări datate în secolul al IV-lea, cu ceramică cenușie lucrată la roată și cu mâna. Stratul arheologic al stațiunii, gros de 1,60 m, conține cenușă, fragmente de chirpici arși, cărbuni și resturi de vetre (recunoaștere C. Solomon 1926). De asemenea a fost găsită și o fibulă din bronz din secolul al III-lea d.Hr.

7. Pe platoul din preajma acestei stațiuni, la sud și la nord de șoseaua națională, se află un grup de mai mulți tumuli, distanțați între ei la 50-200m. Necercetați (recunoaștere C. Solomon 1926).

8. Pe marginea de nord a șoselei Tecuci-Furceni în cartierul N.Bălcescu, punctul casa de apă, se află un tumul identificat cu „Movila cea Mare” a Tecuciului, unde, după cronică, a cantonat Ștefan cel Mare, timp de trei zile, cu prilejul operațiunilor sale împotriva turcilor după bătălia de la Vaslui, în 1475¹²⁴.

9. La est de rezervația paleontologică Rateș, în „Vie”, a fost identificată o necropolă de secolul al IV-lea, distrusă datorită excavațiilor neautorizate.

10. Pe strada Unirii, casa lui Manolache Marius, au fost constatate resturi hallstattiene și fragmente ceramice și sticlă, aparținând unui mormânt din secolul al IV-lea.

11. La est de poligonul unității de jandarmi, în curtea grădiniței din apropiere, s-au găsit amfore datate în secolul al IV-lea.

Toflea, com. Brăhășești

1. Așezare eneolitică (cultura Cucuteni) pe dealul „Tănăsoaia”. Cercetare de teren făcută de colectivul șantierului de la Poiana și Constantin Florea în 1958. Cercetare sistematică între 1969-1974, organizată de Institutul „A. D. Xenopol” Iași și Muzeul Mixt Tecuci. Materialul inedit la MMT¹²⁵.

¹²⁴ C. Solomon, *Un muzeu regional la Tecuci*, p.13; I. Vendelin, *op. cit.*, p. 101-102.

Traian, com. Braniștea

1. Din partea de sud a satului pornește valul de pământ din epoca romană (secolele II-III d. Hr.) care se îndreaptă spre Prut, construit pentru apărarea teritoriului stăpânit de Imperiul Roman.

În marginea sudică a satului, unde sunt urme ale valului roman, a fost descoperită, în 1962, o cană romană din secolul al III-lea d.Hr., provenind dintr-un mormânt care a fost distrus de lucrări de excavație¹²⁶.

Tulucești

1. Pe teritoriul localității se termină valul roman, care delimitează spațiul stăpânit de aceștia, între Siret, Prut și Dunăre. Acesta avea punct inițial zona satului Traian, comuna Șendreni.

2. Pe terasa inferioară a lacului Brateș, în apropierea stației CFR Tulucești, la km 10+800, au fost descoperite două amfore grecești și un vas de factură geto-dacică din a doua epocă a fierului ce conțineau oase umane și cenușă, descoperire ce atestă existența unei așezări în această zonă¹²⁷.

Țepu

1. În această localitate s-au constatat intense urme de locuire încă din paleolitic. În fosta vie a C.A.P. Țepu, în valea Berheciului, s-au făcut cercetări arheologice care au scos la iveală urme din această perioadă¹²⁸.

2. Neoliticul este prezent prin piese tipice pentru cultura Cucuteni (A2) în descoperirile de la punctul „Ursoiu”, aflat la obârșia Văii Cernica și în punctul „La Carieră”.

2. În punctul „La Izvoare” s-au găsit resturi materiale din secolele IV-III î. Hr. și secolul IV d. Hr.

¹²⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, p.214; Ion T.Dragomir, *Considerații privind neoliticul și eneoliticul din sud-estul Moldovei*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.27.

¹²⁶ M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 9.

¹²⁷ Ion T. Dragomir, *Trei morminte geto-dacice, descoperite la Tulucești (jud. Galați)*, în: „Revista Muzeelor”, 2, VI, 1969, p. 164-166.

¹²⁸ I. Basoc, *Cercetări periegetice pe teritoriul comunei Țepu, județul Galați*, în: „Danubius”, X, 1981, p. 23.

3. Urme din secolul al IV-lea d. Hr. (cultura Sântana de Mureș) s-au descoperit la punctul „Cișmeaua Scutăriței”, punctul „Pisărea”, punctul „Dealul Stâlpilor” și punctul „La Livadă”.

4. A mai fost identificată o așezare din secolul al X-lea la „Dealul Stâlpilor, precum și piese paleolitice și din epoca bronzului la punctul „Gârneață”¹²⁹.

5. La circa 1,5 km vest de satul Țepu de Jos, pe marginea viilor, trece Valul din Moldova de Jos, venind dinspre pădurea Prisaca (Cincu), dinspre sud-est și îndreptându-se spre nord-est către Tecucel. Pe culmea valului trece un drum de căruțe numit drumul Troian¹³⁰.

6. În marginea satului, pe malul stâng al văii Bălăloaica (denumită și Puturoasa), pe trei boturi de deal așezate la rând, se găsește ceramică neolitică (cultura Cucuteni) și geto-dacică (semnalare C. Solomon).

7. În anul 1964, în punctul Valea Sociului, lângă pădurea Șendreasca, spre sud de Valea Cernica, înspre Tecucel, a fost descoperit un tezaur monetar medieval. Acesta este compus din 112 monede din secolul al XVIII-lea, emisiuni ale Imperiului Otoman și 4 piese din timpul Ecaterinei a II-a. Inedit, piesele sunt deținute de MMT.

Țigănești, com. Munteni

1. În împrejurimile localității au fost recoltate fragmente ceramice aparținând culturii Noua¹³¹, iar în pădurea Raicu s-a descoperit un cuțit de bronz din aceeași epocă¹³².

2. La nord de sat se găsesc resturi ceramice getice (informație Cuza Pavel).

¹²⁹ *Idem*, *Cercetări perieghetice pe teritoriul comunei Țepu, jud. Galați*, în: „Danubius”, X, 1981, p.23-31; M. Brudiu, Ion Basoc, *Recente descoperiri arheologice pe teritoriul comunei Țepu, județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 85-102.

¹³⁰ R. Vulpe, *Șantierul Poiana*, în: „SCIV”, III, 1952, p.213.

¹³¹ A.C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în: “AM”, II-III, 1964, p. 142-216; M.Petrescu-Dâmbovița, *Date noi relative la descoperirea de obiecte din bronz de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova*, în: “AM”, II-III, 1964, p.252.

¹³² M.Petrescu-Dâmbovița, *op. cit.*, p. 252; *Idem*, *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, 1953, p.463-464.

3. La nord de sat, traversând valea Berheciului, trece „Valul din Moldova de Jos, venind din nord-vest și îndreptându-se spre est către Matca”. În apropiere de malul albiei Bârladului, în grădini, s-a descoperit ceramică feudală moldovenească, ca și la est de Țigănești, pe coasta dealului Ocheasca din stânga văii Bârladului, la circa 1 km sud de val, unde s-au găsit fragmente ceramice de aceeași factură, inedite (recunoaștere Radu Vulpe-1948)¹³³.

4. Tezaur monetar medieval din secolul al XVIII-lea ce cuprindea aproximativ 60 monede de aur și circa 100 din argint. Tezaurul a fost descoperit cu prilejul efectuării unor arături în apropierea conacului Conachi, spre sud, lângă șoseaua spre Ungureni. Inedit, piesele s-au recuperat parțial și se găsesc în colecțiile muzeelor din Galați și Tecuci.

Umbrărești

În mahalaua Tămășeni (fostul sat) au fost descoperite numeroase mărturii arheologice din diferite epoci.

1. Așezare neolitică localizată în partea de nord-est a satului, pe malul stâng al pârâului Corozel și pe terasa inferioară estică a Bârladului.

2. În partea de nord-vest a satului în punctul „La Bucur”, locuire din epoca fierului, Hallstattul târziu și La Tène.

3. La circa 800m nord de sat, în locul „Pe Casadiei”, s-au descoperit fragmente ceramice din perioada de sfârșit a epocii bronzului, cultura Noua-Coslogeni, precum și vase din secolele IV-II î.Hr. și de la începuturile feudalismului (cultura Dridu).

4. În punctul „Pe Bahnă”, situat la o distanță 500-600m vest de „Casadiei”, s-au găsit fragmente ceramice, aparținând culturii „Basarabi”, precum și vase de import grecești în stare fragmentară.

5. În punctul numit „Dealul Bisericii” au fost găsite urme specifice culturii Dridu.

6. La o depărtare de 500-600m est de biserica satului Siliștea, în punctul „La Bulgari”, au fost descoperite urme de locuire, începând cu

¹³³ C. Schuchardt, *op. cit.*, 207; R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV”, I, 1950, tom 2, p.163-174.

perioada neolitică și până în perioada prefeudală. În acest punct au fost descoperite fragmente ceramice din perioada dacică și daco-romană, din secolele III-IV d. Hr. (cultura Sântana de Mureș), ceramică romană și grecească și din secolele VIII-XI, specifice culturii Dridu.

7. În grădina locuitorului Sandu Zaharia, din satul component Salcia, s-a găsit o monedă bizantină din anii 602-610.

8. Două monede romane au fost găsite în zona Umbrărești-Deal.

9. Pe hotarul comunei cu Iveștiul, în zona satului Torcești a fost găsită ceramică romană de bună calitate.

10. Pe vechiul curs al râului Bârlad a existat o necropolă din secolele V-VII d. Hr., distrusă de lucrările de hidroameliorații¹³⁴.

Umbrărești, oraș Târgul Bujor,

1. La vest de sat la punctul numit „Călugărița”, pe un versant al văii Chiștelei, M. Petrescu-Dâmbovița, cu prilejul unei periegheze, a găsit câteva fragmente ceramice specifice aspectului cultural Stoicani-Aldeni¹³⁵.

2. Așezare și necropolă din secolul al IV-lea, de tip Sântana de Mureș, situate pe versantul vestic al văii Chinejii, la sud de sat (descoperire fortuită - semnalare profesor Victoria Giurgiu)¹³⁶.

Ungureni, com. Munteni

1. La circa 2 km sud de sat, în viile de pe coasta râpoasă din stânga văii Bârladului, reîncepe Valul din Moldova de Jos, care, venind dinspre Siret, prin Frunzeasca, se întrerupe în valea Bârladului, în curtea Școlii de agricultură de la Țigănești¹³⁷. „De la Ungureni, valul numit de localnici Troian continuând spre est-sud-est și est, prin apropiere de Movila lui Doroși (tumul antic necercetat), apoi spre est și spre est nord-est peste stepă, în direcția Corod”¹³⁸.

¹³⁴ Ion T. Sion, *Umbrărești - vatră milenară de istorie*, Focșani, 1999, p. 6-23.

¹³⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, extras din „Orizonturi”, III, 5-9, Galați, 1940, p. 9-10; Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 8.

¹³⁶ M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 10.

¹³⁷ C. Schuchardt, *op. cit.*, p.207.

¹³⁸ R. Vulpe, *Valul din Moldova de Jos*, în: „SCIV”, I, 1950, tom 2, p.163-174.

Valea Mărului (fost Puțeni)

1. Așezare și necropolă din secolul al IV-lea. La intersecția șoselelor Valea Mărului-Corni și Valea Mărului-Mândrești a fost descoperit un schelet și multe vase ceramice, datând din secolul al IV-lea d.Hr., care provin din necropola așezării situată în zona primăriei¹³⁹.

2. La 500m est de sat se mai găsesc urme ale Valului lui Athanaric și un tumul aplatizat¹⁴⁰.

Vameș, com. Piscu

Ceramică romană datată în secolele II-III d.Hr., găsită în apropierea bisericii¹⁴¹.

Vânători

1. În zona fâlezei lacului Brateș, la punctul „Jorică”, situat la est de localitate, se află o așezare aparținând culturii Babadag¹⁴².

2. Pe terasa înaltă din dreptul lacului Brateș s-au descoperit urme de locuire din a doua epocă a fierului¹⁴³ și câțiva tumuli¹⁴⁴.

3. În punctul „Amiral” situat între km 10 și 11 pe calea ferată Galați-Bârlad, au fost identificate vestigii arheologice din secolele IV d.Hr. și o așezare din secolele X-XI și din secolul XVI.

¹³⁹ M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p.158; *Idem*, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.10.

¹⁴⁰ *Idem*, *Cercetări arheologice în zona Valului lui Athanaric*, în: „Danubius”, VIII-IX, 1979, p.158; R. Vulpe, *op. cit.*, p.163-174.

¹⁴¹ Ion T. Dragomir, *Vestigii ale culturii și civilizației geto-dacice și daco-romane în regiunea de sud a Moldovei*, în: „Symposia Thracologica”, nr.6, Piatra-Neamț, 1988, p.84-87.

¹⁴² M. Brudiu, *Cercetări perieghetice în sudul Moldovei*, în: „MCA”, IX, 1970, p.513; *Idem*, *Rezultatul cercetărilor de la Vânători, jud. Galați*, în: „MCA”, XIV, 1980, p.398-406; *Idem*, *Contribuții la cunoașterea genezei Hallstattului în sud-estul României*, în: „SCIVA”, 4, tom 32, 1981, p.529-536; *Idem*, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p.6-7.

¹⁴³ *Idem*, *Cercetări perieghetice în sudul Moldovei*, în: „MCA”, IX, 1970, p. 513.

¹⁴⁴ *Idem*, *Rezultatul cercetărilor de la Vânători, jud. Galați*, în: „MCA”, XIV, 1980, p. 398-406; *Idem*, *Cercetări arheologice de salvare la Vânători, jud. Galați*, în: „MCA”, XV, 1983, p. 407-415; *Idem*, *Contribuții la cunoașterea genezei Hallstattului în sud-estul României*, în: „SCIVA”, 4, tom 32, 1981, p.529-536.

Vădeni, com. Cavadinești

În acest sat s-au descoperit urme de locuire din epoca bronzului¹⁴⁵.

Viile, com. Fârțânești,

Așezare din secolele III-IV d.Hr. (cultura Sântana de Mureș), localizată în zona sediului societății agricole „Dealul Bujorului”¹⁴⁶.

Vișina (fost Diaconi), com. Nicorești

1. La 1,5 km de sat, pe coasta Hânțeștilor, la locul numit „Calud” sau „La Munteanu”, pe un promontoriu cuprins între torenții Râpa Moșului (pe hartă Valea Fetelor) și Râpa Roșie, se află o stațiune întinsă din neolitic și epoca fierului. Locul se află la 4 km de Cetățuia de la Poiana. Recunoașteri și sondaje făcute de colectivul arheologic de la Poiana 1950 și 1951, materialul se află la MNA.

2. La 500 m nord de sat, pe stângă văii „Teiului cu icoană”, între această vale și Râpa Mocanului, în vii, pe un bot de deal numit „Livada”, s-a constatat o așezare din a doua epocă a fierului, cu prelungiri în primele secole ale erei noastre (recunoaștere Radu Vulpe-1949).

3. La nord de sat, pe râpa Siretului urme de așezare reprezentând analogii ale straturilor cetății de la Poiana care se află la 1 km depărtare de această direcție¹⁴⁷.

4. Tezaur de monede romane, de argint, din sec. I î. Hr.- I d. Hr.¹⁴⁸

Vizurești, com. Buciumeni

În marginea de vest a satului, pe valea Tecucelului se găsește o așezare geto-dacică distrusă¹⁴⁹.

¹⁴⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, Extras din „Orizonturi”, III, 5-9, Galați, 1940;

¹⁴⁶ M. Brudiu, *Descoperiri arheologice în județul Galați*, în: „Danubius”, XII-XIV, 1992, pag 11.

¹⁴⁷ R. Vulpe, *Activitatea șantierului arheologic Poiana- Tecuci, 1950*, în: „SCIV”, II, tom1, 1951, p.210; *Idem, Șantierul Poiana, 1951*, în: „SCIV”, III, 1952, p. 210.

¹⁴⁸ Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din R.S.R. în anul 1968*, în: „SCIV”, III, 1969, p.480.

¹⁴⁹ R. Vulpe, *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1950*, în: „SCIV”, II, tom 1, 1951, p. 216; *Idem, Șantierul Poiana, 1951*, în: „SCIV”, III, 1952, p. 212.

***ARCHAEOLOGICAL SITES AND POINTS IN GALAȚI
COUNTY***

- Abstract -

The archaeological researches, preventive or systematic, as well as the fortuitous discoveries of material traces from various historical ages, on the territory of Galați County, made the object of many studies and the documentary support of the present work which attempts on a brief presentation of the archaeological sites and discoveries from Galați County.

In this review, we tried to include as many as possible of the archaeological sites and points found so far, dating from the Paleolithic until the XVIIIth century, hoping that future researches will add new objectives to the archaeological repertoire of Galați County.

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DE LA 1821
ÎN CONTEXTUL INTERNAȚIONAL AL EPOCHI.
PUNCTE DE VEDERE

Marian C. STROIA

Anul 1821 a avut o semnificație cu totul specială în istoria relațiilor internaționale din perioada modernă. În acest context, trebuie încă de la început subliniat că cele două mișcări revoluționare din sud-estul european de la această dată (cea română și cea greacă) nu pot fi concepute izolat de celelalte acțiuni similare de pe continent din epoca amintită: ele se integrează organic, indiscutabil, în fluxul dinamic al acestora.

Nu este lipsit de interes și faptul că această integrare a lor în concertul general european al mișcărilor de liberare națională produse concomitent, nu a scăpat nici atenției și înțelegerii contemporanilor acelei epoci, chiar dacă, desigur, datorită poziției politice pe care aceștia se află, ei nu ezită să le condamne sever.

„În Țara Românească, ca și la Madrid, Lisabona sau Neapole – se arăta, de pildă, în mesajul oficial de dezavuare al contelui Capodistria, secretar de stat pentru afaceri externe al Imperiului rus, către Alexandru Pini, consulul general la București al aceleiași mari puteri, din 23 februarie/17 martie 1821 – cel care a deschis scena dezordinilor este un pumn de soldați care se străduiesc să arunce Imperiul în mâinile anarhiei. Aici și acolo, lăsând la o parte orice respect pentru autoritatea suveranului, afectând să planeze o încredere fără limite în dreptatea sa, revoluționarii încearcă să pună mâna pe putere și să execute planurile lor subversive. În fine, în ținuturile orientale, ca și în cele două peninsule ale sudului Europei, inamicii păcii și ai ordinii, fidel aceluiasi mers (al dezordinilor? – n.ns.), profanează ceea ce este lucrul cel mai sfânt pentru oameni, și anume credința jurământului, susțin că ei nu vor decât să protejeze proprietatea și

să asigure liniștea locuitorilor orașelor și satelor și, colorând cu aceste aspecte criminalele lor desene, bulversează popoarele și îndrăznesc orice pentru a invada orice”¹.

Regăsim în aceste formulări principalele coordonate pe care se așează ideologia și preceptele Sfintei Alianțe, în tentativele sale de a „îngheța” stările de lucruri de pe continent, de a menține neștirbită noua reglementare internațională de după 1815, menită să pună stavilă mișcării de emancipare națională a popoarelor europene.

Pornind, așadar, de la informațiile documentare existente în prezent, ca și de la tratările pertinente care i-au fost consacrate (la care intenționăm să adăugăm și datele furnizate de o serie de mărturii până în prezent inedite), vom încerca, în cele ce urmează, să oferim o succintă, dar precisă expunere a derulării evenimentelor, care să ne permită explicarea convingătoare a poziției marilor puteri.

Practic, cea dintâi semnalare a declanșării lanțului de evenimente care aveau să caracterizeze prima jumătate a anului 1821, o găsim în raportul secret purtând nr. 15 și datând din 30 ianuarie/11 februarie 1821, al consulului general rus Alexandru Pini, adresat ambasadorului la Constantinopol, baronul Grigori Stroganov.

Raportul conținea o destul de exactă și corectă descriere a evenimentelor care au marcat începutul mișcării revoluționare (plecarea lui Tudor din București împreună cu grupul de arnăuți, ajungerea în Oltenia, ocuparea unor mănăstiri din nordul provinciei și arestarea ispravnicilor, ca și sporirea rândurilor răsculaților)². În primele momente ale mișcării, arată Pini, Comitetul de oblăduire, constituit după moartea domnitorului Alexandru Suțu, nu a acordat o atenție deosebită acestui episod, considerându-l drept minor și lipsit de importanță. Abia după patru sau cinci

¹ Cf. *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. I. Documente externe*, București, Ed. Academiei, 1958, p. 296. Textul documentului mai poate fi consultat și în „Vnesniaja politika Rosii i načala XX veka”, tomul IV (XII), Moscova, 1980, p. 24–25.

² Documentul este reprodus în studiul nostru *Corespondența consulatului rus din București, o importantă sursă documentară în cunoașterea evenimentelor revoluționare de la 1821 în Principatele Române* (I), în: „Revista arhivelor”, an LXXIV, 1992, nr. 2, p. 169–171.

zile, principalii boieri ai țării, văzând extinderea mișcării, s-au decis să suplimenteze trupele de arnăuți trimise pentru stingerea „zaverei” și cu multă reținere, de altfel, explicabilă, „intenționează să adreseze azi sau cel mai târziu mâine un raport la Constantinopole în care ei se vor limita să facă o relatare a acestor evenimente și să anunțe că au luat măsurile necesare pentru a înăbuși revolta”³.

În ceea ce-l privește pe Pini, personal, acesta anunța că a trimis o scrisoare de chemare la ordine către T.Vladimirescu, de la care însă nu primise răspuns încă la data expedierii raportului⁴.

Scrisoarea lui Pini din 30 ianuarie 1821 a fost primită de ambasadorul Stroganov la 6/18 februarie. În chip firesc, acesta s-a grăbit mai întâi să-și înștiințeze suveranul și pe cei doi titulari ai Ministerului de Externe (Capodistria și Nesselrode) – aflați în acel moment la Congresul Sfintei Alianțe de la Laybach (azi, Ljubliana, în Slovenia). Această operațiune a fost făcută în egală măsură și de Pini, lucru pe care îl aflăm și din următoarea corespondență a acestuia, datând din 4/16 februarie 1821 și adresată tot lui Stroganov: „printr-o ocazie sigură, care mi s-a oferit, eu transmit astăzi (subl.ns.) Ministerului imperial, la Laybach o copie a prezentului raport și a celui cu nr. 15” (din 30 ianuarie st.v. – n.ns.)⁵.

Ținând cont, aşadar, de succesiunea cronologică amintită mai sus, știrea declanșării mișcării revoluționare românești, conținută fie în mesajul firesc pe care Stroganov s-a grăbit să-l trimită Curții imperiale la Laybach (din 6 sau 7 februarie) sau în cel pe care Pini l-a trimis cu aceeași destinație, la 4/16 februarie, nu a putut ajunge, ținând cont de posibilitățile de deplasare ale mesagerilor în localitatea slovenă, în cel mai bun caz înainte de 12

³ *Ibidem*.

⁴ Scrisoarea lui Pini amintită mai sus nu a putut fi depistată până în prezent (nici măcar în arhivele rusești); posedăm în schimb răspunsul liderului român la această epistolă (cf. *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*. Direcția Generală a Arhivelor Statului, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București, Ed. Academiei, 1980, doc.3, p. 69–71).

⁵ Cf. Arhiv. Vnesnej Politiki Rossijskoj Imperij, fond Posolistvo v Konstantinopole (în continuare AVPRI), opis 517/I, Delo 838, p. 150 (o notă marginală indică primirea acesteia de către Stroganov, la 13 februarie (st.v.) 1821).

februarie (st.v.) 1821. După cum este bine cunoscut, poziția ruso-austriacă în această problemă avea să fie cunoscută 11 zile mai târziu, adică pe 23.

La rândul ei, nici reacția otomană la Constantinopole, la nivel înalt, nu s-a lăsat mult așteptată. Chiar a doua zi după ce Stroganov primise primele informații de la subordonatul său în capitala munteană, reis-efendi Mehmed Salih (Djanibi) îi remitea acestuia raportul Comitetului de oblăduire, precum și o declarație a guvernului său care semnala participarea la mișcare a unor persoane ce dețineau calitatea de ofițeri ruși, respectiv Tudor Vladimirescu și Dimitrie Macedonschi⁶.

Este demn de remarcat că, în această etapă, atitudinea autorităților turce este destul de reținută. Ele evită pentru moment să pună în cauză vreo responsabilitate rusă în declanșarea evenimentelor. Singurul lucru pe care demnitarul otoman amintit îl cere ambasadorului rus este ca acesta să-i ordone lui Pini să coopereze cu caimacamii (deja numiți) Costache Negri și Ștefanache Vogoride, ai noului domn (e vorba de Scarlat Callimachi, care câștigase cursa pentru tron), pentru apărarea ordinii publice⁷. Stroganov nu a ezitat, de altfel, să dea curs acestei cereri.

În ceea ce privește poziția pe care a trebuit s-o adopte în împrejurările de mai sus ambasadorul rus la Poartă, revelatoare pentru cunoașterea și explicitarea ei mai profundă, ni se pare scrisoarea destul de detaliată a acestuia trimisă, la 19 februarie/7 martie 1821, către secretarul de stat Vasilievici Nesselrode, la Laybach. Date fiind importante precizări și luări de poziție pe care le conține, ne vom opri puțin mai pe larg asupra ei.

În acel moment, poziția lui Stroganov era destul de delicată, am putea spune ingrată. Deținător al unei știri proaspăt sosită din Țara Românească, lipsit deocamdată de instrucțiuni sau recomandări din partea Ministerului de Externe sau a țarului însuși, el trebuia să acționeze călăuzit doar de intuiția și perspicacitatea sa politică, într-o situație care nu avusese precedent până atunci.

⁶ Acad. Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, Ed. Științifică, 1971, p.287.

⁷ *Ibidem*.

„Îndrăznesc să mă flatez – scrie Stroganov – de a fi devansat intențiile mărinimoase ale augustului nostru stăpân, declarându-l la fel de vinovat atât față de Curtea imperială, cât și față de Poartă pe individul care a îndrăznit să tulbure liniștea unei provincii aflată sub garanția celor două Curți și abandonându-l din acel moment pe Vladimirescu și apropiații săi judecății celei mai riguroase a legilor locale ale Țării Românești”⁸.

Intuiția și spiritul de anticipație pe care le-a manifestat Stroganov în împrejurările cunoscute aveau să fie ulterior confirmate, aprobate și chiar elogiare de către însuși țarul Alexandru I.

Nici nu putem avea o mai bună ilustrare a acestei aserțiuni, decât declarațiile politice ale autorităților ruse de la 23 februarie/7 martie 1821, căci pentru definirea poziției moscovite față de mișcarea condusă de Tudor ele au avut o însemnătate crucială.

Pe de o parte, 23 februarie (st.v.) marchează momentul în care, la nici o săptămână de la scrisoarea trimisă ministrului său de Externe, Stroganov expediază lui Pini, cu maximă celeritate, dispoziția sa expresă în care îi cerea acestuia să publice, în numele său (al ambasadorului), o proclamație ce avea menirea „să blesteme pe tulburătorii liniștii publice și pe vinovații infractori ai tratatului și să desmeticească spiritele rătăcite de doctrinele revoluționare ale lui Vladimirescu și ale tovarășilor lui”. Era important – sublinia în continuare ambasadorul – „să fie arătate în toată strălucirea, puritatea solitudinii și fermitatea principiilor conservatoare ale ordinii, care caracterizează exercitarea drepturilor de protecție ale Curții imperiale asupra Principatelor”⁹.

23 februarie 1821 a fost, în același timp, ziua în care, aflat la Laybach, secretarul de stat I. Capodistria îi comunica lui Pini declarația țarului privind condamnarea fermă a insurecției române, însoțită de măsurile punitive privind calitățile de ofițer și de sudit rus ale conducătorului acesteia.

⁸ *Vnesniaja politika Rosij...*, IV, 1980, p. 21–25.

⁹ Citatul la Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 291.

Pini era felicitat pentru conduita ce o avusese până atunci, mai ales pentru somația adresată slugerului Tudor de a se prezenta la Consulatul rus din București. Întrucât, se arată în text, „acesta a refuzat chemarea și a conceput proiecte pe care religia tratatelor și loialitatea politicii noastre le condamnă cu tărie”, Pini era autorizat să declare faptul că „locotenentul Vladimirescu era degradat din calitatea de cavaler al unuia din ordinele Rusiei ... și că el nu mai posedă și nu mai poate poseda nici un titlu la protecția Maiestății Sale Imperiale”¹⁰.

În ceea ce privea evenimentele în curs în Țara Românească, documentul expunea cu suficientă claritate poziția rusă sub acest raport: „Împăratul condamnă deci în chip solemn tot ceea ce s-a petrecut în Țara Românească și ..., hotărât să-și unească eforturile sale cu cele ale aliaților săi pentru a combate revoluția, îi va opune invariabil același sistem dacă ea va invada Principatele, și că el i se va opune cu unicul scop de a menține credința în tratatele existente între cele două imperii”¹¹.

Practic, momentul 23 februarie/7 martie 1821 marchează, în opinia noastră, delimitarea clară a poziției oficiale a Rusiei, la toate nivelurile posibile, în spiritul expus în documentul anterior față de revoluția românească de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Din conținutul documentului mai rezultă, totodată, cu claritate și poziția similară pe care se plasează Austria habsburgilor, celălalt mare pilon al Sfintei Alianțe.

În chip paradoxal, comunicarea oficială a dezavuării mișcării sale, Tudor o va primi nu de la Pini sau de la vreun alt emisar al consulatului rus, ci de la secretarul consulatului austriac la București, Udritzki. Așa cum subliniază Andrei Oțetea, datorită grabei cu care a părăsit orașul la vestea apropierei forțelor lui Tudor și a celor eteriste, Pini, „nu numai că n-a făcut comunicarea scrisă caimacamilor de instrucțiuni primite, dar n-a înștiințat nici populația capitalei că guvernul său consideră mișcarea lui Tudor ca

¹⁰ Cf. *Răscoala din 1821*, I, p. 297; Cf. și Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom türkische Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches*, III, Wien, 1867, p. 56–58.

¹¹ *Răscoala din 1821...*, I, p. 298.

subversivă”¹². Acesta a fost motivul care a făcut ca știrea dezavuării Tudor să o primească de la un reprezentant al consulatului austriac.

La 22 martie/3 aprilie 1821, la numai câteva zile de la intrarea sa în București, Vladimirescu a primit vizita funcționarului austriac. Sosit pentru a-i mulțumi pentru libertatea circulației permisă curierilor diplomați, acesta l-a informat, într-o întrevedere particulară, despre dezavuarea mișcării sale de către cele două mari puteri europene¹³.

Deși, așa cum arată izvoarele, Tudor și-a păstrat calmul la primirea acestei vești, el era conștient că ea reprezenta, totuși, o serioasă lovitură dată mișcării pe care o conducea. Cu toate acestea, liderul român a considerat că mai amenințată de atitudinea negativă ruso-austriacă era mișcarea eteristă a lui Alexandru Ipsilanti, obiectivele urmărite de cele două revoluții fiind, în ansamblu, într-o deplină concordanță de interese. De altfel, în conduita sa ulterioară și mai ales în raporturile cu Poarta, Tudor a urmărit, în primul rând, protejarea intereselor românilor, fapt care, după cum se știe astăzi, a condus (alături și de alte cauze, desigur) la tragicul său sfârșit.

Sucesiunea evenimentelor a căpătat însă curând o turnură și mai încordată odată cu intrarea, în seara zilei de 22 februarie (st.v.) 1821, a lui Alexandru Ipsilanti și a colaboratorilor săi apropiați în Iași, moment care marca începutul mișcării eteriste pe teritoriul românesc.

Fie concomitent cu această dată, fie ulterior cu vreo două zile, explozia sentimentelor antiotomane ale grecilor a cunoscut o formă dramatică de manifestare la Galați. Cu inexactitățile de datare firești într-un asemenea context tensionat, cum a fost cel al anului 1821, publicația rusă

¹² Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 313.

¹³ „Memoriul domniei voastre – i-a declarat Udritzki – pe care l-ați trimis M.M.L.L. împăratului Francisc și țarului Alexandru I la Laybach, a ajuns, în adevăr, la locul destinației, dar ambii monarhi n-au găsit de bine a vă cinsti cu un răspuns direct, ci, dimpotrivă, ei au avizat pe miniștrii și pe consulii lor de aici din Principate să vă considere ca rebel și să continue a vă considera astfel, pentru că ațâțați poporul să-și revendice cu armele în mână drepturile – fie acestea reale sau fictive. Totodată, vă comunic – a adăugat comisarul agenției austriece – că s-a lăsat Porții mână liberă de a aduce cu forța armată masele populare la cuvenita supunere și ascultare (Cf. Ion Nistor, *Tudor Vladimirescu și Sfânta Alianță*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria a III-a, tom XXII (1940), p. 12–13; vezi și Hurmuzaki, *Documente...*, II (serie nouă), p. 648–649.

„Sanktpeterburgskie vedomosti” (Buletinul de știri din Skt. Petersburg) oferea o versiune aparte asupra modului de izbucnire a insurecției eteriste în orașul-port amintit: „Despre groaznica tulburare sângeroasă petrecută la Galați noi putem comunica acum următoarele: Un oarecare căpitan de arnăuți s-a certat cu un turc; acesta l-a lovit pe căpitan în obraz. Ca urmare, acesta a scos pistolul și în același minut l-a omorât pe turc. Înfricoșat de răzbunarea acestora, el i-a adunat pe toți arnăuții, grecii și albanezii <din oraș> și noaptea s-au năpustit asupra turcilor, care locuiau acolo și care, în număr de vreo 200, au fost cu toții măcelăriți. În timpul acestei groaznice întâmplări, în oraș, în vreo zece locuri s-au produs incendii care, întrucât în aceste împrejurări nimeni nu s-a gândit să le stingă, au transformat întregul oraș în cenușă. Căpitanii au luat nu numai armele turcilor uciși, dar și tunurile și rezervele de praf de pușcă aflate pe corăbii și au plecat spre Moldova pe drumul Iașiului. Pe drum, acestora li s-au alăturat locuitorii de la sate și în acest fel s-a mărit numărul partizanilor lor”¹⁴.

Potrivit ultimelor cercetări, ambasadorul Grigori Stroganov a aflat neoficial despre acest eveniment în seara zilei de 1/13 martie¹⁵, iar confirmarea oficială, după numai două zile, odată cu sosirea unui curier rapid de la Consulatul din București.

La primirea confirmării oficiale a producerii lor, evenimentele de la Iași i s-au părut lui Gr. Stroganov – după plastica expresie a lui Andrei Oțetea – „acte de nebunie”. „Acestea ... aruncau o lumină nouă asupra mișcării din Țara Românească. Acum nu mai putea fi vorba de complotul unor particulari care lucrează pe cont propriu, ci de subversiunea de mult pregătită de guvernul Rusiei și condusă de un general rus cu legături

¹⁴ Relatarea este făcută plecând de la o corespondență din București, datată 13 martie st.n. 1821 (cf. „Sanktpeterburgskie vedomosti”, nr. 35, marți, 3 mai 1821, p. 422). Pentru o relatare mai apropiată de realitate a episodului de la Galați, vezi Andrei Oțetea, *op. cit.* Pentru modul cum a fost redat ulterior în presa străină (în special cea rusă) represaliile turcilor în orașul de la Dunăre, vezi studiul nostru documentar *Noi mărturii externe privind anul revoluționar 1821 în Țările Române*, în „Revista arhivelor”, anul LXV, vol. L, 1988, nr. 3, p. 311–331.

¹⁵ Referitor la acest aspect, vezi studiul nostru *Documente noi privitoare la evenimentele din 1821 în Principatele Române: domnitorul Mihail Suțu și Eteria*, în: „Revista istorică”, tom V, 1994, nr. 3–4, martie-aprilie, p. 313–318.

cunoscute la Curte și urmărind, în numele religiei, emanciparea a zece milioane de creștini din Imperiul Otoman”¹⁶.

Încă din primele momente, ambasadorul Gr. Stroganov, chiar fără a avea instrucțiuni din partea suveranului său sau a miniștrilor guvernului rus, a acționat cu multă promptitudine față de situația creată de intrarea intempestivă a lui Ipsilanti în Moldova. Printre primele sale acțiuni s-a aflat trimiterea, din proprie inițiativă, la 6/18 martie 1821, a unei scrisori de profundă dezaprobare conducătorului Eteriei.

Acesta era acuzat că, prin acțiunea sa temerară, „a aplicat acele principii care contravin spiritului națiunilor: revoltele, dezorganizarea, violarea instituțiilor existente, răsturnarea ordinii stabilite”. Ipsilanti era somat de a „stopa flagelul războiului civil și vărsarea de sânge ...de a stinge focul rebeliunii și a veni să imploră la picioarele suveranului ... uitarea și iertarea pentru o nebunie atât de funestă”¹⁷.

Apoi, Stroganov a trebuit să aibă în vedere ceea ce era de fapt cel mai important: printr-o linie de conduită, pe care o dorea cât mai pragmatică, el trebuia să înlăture din partea otomanilor bănuiala vreunei cât de mici implicări a Rusiei în evenimentele de la Iași. La propria-i cerere, el a fost primit succesiv, în patru rânduri (4, 6, 8 și 12 martie st.v.)¹⁸ de noul reis-efendi (ministru de Externe) al Porții, Mahomed Hamid bey (proaspăt instalat în această funcție la 24 februarie st.n. 1821)¹⁹. Înaltului demnitar turc el i-a prezentat, după ce a suprimat pasajele cele mai compromițătoare, scrisorile primite de la Ipsilanti și Mihai Suțu, ca și rapoartele primite în acest interval de la Pini (care nu aveau nimic special în ele) și a asigurat Poarta de sentimentele de „uimire, de durere și de indignare” cu care suveranul său a luat cunoștință de faptul că Ipsilanti se afla în fruntea

¹⁶ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 239.

¹⁷ AVPRI, opis 517, fond „Posolistvo v Konstantinopole”, delo 88. Registre 1 des dépêches sub Littera de S.E. le Baron de Stroghanooff à S.E. Mr. Le Comte de Nesselrode (1821). Expédition D, 6/18 mars 1821, piesa 23, p. 48–49.

¹⁸ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 297.

¹⁹ Mustafa A. Mehmed, *Istoria turcilor*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1966, p.406.

insurgenților. În acest fel, cel puțin, pentru moment el a liniștit temerile guvernului otoman.

Mai mult decât atât, la ultima din aceste audiențe el s-a angajat să trimită consulului rus din Iași, Andrei Pisani, ordinul de a dezavua pe Ipsilanti și pe partizanii acestuia, de a soma răzvrățiții să se retragă în Rusia și de a comunica tuturor consulilor ruși din Imperiul Otoman „sentimentele binevoitoare ale țarului față de Poartă”.

În ce-l privește pe Alexandru I însuși, poziția în care el se afla în acel moment istoric era cât se poate de complicată.

Țarul se afla în acel moment la Laybach, în Slovenia austriacă, unde era în plină desfășurare cel de-al IV-lea congres al Sfintei Alianțe. Pe de o parte, la Laybach acțiunea puternicelor grupe de influență de la Curte, favorabile cauzei grecești, nu se putea manifesta plenar și era foarte diminuată. Pe de alta, aflat pe terenul rivalului său, Austria, Alexandru era supus unor puternice presiuni din partea reprezentanților la vârf ai acesteia, în frunte cu cancelarul Klemens von Metternich.

Oricum, atât cele două mesaje de solicitare a intervenției ruse (ale lui Ipsilanti și Mihail Suțu), cât și rapoartele diplomatice primite concomitent din Constantinopole și București au ajuns în capitala Sloveniei în primele zile ale lui martie 1821 (pe 3 sau cel mai târziu pe 4, st.v.). Despre pozițiile celor doi principali protagoniști și ambianța în care ei s-au confruntat, cea mai plastică relatare o datorăm lui Henry A. Kissinger, pe care o considerăm cea mai apropiată de sensul real al situației: „Turcia – subliniază politologul american – nu era, evident, parte la structurile bazate pe tratatele din anii 1814–15... În ceea ce-l privește, Metternich nu era dispus să sacrifice concepția sa favorită fără să recurgă la aplicarea doctrinară a unor analogii formale. Nu mai devreme de 1808 el declarase public că menținerea și conservarea Imperiului Otoman constituiau un interes fundamental al Austriei, pentru motivul cât se poate de îndreptățit că aceasta îi oferea siguranța frontierelor sale sudice.

El nu era pregătit să-l lase pe Alexandru să dobândească, *sub egidă* austriacă, ceea ce nu reușise după ce se înțelezese cu Napoleon la Tilsit. Pe

scurt, aceeași Alianță, care îl împuternicise pe Metternich să acționeze în Italia, era acum folosită pentru a preveni acțiunea Rusiei în Balcani. Pentru privilegiul de a asista în Austria în vest, lui Alexandru I se cerea să răstoarne un secol de politică rusească în Răsărit”²⁰.

Lui Alexandru îi devenise limpede că, pe de o parte, nu putea face abstracție de principiile aflate la baza acestei alianțe, al cărui membru fondator fusese Rusia însăși, iar pe de alta, cooperarea în problemele generale ale continentului îi era imposibilă fără consensul atât al Angliei, cât și, mai ales, al Austriei. Sfâșiat între dorința de a sprijini totuși cauza grecească și argumentele foarte pragmatice expuse mai sus și susținute de o parte din consilierii săi în frunte cu K.V. Nesselrode, Alexandru I a sfârșit prin a ceda. El a conchis prin a dezavua public și încă în termenii cei mai categorici mișcarea inițiată de Ipsilanti și companionii săi din Eterie.

În acest fel, declanșată într-un context internațional care nu i-a fost prielnic, confruntată cu dorința promotorilor Sfintei Alianțe de a menține neștirbită „ordinea europeană” stabilită de Congresul de la Viena și cea de-a doua revoluție națională din sud-estul continentului s-a izbit de dezaprobarea marilor puteri.

Prin acordul comun al ambelor părți (rusă și austriacă), în oficiosul guvernului austriac „Österreichscher Beobachter” (din 17/29 martie 1821), ca și în gazeta editată de comunitatea elenă din Viena, a fost publicat comunicatul oficial de dezavuare a mișcării eteriste²¹. Textul amintit avea să fie reprodus și de influentul ziar englez „Times”, la 11 aprilie 1821.

Comunicatul aducea la cunoștința opiniei publice faptul că cei doi suverani dezaprobau „întreprinderea” declanșată de fostul aghiotant al țarului, că acesta era scos din serviciul Rusiei, precum și faptul că trupele rusești de pe Prut, comandate de contele Wittgenstein, primiseră ordine foarte precise de a menține neutralitatea cea mai strictă. Ambasadorul rus la Constantinople urma să aducă la cunoștința Porții aceste măsuri, atitudine

²⁰ Henry A. Kissinger, *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812–1822*, Boston, Mifflin & Houghton, 1973, p. 309–310.

²¹ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 291.

care – se preciza – trebuia să fie adoptată și de reprezentantul diplomatic al Austriei (internunțul von Lutzow) în aceeași termeni²².

În paralel cu această acțiune, lui Ipsilanti i s-a trimis la 14 martie 1821 și o scrisoare personală de dezavuare din partea țarului.

Reflectând punctul de vedere al țarului, scrisoarea, semnată de secretarul de stat Capodistria, începea prin a-i sublinia destinatarului caracterul nelegitim al acțiunii sale și îi releva complicațiile care ar rezulta pentru Rusia dacă ar rupe relațiile cu guvernul turc²³. Pe un ton surprinzător, am putea spune familiar, lui Ipsilanti i se reproșa momentul extrem de nepotrivit pentru însăși propriile sale interese (era vorba de litigiul cu Poarta pentru dobândirea unor bunuri ale tatălui său) ales pentru declanșarea mișcării insurecționale.

Trecând la un ton mai aspru, mesajul îl informa pe liderul Eteriei că nu trebuia să spera la nici un fel de ajutor (direct sau indirect) din partea Rusiei și că din acel moment, atât el, cât și frații săi, nu se mai aflau în serviciul împăratului Alexandru I.

Atrage totuși atenția unul din pasajele finale ale scrisorii, în care, dacă este să urmărim nuanțele, lui Ipsilanti i se oferea o șansă de iertare, în cazul în care „repara răul pe care îl făcuse deja și prevenea dezastrul pe care-l adusese ... nefericitei sale patrii”. Același tratament binevoitor îi era destinat generalului, dacă acesta ar fi indicat „mijloacele de a face să înceteze tulburările, fără a încălca tratatele existente între Rusia și Poarta otomană, fără a aduce cea mai mică atingere vreuneia din stipulațiile lor”²⁴.

La aflarea dezavuării țarului, comunicată printr-un duplicat al scrisorii trimise de Capodistria lui Stroganov, la 1/13 aprilie, Ipsilanti a decis retragerea forțelor eteriste la Târgoviște.

La 1/13 mai 1821, trupele turcești au intrat în țară, îndreptându-se spre București; Tudor a fost nevoit să părăsească și el capitala, îndreptându-

²² Cf. Biblioteca Academiei Române, Msse. Rapoarte consulare engleze (Arhiva Ciotori), III, p. 2–4.

²³ Cf. *Răscoala din 1821. Documente*, vol. IV (*Eteria în Principatele Române*), București, 1955, p. 152–154.

²⁴ *Ibidem*.

se spre munți, cu prim obiectiv Golești. Din acest moment, subliniază atât izvoarele mișcării, cât și comentatorii ei ulteriori, divergențele Tudor-Eterie se amplifică. Informații despre tratativele lui Tudor cu turcii, pe care le-au considerat ca o trădare a cauzei comune, eteriștii au reușit una din loviturile de forță: ridicarea lui Tudor din mijlocul armatei sale și transportarea sa în tabăra eteristă de la Târgoviște, unde nu mult timp după aceea, în noaptea de 27/28 mai 1821, a fost ucis.

Moartea lui Tudor – o crimă inutilă – a dus la dezorganizarea oastei pandurilor și nu i-a salvat nici pe eteriști. La 29 mai (st.n.) grosul oștirii pandurilor a susținut prima luptă de la Drăgășani cu forțele turcești, reușind să-i țină în loc pe aceștia și să se retragă în ordine spre Râmnicu Vâlcea.

În schimb, deși superiori numeric (10.000 contra 5–6.000 de turci), eteriștii au fost înfrânți categoric de otomani la Drăgășani, la 7 iunie, înfrângere în care lipsa lor de disciplină și de pregătire militară și-a spus din plin cuvântul²⁵. Ipsilanti a fugit în Transilvania, fiind internat de austrieci în fortăreața de la Munkacs, unde, de altfel, își va sfârși și zilele; ultimele rezistențe eteriste vor fi lichidate de turci la mănăstirea Secu (în Moldova) și la vadul Prutului de la Sculeni, cu ocazia trecerii râului de către aceștia pentru a se salva în Rusia.

Resturile armatei eteriste și-au găsit refugiul o parte în Transilvania, alții în Rusia, în timp ce teritoriul celor două Principate Române a fost ocupat de trupele otomane de represiune. Acestea au exercitat un regim concretizat prin cruzime, devastări și teroare arbitrară, care a durat, din păcate, până în toamna anului următor, când, odată cu instalarea în funcție a primilor domni pământeni, au fost nevoiți să părăsească țara²⁶.

Evenimentele pe care le-am prezentat mai sus arătasera, așadar, românilor că nu erau deocamdată suficient de puternici pentru a-și atinge,

²⁵ Date noi privind acest episod în studiul nostru *Noi mărturii străine privind evenimentele de la 1821 pe teritoriul Principatelor Române*, în vol. *Românii în istoria universală*, III, vol. 1, vol. îngrijit de Ștefan S. Gorovei, Iași, 1988, p. 144–156.

²⁶ Vezi mai pe larg asupra acestui aspect la Dan Berindei, *Revoluția română din 1821*, București, Ed. Academiei Române, 1991, p. 178–188.

prin mijloace și forțe proprii²⁷, dezideratele fundamentale. Pe de altă parte, așa cum s-a subliniat de către cercetătorii avizați ai perioadei, „Existența marilor imperii a contribuit însă la evoluția tragică a evenimentelor, a oprit în mersul ei firesc marea alianță a celor direct implicați în lupta de eliberare în Europa de sud-est, a provocat o stare de tensiune între cele două acțiuni de eliberare tradusă până la urmă în sângeroasa suprimare a celui care reprezenta în acel moment, în gradul cel mai înalt, ideea de eliberare socială, dar și națională a poporului său... Oricum, anul 1821 rămâne și în istoria acestei zone europene ca unul din marile momente ale istoriei sale și, în ceea ce ne privește, revoluția din 1821 a declanșat procesul de făurire a României moderne”²⁸.

În ceea ce privește situația insurecției naționale grecești, înfrângerea lui Ipsilanti și a aripii „eteriste” a acestei mișcări naționale nu a echivalat însă cu înfrângerea sa finală. În perioada ce a urmat lui 1821, ea a cunoscut o eroică revigorare pe solul Greciei continentale și în insule, ducând mai departe făclia aprinsă de Ipsilanti și eteriști. Asupra modului în care impactul acestei mișcări a depășit cadrul strict balcanic, a captat interesul general european și a devenit un veritabil „nod gordian” al relațiilor internaționale, mai ales după 1826, ne vom opri cu alt prilej.

²⁷ Vezi, în acest sens, și opiniile autorizate ale lui Apostol Stan, în monografia sa *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române*, București, Ed. Saeculum I.O., 1999, p.42–43.

²⁸ Cf. Dan Berindei, *Tudor Vladimirescu și Eteria*, în rev.cit., p. 32.

***THE ROMANIAN REVOLUTION OF 1821 IN THE
INTERNATIONAL CONTEXT. POINTS OF VIEW******- Abstract -***

After almost two centuries, the Revolution from 1821 still represents an important moment in the modern history of Romanians.

The study hereto highlights the fact that this event must be associated with the movements of national liberation that took place on the whole continent in the 20ies, among which it organically fits through its programme, active manifestations and consequences.

At the same time, it emphasises the divergences existing between the two founding powers of the Holy Alliance, the Tsarist Russia and the Habsburg Austria, concerning the political control upon the South-Eastern Europe.

The article also offers excerpts from the foreign press which reflect moments from the beginning of the said revolution in the Danubian harbour town, Galați, seen as a contact point between different peoples and civilisations.

**IDEI REFORMATOARE ÎN SCRIERILE
ILUMINIȘTILOR
DINICU GOLESCU ȘI EUFROSIN POTECA**

Elena-Ingrid BAHAMAT

Pentru a înțelege mobilul considerațiilor de ordin socio-politic, economic și cultural al diverselor personalități, reprezentative pentru o anumită epocă, este necesar să pătrundem, prin analize mai mult sau mai puțin aprofundate, în contextul evenimential și ideologic al perioadei respective. Altfel, sensul ideilor ne rămâne străin și benefic doar unor simple speculații.

Trebuie menționat că, în perioada ulterioară revoluției de la 1821, cu tot imobilismul de suprafață, se va înregistra o eroziune a structurilor feudale, forțele ostile regimului existent încep să conștientizeze protestul, iar viața ideologică intră într-o perioadă de efervescentă.

Anul 1821 a produs un șoc ce va marca, în perioada de până la 1830, acțiuni și tendințe hotărâtoare și ireversibile.¹ Pe această linie se încadrează și tendințele de încorporare a iluminismului în ideologia societății românești.

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, contextul social-politic al Principatelor Române generează unele cadre favorabile manifestării luminilor, dar ele se mențineau la un nivel îngust, din cauza rezistenței bisericii ortodoxe, absolutismului și instabilității domniilor fanariote. Acestea au fost o piedică în afirmarea conștiinței naționale, înregistrându-se doar inițiative izolate.

¹ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Ed. Minerva, București, 1972, p.186-187.

După 1821, iluminismul va deveni o “realitate interioară a spiritului românesc”, deoarece ajută la “o traducere a situației istorice a poporului român în marea răspântie a trecerii sale din evul mediu în epoca modernă”.²

O concretizare a acestei imagini referitoare la rolul iluminismului o constituie literatura politică a anilor 1821-1822. Ea se compunea din memorii, petiții, proiecte de reformă, care urmăreau, în condițiile schimbării regimului (prin înlocuirea celui fanariot), să fixeze rolul boierimii și intelectualității în noua orânduire.

Marea boierime dorea menținerea și consolidarea propriilor privilegii, pentru a le contrabalansa pe cele ale boierilor greci și ale domnilor fanarioți.

Mica boierime, nesimțindu-se responsabilă de rezultatele dezavantajoase ale domniilor fanariote, dorea să-și asigure participarea la cărmuirea țării.

O altă categorie socială, care se va manifesta acum, este burghezia în formare, interesată în existența unor instituții de promovare și extindere a relațiilor de piață.

Instaurarea domniilor pământene va trece problema reorganizării cadrului politic al vieții de stat pe planul al doilea, va permite și impune ca o necesitate afirmarea reformei morale și intelectuale.

Lucrările cele mai reprezentative ale epocii amintite aparțin lui Dinicu Golescu, Eufrosin Poteca, Ionică Tăutu. Ei vor realiza o analiză a crizei societății românești și vor propune și soluții de depășire a acesteia.

Deși nu se poate vorbi de o reală aprofundare a problemelor, este pentru prima dată când în Țările Române iluminismul devine o teorie coerentă a instruirii și educației, izvorâtă din cunoașterea concretă a situației interne și care va implica o politică a școlarizării și reformei.

Critica literaturii politice - fundamentală pentru iluminismul românesc – este o critică “mijloc” și nu o critică “scop”.

Atât D.Golescu, cât și E. Poteca încearcă să trezească spiritele prin prezentarea unei stări de fapt reale. Și este deosebit de interesant faptul că acești doi oameni, cu perspective largi asupra lumii înconjurătoare, provin

² *Ibidem*, p. 188.

din medii sociale diferite dar, în esență, surprind realitatea într-o viziune asemănătoare.

În sprijinul ideii afirmate mai sus, trebuie să fie menționat faptul că Eufrosin Poteca s-a născut în anul 1786, într-o familie de țărani, a urmat cursurile “Academiei grecești” din București, iar în 1818 a fost profesor de geografie la Școala în limba națională, condusă de Gheorghe Lazăr.

Ideile sale progresiste trebuie puse în legătură și cu faptul că și-a continuat studiile la Paris și Pisa, specializându-se în problemele filosofiei, istoriei, teologiei dreptului, geografiei și astronomiei (ceea ce bineînțeles că i-a conferit un orizont foarte larg).

Dinicu Golescu (1777-1830) s-a născut într-o familie de boieri cu vechi tradiții, a avut un dascăl foarte erudit de limba greacă și, ca mai toți fiii de boieri ai acelor vremuri, a parcurs mai multe trepte ale ierarhiei boierești. Începând ca ispravnic de Muscel, va ajunge, mai târziu, să facă parte din Divanul Țării Românești.

O altă deosebire între activitatea celor doi cărturari români ar putea fi și faptul că, în timp ce Eufrosin Poteca va da glas ideilor sale în diverse opere filosofice, teologice și social-politice, Dinicu Golescu, alături de lucrarea *Însemnare a călătoriei mele* (apărută în 1826, la Buda), a fost implicat în viața politică a Țării Românești.

În cele ce urmează, ne propunem să urmărim și să înțelegem ideile reformatoare, așa cum se desprind din operele scriitorilor Dinicu Golescu și Eufrosin Poteca.

Pentru că se cunoaște rolul boierimii în perioada de după 1821, cred că este interesant de urmărit cum a reușit, sau cum n-a reușit Dinicu Golescu să depășească nivelul de gândire al clasei din care provenea.

În anii 1824-1826, el va întreprinde o călătorie mai lungă prin Ungaria, Austria, Italia, Bavaria și Elveția, având ca pretext instalarea fiilor săi la școlile din Occidentul considerat “izvorul luminilor”. Boierul muntean va fi uimit de civilizația Europei apusene, consecință a dezvoltării unui alt mod de producție și a unor relații sociale mai evolute și-și va aduna impresiile în *Însemnare a călătoriei mele*.

Va observa, va compara și va trage învățăminte din formele superioare ale civilizației moderne capitaliste, cu scopul scoaterii țării sale

din făgașul înapoierii feudale și a degradării politice. Dinicu Golescu a fost izbit și răscolit de noutățile întâlnite.

De asemenea, îi era rușine de înapoierea țării sale și se simțea dator să facă ceva pentru depășirea acestei stări de lucruri.

El va observa, prin peregrinările sale, obiceiuri și fapte bune, dar mai ales căile de comunicație și organizarea comerțului.

Pentru a înțelege mai bine, se impune o exemplificare. Astfel, în zona Bârsei observă străduința țăranilor de a spori, prin gunoaie și asolamente, slaba productivitate a solului;³ în timp ce în Austria, arătura era foarte dreaptă și semănătura linie pe urma plugului,⁴ iar în Italia, vița de vie era agățată “pe copaci”, astfel încât toată regiunea era un “fel de grădină”.⁵

Dinicu Golescu era preocupat nu atât de profilul strict instituțional, politic, ci mai ales de observarea condițiilor materiale, morale și culturale ale claselor de jos ale societății. El credea că starea bună a țăranilor provine din existența legilor mai liberale, din fiscalitatea mai blândă, din cultura spirituală. În satele austriece, casele țăranilor erau “ca pe la noi, prin orașe, casele boierilor... și aveau școli, teatre, dohtori, spițeri”.⁶

În opoziție, descrie și situația țăranilor români, care trăiau în bordeie dărăpănate, iar de cultură, în cazul lor, nici nu putea fi vorba. Starea critică a țărânului român o pune pe seama fiscalității excesive. O impresie profundă i-a lăsat și drumul către Elveția, cu gospodăriile ei bine întemeiate.

De asemenea, va fi preocupat și de poziția orășeanului și de imaginea orașului occidental. La München, de exemplu, constată că există grădini și palate, pinacotecă, o bibliotecă, școli pentru diferite categorii sociale și cu diferite profiluri, spitale, teatre. Comparând cu situația din patrie, oftează îndurerat căci “ce lucrăm muncind în 10 ani, numai într-o zi le pierdem, lăsându-ne patria și fugind prin țări străine”.⁷

Făcând aluzii la faptul că orașul valah nu avea construcții monumentale, el accentua starea jalnică a drumurilor și căilor de comunicație.

³ Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, Ed. Tineretului, București, 1963, p. 39-42.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 63.

⁶ *Ibidem*, p. 183.

Un alt aspect atins în constatările sale este legat de organizarea statului. La München, “norodul pe crai iubește, căci craiul pe norod miluiește” și, astfel “norodul supunându-să, își îmbogățește patria...”⁸

În contrast, afirmă că în Muntenia treburile publice erau conduse de un aparat birocratic, rutinier și rapace. Critica parvenitismul și arivismul unor slujbași din preajma domniei, precum și setea de putere a clerului. De fapt, el prezenta o imagine idilică a Europei apusene, pentru a evidenția contrastul cu Țările Române.

Marele merit al lui Golescu consta în faptul că nu s-a mărginit la a prezenta în paralel realități concrete, ci propune și soluții de îndreptare a situației dificile din patria sa. El considera că în societatea românească trebuiau întreprinse, cu precădere, schimbări în mentalitatea locuitorilor, mai ales a păturilor privilegiate, situându-se pe pozițiile unui acuzator al boierimii.⁹ Observațiile sale erau un adevărat program, ce viza promovarea culturii, a educației în limba națională, deschiderea de fabrici pentru prelucrarea materiei prime autohtone, modernizarea agriculturii, comerțului, refacerea căilor de comunicație, crearea unei piețe naționale.

Și pentru că binele patriei rămâne rațiunea de a fi a oricărui român, considera că domnitorul însuși putea fi inițiatorul politicii de ridicare a condiției materiale a maselor. El nu putea înțelege că, o schimbare de felul celei preconizate, putea fi provocată numai prin înlăturarea cadrului și structurii feudale. Lipsa unei burghezii puternice nu-i permitea să întrevadă, în afara boierimii, un alt factor propulsor al programului.

El susținea că dezvoltarea școlilor în limba națională, traducerea lucrărilor străine, înființarea de spitale trebuiau sprijinite de stat și asociații de binefacere.

Ideile sale înaintate, deși sunt limitate la condiția de boier, vor fi preluate de urmași, după moartea sa. Critica rânduielilor feudale, a situației averilor mănăstirești închinat, necesitatea dezvoltării progresive a societății

⁷ *Ibidem*, p. 167-168.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Paul Cornea, *op.cit.*, p. 214.

românești vor găsi ecou în lucrările lui Aaron Florian, Petrache Poenaru, Grigore Pleșoianu.¹⁰

Pe o poziție mai înaintată decât Golescu, ca spirit politic, se situează Eufrosin Poteca care, încă din vremea studiilor, îi indigna pe efori cu limbajul său: “Izgoniți nedreptatea din Valahia”.¹¹

Pentru a înțelege “focul ce-l mistuie” pe Eufrosin Poteca, ar trebui mai întâi să-i cunoaștem concepțiile filozofice. Având orientare idealist-raționalistă, a contribuit la formarea terminologiei filozofice românești. Un rol important în înțelegerea filozofiei lui Poteca îl are discursul său inaugural, ținut la “Sfântul Sava”, la 1 octombrie 1825. El pornește de la încrederea în posibilitățile cunoașterii realității înconjurătoare. Posibilitatea omului de a cunoaște natura este relativă. Scopul filozofiei este fericirea omului pe pământ.¹² În concepția sa, filozofia nu are un scop în sine, ci trebuie să aibă un rol activ în viața socială.

Toate componentele filozofiei, mai ales metafizica, etica, logica, erau benefice pentru societate. Etica, în concepția sa, era cea mai importantă deoarece contribuie la formarea unui tineret responsabil.

Însemnătatea filozofiei în viața socială reprezintă punctul de plecare, menit să explice concepția sa iluministă.

O altă componentă importantă a gândirii reformatoare a lui Eufrosin Poteca o constituie cea teologică.

El dă și teologiei un rost social spunând, în discursul din 18 iunie 1826, că trebuie pusă în serviciul operei de creare a unei societăți mai drepte.¹³

Încearcă, de fapt, o adaptare a Evangheliei la ideile dreptului natural. În concepția sa, între religie și lupta pentru făurirea unei lumi mai bune nu

¹⁰ Florea Stănculescu, *Ecoul ideilor lui Dinicu Golescu în activitatea și gândirea dascălilor școlilor naționale*, extras din “Museum – Studii și Comunicări de istorie și etnografie”, 1978, p. 3.

¹¹ Paul Cornea, *op.cit.*, p. 224.

¹² Nicolae Isar, *Concepția iluministă a lui Eufrosin Poteca în baza analizei discursurilor sale din anii 1825-1826*, extras din “Revista de istorie”, nr. 12, 1965, Ed. Academiei, București, 1981, p. 2.

¹³ Gheorghe Nicolaiașu, *Trei scrisori ale lui Eufrosin Poteca*, în: “Istoria literaturii moderne în secolul al XIX-lea”, Ed. Minerva, București, 1979, p. 815.

ar exista nici o contradicție, căci însăși religia trebuie să îndemne pe adepții ei să pună la baza credinței speranța într-o viață mai bună.

Împletirea strânsă între ceea ce poate să apară ca o piedică creștină și enunțarea unor idei dintre cele mai înaintate, îi permitea lui Eufrosin Poteca să-și expună ideile în fața domnitorului și a boierilor.

El ia atitudine împotriva orânduirii existente. Chiar și în calamitățile naturale vede consecința sistemului nedrept de a scuti de impozite pe cei mari și avuți, lipsind astfel fondurile necesare instituirii unei puternice carantine.¹⁴

Pentru reglementarea situației propunea măsuri ca: desființarea robiei, egalitatea privind cheltuielile statului, a promovării în slujbe și a contribuțiilor către stat.

Pentru reforme temeinice în toate domeniile vieții sociale, considera că era necesară întrunirea, de către conducătorul statului, a următoarelor calități: iubirea de dreptate, cea de învățătură și păzire a sănătății.¹⁵

Eufrosin Poteca considera că era binevenită dezvoltarea școlii în limba națională, trimiterea în străinătate a bursierilor români.¹⁶

Făcându-se ecoul sincer, reprezentantul opiniei sănătoase din acea epocă, Eufrosin Poteca sublinia și necesitatea dezvoltării comerțului (prin mărirea exportului, comparativ cu importul) și a tiparului.

Dar convingerea că poporul român trebuie să pornească pe calea progresului nu-l duce la ideea răscoalei, ci adresează un îndemn domnitorului Țării Românești și boierilor să introducă știința și filozofia nu numai în București, ci în toată țara.

Deși aduce în prim plan o serie de nedreptăți ale societății românești și propune și soluții pentru remedierea acestora, Eufrosin Poteca are un ascuțit spirit critic, numai în “Scrisorile” sale. În discursuri și în operele filozofice și teologice nu abordează același ton vehement.

Datorită poziției și ideilor sale, el a fost exilat la mănăstirea Motru, unde a rămas până la sfârșitul vieții, în 1858.

¹⁴ *Ibidem*, p. 815-817.

¹⁵ Nicolae Isar, *op.cit.*, p. 3.

¹⁶ Gheorghe Nicolaiașu, *op.cit.*, p. 817-819.

Abordând aceleași probleme, Dinicu Golescu, datorită rangului și averii, a putut să arate răspicat asupra țărănimii și să întreprindă public un rechizitoriu fulminant împotriva boierilor.

Se poate concluziona, analizând ideile celor doi mari iluminiști, că exista tendința de a critica sistemul, dar cu precauții și rezerve.

Totuși, cărturarii epocii nu s-au limitat doar la a constata o stare de fapt, ci au formulat și proiecte de reformă ce aveau în atenție organizarea instituțională, dezvoltarea economiei dar și a culturii.

Ele vor sta la baza programelor diverselor societăți secrete, care vor acționa în perioada premergătoare revoluției de la 1848, impulsionând întreaga viață a epocii: “Vremea este a ne deștepta”.¹⁷

Chiar dacă gândurile și propunerile patrioților din perioada cuprinsă între 1821 și 1848 n-au putut ajunge realitate atunci, ele au demonstrat că, depășind barierele timpului în mentalitate, se poate mereu întrezări un viitor mai luminos ca prezentul.

***REFORMING IDEAS IN THE WRITINGS OF THE
ILLUMINISTS DINICU GOLESCU AND EUFROSIN
POTECA***

- Abstract -

This article presents the contributions brought by the illuminists Dinicu Golescu and Eufrosin Poteca, through the ideas expressed in their literary works, to the reforming movements following the year 1821.

¹⁷ Dinicu Golescu, *op.cit.*, p. 37.

PĂDURI ÎN SUDUL MOLDOVEI
(JUDEȚELE COVURLUI, TECUCI ȘI TUTOVA)
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Sorin GEACU

În regiunea de sud a Moldovei cuprinsă între râurile Prut și Siret, au existat, până în 1950, trei județe: Covurlui cu reședința la Galați, Tecuci cu reședința la Tecuci și Tutova cu reședința în Bârlad. Raportat la organizarea administrativă actuală, teritoriile acestora au intrat în componența a patru noi județe: Galați, Vaslui, Bacău și Vrancea, iar reședințele lor în județele Galați (Galați, Tecuci) și Vaslui (Bârlad).

Altitudinal, valorile scad de la nord (Dealul Doroșanu – 561 m, în extremitatea nordică a fostului județ Tecuci, azi în județul Bacău) spre sud, unde, în Câmpia Siretului Inferior, altitudinile variază între 8-13 m.

Alături de documentele istorice și economice, în semnalarea dinamicii unor categorii de utilizare a terenurilor, un rol important îl au cele cartografico-geografice. Acestea cuprind, în anumite situații, și informații de natură statistică deosebit de prețioase.

Pădurile constituie una din cele mai expresive forme de utilizare a unui teritoriu geografic.

Geomorfologia variată a zonei analizate (cea mai mare parte a teritoriului Colinelor Tutovei, Colinele Covurluiului, sudul Dealurilor Fălciului, Câmpia înaltă a Covurluiului, Câmpia Tecuciului, luncile Siretului, Prutului, Bârladului și Dunării) a fost unul din factorii care au favorizat menținerea unor întinse suprafețe cu păduri, în special în regiunile cu altitudine ridicată, cu fragmentare și energie de relief mare, dar și în anumite zone de luncă, puțin prielnice agriculturii.

În continuare, ne vom referi la pădurile din fostele județe Covurlui, Tecuci și Tutova, așa cum sunt semnalate într-o serie de documente de natură cartografică sau geografică.

I. Unul dintre acestea, puțin cunoscut, de natură cartografică (cartogramă realizată prin metoda punctului), este “*Charta silvică a României dressată și dedicată A[lteței] S[ale] R[egale] Carol Domnului Românilor, de D. Stănescu, ingineru silvicultor*”, hartă tipărită în anul 1869, la “Litografia lui Parteni” din Iași. Un exemplar al acesteia, pânzat, a fost identificat de noi la Biblioteca Academiei Române din București.

Probabil că intenția autorului a fost aceea a redării doar a principalelor păduri, deoarece în cele trei județe, este reprezentat doar un număr de 72 păduri.

Cele mai multe păduri (33 - 45,8 %) erau situate în Colinele Tutovei, din care în județul Tecuci – 17 (Homocea, Glăvănești, Răchitoasa, Corbasca, Tarnița ș.a.), iar în județul Tutova - 16 (Hălărești, Bungeni, Șendrești, Fătăciuni, Orgoești etc.) și în Colinele Covurluiului (15 - 20,8 %), din care în județul Covurlui – 10 (Aldești, Smulți, Crăiești, Bursucani, Ghireasca ș.a.) și în județul Tutova - 5 (Adam, Fundeanu ș.a.).

În zonele de luncă erau menționate numeroase păduri (16, adică 22,4%), cele mai multe fiind situate în lunca Siretului (7 – Furceni, Movileni, Braniștea etc.), 5 erau situate în lunca Prutului (Rogojeni, Cotu Brateșului etc.) și doar 4 în cea a Bârladului (Strâmtura, Gefu, Barcea și Țigănești).

Doar un număr de 4 păduri (5,5%) erau menționate în regiunea Dealurilor Fălciului (Grăjdieni, Frunțișeni etc.) și tot 4 (5,5%) în Câmpia înaltă a Covurluiului (Cuca, Oasele, Tulucești și Filești).

Un număr de 49 păduri (16 în județul Covurlui, 15 în județul Tutova și 18 în județul Tecuci) au menționate în dreptul lor și *suprafața* în hectare. Printre cele mai mari păduri amintim: Răchitoasa și Corbasca (Tecuci), Hălărești și Adam (Tutova), Jorăști și Tulucești (Covurlui).

Unui număr de 44 păduri (11 în Covurlui, 15 în Tutova și 18 în Tecuci) îi erau specificate și *specia* sau *speciile de arbori predominanți*. În majoritatea domina stejarul (8 păduri în Covurlui, 15 în Tutova și 16 în Tecuci). În județul Covurlui erau și păduri de salcie (Rogojeni), de salcie și

plop (Cotu Brateşului) sau “amestecate” (Măxineni), iar în județul Tecuci erau și păduri de esențe moi (Furceni) ori de fag (Mohorâți).

Tabel nr. 1

Pădurile județelor Covurlui, Tecuci și Tutova, reprezentate pe “Charta Silvică” din 1869 și suprafețele acestora

Nr. crt.	Pădurea	Județul la 1869	Suprafața (ha)	Județul actual
1.	Răchitoasa	Tecuci	3190	Bacău
2.	Corbasca	Tecuci	1883	Bacău
3.	Hălărești	Tutova	1297	Vaslui
4.	Glăvănești	Tecuci	878	Bacău
5.	Adam	Tutova	864	Galați
6.	Jorăști	Covurlui	691	Galați
7.	Movileni	Tecuci	677	Galați
8.	Buda	Tecuci	662	Vrancea
9.	Fundeanu	Tutova	655	Galați
10.	Homocea	Tecuci	604	Vrancea
11.	Tarnița	Tecuci	577	Bacău
12.	Tulucești	Covurlui	576	Galați
13.	Oasele	Covurlui	532	Galați
14.	Șendrești	Tutova	504	Bacău
15.	Pârvești	Tutova	417	Vaslui
16.	Ghireasca	Covurlui	403	Vaslui
17.	Frunțișeni	Tutova	345	Vaslui
18.	Orgoești	Tutova	345	Vaslui
19.	Fătăciuni	Tutova	324	Bacău
20.	Bungeni	Tutova	288	Vaslui
21.	Barcea	Tecuci	273	Galați
22.	Punțișeni	Tutova	260	Vaslui
23.	Brașiștea	Covurlui	232	Galați
24.	Fârțănești	Covurlui	232	Galați
25.	Cosmești	Tecuci	223	Galați
26.	Cotu Brateș	Covurlui	173	Galați
27.	Crăiești	Covurlui	165	Galați
28.	Buciumeni	Tecuci	155	Galați
29.	Cârțibași	Tutova	144	Vaslui
30.	Galbeni	Tecuci	144	Vrancea

31.	Benești	Tecuci	141	Bacău
32.	Rogojeni	Covurlui	128	Galați
33.	Rădăcinești	Tecuci	121	Vrancea
34.	Bălănești	Tutova	101	Galați
35.	Bogdănița	Tutova	101	Vaslui
36.	Măxineni	Covurlui	100	Galați
37.	Stoicani	Covurlui	86	Galați
38.	Țigănești	Tecuci	86	Galați
39.	Furceni	Tecuci	86	Galați
40.	Țepoiaia	Tecuci	86	Bacău
41.	Mohorâți	Tecuci	86	Bacău
42.	Lichitișeni	Tecuci	86	Bacău
43.	Șivița	Covurlui	60	Galați
44.	Zimbru	Covurlui	58	Galați
45.	Cuca	Covurlui	49	Galați
46.	Smulți	Covurlui	38	Galați
47.	Cărăpcești	Tutova	29	Galați
48.	Gefu	Tutova	11	Galați
49.	Filești	Covurlui	9	Galați

Aceste păduri sunt reprezentate prin metoda cercurilor proporționale în figura nr. 1.

Un număr de 23 păduri sunt doar menționate pe harta lui Stănescu, fără menționarea unor detalii. Dintre acestea, 6 erau în județul Covurlui (Braina, Tătarca, Bursucani, Pânășești, Aldești, Lupești), 12 în județul Tutova (Cruceanu, Grăjdeni, Epurenii, Popeni, Praja, Strâmtura, Orgoești, Schitu Orgoești, Bogdana de Jos, Bogdana de Sus, Vlădești, Limboești) și doar 5 păduri în județul Tecuci (Lespezile, Slobozia Movileni, Șerbănești, Corbița și Crăiești).

Pe hartă sunt figurate și circumscripțiile regionale silvice ale României de atunci. Astfel, județul Covurlui făcea parte din circumscripția a VI-a (alături de județele Putna, Râmnicu Sărat și Brăila), iar județele Tecuci și Tutova din circumscripția a VII-a (împreună cu județul Bacău).

II. Informații asupra principalelor păduri din sudul Moldovei dintre Prut și Siret sunt cuprinse în *Dicționarele Geografice* ale acestor trei foste

județe, tipărite în perioada 1887-1897 sub egida Societății Geografice Române, azi rarități bibliofile.

În acestea sunt specificate un număr de 163 păduri (32 în Covurlui, 24 în Tutova și 107 în Tecuci).

Suprafața pădurilor este redată în hectare, doar pentru județul Tecuci o parte din păduri au suprafața redată în fălcii (transformate de noi în hectare, o falce având 1,43 ha). Cele mai mari păduri erau: Foltești și Braniștea în Covurlui, Drăgănești și Valea Rea (Tecuci), Florești și Hălărești (Tutova).

Tabel nr. 2

Suprafața unor păduri din sudul Moldovei în 1887-1897

Nr. crt.	Pădurea	Suprafața (ha)	Județul la 1887-1897	Județul actual
1.	Foltești	3607,8	Covurlui	Galați
2.	Drăgănești	2937	Tecuci	Galați
3.	Vladnic	1743	Tecuci	Vrancea
4.	Corbasca	1716	Tecuci	Bacău
5.	Torcești-Lunca	1266	Tecuci	Galați
6.	Nemțeanca ¹	1029,6	Tecuci	Galați
7.	Florești	763	Tutova	Vaslui
8.	Corbița ²	715	Tecuci	Vrancea
9.	Hanu Conachi	665,8	Tecuci	Galați
10.	Liești	624	Tecuci	Galați
11.	Tarnița ³	572	Tecuci	Bacău
12.	Glăvănești ⁴	543,4	Tecuci	Bacău
13.	Braniștea-Țipești-Șerbănești	486	Covurlui	Galați
14.	Lunca	450	Tecuci	Galați

¹ Avea 4 trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Nemțeanca (8,3%), Furceni (8,3%), Dealu (41,7%), Lunca (41,7%);

² Avea 3 trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Plăcineni (16%), Soveja (60%), Corbița (24%);

³ Avea două trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Valea Epei (62,5%) și Lunca Lazu (37,5%);

⁴ Avea două trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Plopu (21%) și Sohodunul (79%);

15.	Lespezi ⁵	429	Tecuci	Vrancea
16.	Dorasca	429	Tecuci	Galați
17.	Ghireasca	400,5	Covurlui	Vaslui
18.	Fârțânești	357,5	Covurlui	Galați
19.	Mavromol	357,5	Covurlui	Galați
20.	Balta Brateș	314,5	Covurlui	Galați
21.	Hălărești	269	Tutova	Vaslui
22.	Toflea	217	Tecuci	Galați
23.	Șendrești	213	Tutova	Bacău
24.	Fundeanu	199	Tutova	Galați
25.	Blânzi	190,1	Tecuci	Galați
26.	Buciumeni	171,6	Tecuci	Galați
27.	Podoleni	150	Tecuci	Galați
28.	Pârvești	145	Tutova	Vaslui
29.	Adam	136	Tutova	Galați
30.	Poiana	132	Tecuci	Galați
31.	Barcea ⁶	128,7	Tecuci	Galați
32.	Zlătăreasca	125	Tecuci	Bacău
33.	Grăjdieni	125	Tutova	Vaslui
34.	Bungeni	120	Tutova	Bacău
35.	Ivești	117,2	Tecuci	Galați
36.	Orgoești	117	Tutova	Vaslui
37.	Brătulești	116,3	Tecuci	Galați
38.	Plop	114	Tecuci	Bacău
39.	Ionășești	91	Tecuci	Galați
40.	Crăciuna	77	Covurlui	Galați
41.	Punțișeni	65	Tutova	Vaslui
42.	Cârțibași	50	Tutova	Vaslui
43.	Bogdănița	47	Tutova	Vaslui
44.	Balș	42,9	Tecuci	Galați
45.	Tunsești	40	Tutova	Vaslui
46.	Măxineni	37	Covurlui	Galați
47.	Vameș	28,6	Covurlui	Galați

⁵ Avea două trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Dealu Cioara (66,7%) și Lunca Chiosu (33,3%);

⁶ Avea două trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Dealu (66,7%) și Lunca (33,3%);

48.	Țepoiaia ⁷	28,6	Tecuci	Bacău
49.	Țâțu	28	Tecuci	Vrancea
50.	Odaia Bursucani	28	Tutova	Vaslui
51.	Tihulești	22	Tutova	Galați
52.	Cruceanu	20	Tutova	Galați
53.	Diaconi	19	Tecuci	Galați
54.	Ghioldum	14,3	Tecuci	Galați
55.	Bălănești	13	Tutova	Galați
56.	Odaia	5,7	Tecuci	Galați
57.	Andonia	5	Tutova	Vaslui
58.	Tecucelu Sec	3	Tecuci	Galați

Pădurile menționate, sunt reprezentate în *figura nr. 2* prin metoda cercurilor proporționale. În afara celor 58 păduri menționate în *tabelul nr. 2* și *harta nr. 2*, un număr de 105 păduri (23 în Covurlui, 6 în Tutova și 76 în Tecuci) nu au indicate suprafețele, ca de exemplu:

- în județul Covurlui: Chirilești, Valea Cucoșului, Pogoneștii Mari, Pogoneștii Mici, Ciuciuveni, Reditu Turcii, Reditu Vâscului (com. Rogojeni), Gerușița (com. Smulți), Uliul, Cioara (com. Bursucani), Voinești, Bâzanu, Fundu Chinejii (com. Berești), Rareș (com. Cuca);

- în județul Tutova: Nicorița (com. Fundeanu), Ruptura (com. Ghidigeni), Epureni (com. Epureni), Cornești (com. Plopana);

- în județul Tecuci: Aninoasa (com. Găiceana), Cârliști (com. Negrilești), Cioara (com. Torcești), Coasta Lupei (com. Poiana), Dealu (com. Barcea), Ghețu (com. Oncești), Negrița (com. Puțeni), Bodeasa (com. Podu Turcului), Catargiu, Călugărească (com. Nicorești), Ciubuccița (com. Bucești), Sohodol (com. Burdusaci și Muncel).

Pe unități geomorfologice numărul pădurilor era repartizat astfel: 83 (50,9%) în Colinele Tutovei, 44 (27%) în luncile Prutului, Siretului și Bârladului, 25 (15,3%) în Colinele Covurluiului, 6 (3,7%) în Câmpia înaltă a Covurluiului și 5 (3,1%) în Dealurile Fălciului.

⁷ Avea două trupuri, cu următoarele ponderi din suprafața totală: Țepoiaia (80%) și Lunculița (20%).

Doar pentru un număr de 34 comune (25 în Covurlui și 9 în Tecuci) este specificată și suprafața totală de pădure. Raportate la teritoriile administrative de atunci ale acestora, cele mai împădurite erau teritoriile comunelor: Rogojeni (Covurlui) – 45,4%, Bursucani (Covurlui) – 41,6% și Umbrărești (Tecuci) – 38,5% (tabelul 3, figura 3).

Tabelul nr. 3

*Suprafețele totale acoperite cu păduri și coeficientul de împădurire (%)
în unele comune din județele Covurlui și Tecuci, în ultimul deceniu
al secolului al XIX-lea*

Nr. crt.	Comuna	Suprafață (ha)	Cu păduri (%)	Județul	Observații
1.	Rogojeni	4290	45,4	Covurlui	
2.	Barcea	3757	26,8	Tecuci	
3.	Cuca	2860	30,7	Covurlui	Pădure și emăș
4.	Bujor	2288	20,9	Covurlui	
5.	Muncel	1680	29,0	Tecuci	
6.	Frumușița	1600	14,1	Covurlui	
7.	Fundeni	1500	22,5	Tecuci	
8.	Torcești	1284	17,8	Tecuci	
9.	Măstăcani	991	19,8	Covurlui	
10.	Jorăști	962	15,3	Covurlui	
11.	Băleni	858	10,6	Covurlui	
12.	Bursucani	750	41,6	Covurlui	
13.	Vârlezi	743	7,2	Covurlui	Păduri și tufăriș
14.	Umbrărești	644	38,5	Tecuci	
15.	Măcișeni	643,5	8,9	Covurlui	
16.	Chiraftei	597	24,5	Covurlui	
17.	Oasele	514,8	10,6	Covurlui	
18.	Buda	472,7	20,2	Tecuci	
19.	Lupești	472	24,2	Covurlui	
20.	Berești	401	10,6	Covurlui	
21.	Drăculești	394	22,9	Covurlui	
22.	Cosmești	364	10,5	Tecuci	
23.	Fărțănești	340	7,1	Covurlui	

24.	Slobozia Conachi	320,3	4,0	Covurlui	
25.	Pechea	143	1,4	Covurlui	
26.	Ionăsești	91	5,0	Tecuci	
27.	Piscu	87,5	2,3	Covurlui	
28.	Cavadinești	75	2,1	Covurlui	
29.	Independența	69	1,0	Covurlui	
30.	Vultureni	60	1,2	Tecuci	
31.	Țuțcani	57,2	2,5	Covurlui	
32.	Băneasa	57	1,5	Covurlui	
33.	Crăiești	50	1,8	Covurlui	
34.	Filești	37	0,3	Covurlui	

Din *Dicționarele Geografice* ale județelor aflăm și alte date legate de patrimoniul forestier.

În unele cazuri este specificată *dominanța pădurilor în peisaj*. De exemplu, fosta comună Bursucani (Covurlui, azi sat în comuna Bălăbănești, județul Galați) era “situată într-o poziție quasi-pitorească pe o culme de deal...și înconjurată de păduri”, iar schitul “Măgaru”(Bujoreni) de la nord-est de Bârlad era așezat “pe vârful unui deal în mijlocul pădurei” ori dealul Cornățel de lângă Târgu Parincea (județul Tecuci, azi, Bacău) era integral acoperit cu pădure. Mănăstirea Răchitoasa din nordul județului Tecuci (azi, Bacău), a avut și ea numeroase păduri, multe păstrate în jurul său până azi, una dintre acestea numindu-se la sfârșitul secolului al XIX-lea “înconjurătoarea mănăstirii”. Împădurit era și teritoriul comunei Buciumeni, ceea ce a favorizat înființarea mănăstirilor Buciumeni (azi, județul Galați) și Sihastu (azi, județul Vrancea). În comuna Buda-Tecuci, pădurile ocupau “culmile și coastele dealurilor”.

Tot atunci, pentru a ajunge în sătucul Pogleş dinspre Corbasca (județul Tecuci, azi, Bacău) trebuia “să mergi jumătate de oră prin o pădure seculară”.

Semnalăm și faptul că teritoriul comunei Jorăști (județul Covurlui, azi, Galați), deși avea la 1892 o suprafață mare acoperită cu păduri (aproape 1000 ha), acestea erau alcătuite din “copaci mici și rari”. Tot atunci, la

Berești, locuitorii se mai ocupau, în afara agriculturii, și cu “cărăușia, scoaterea petrei și tăietul pădurilor”, iar în comuna Frumușita-Covurlui (azi județul Galați), “ocupația locuitorilor, pe lângă plugărie, creșterea vitelor și cultura viilor, e și scoaterea rădăcinilor de copaci din pădure (mai ales la Scânteiești)”.

Este semnalată și acțiunea de *despădurire*. De exemplu, valea Lupoia de lângă Bursucani (Covurlui) “înainte era acoperită de pădure, dar azi (1892, S.G.) e loc de emăș”. Fosta pădure de stejar Dumbrava de la est de Liești-Tecuci (azi, județul Galați) a fost defrișată în anul 1837.

Și în Colinele Tutovei sunt amintite “defrișările” pădurilor seculare efectuate la Oncești-Tecuci (azi, județul Bacău), iar satul Valea Lupului, pe atunci în comuna Godinești-Tecuci (azi, în comuna Vultureni, județul Bacău), situat pe valea pârâiașului omonim afluent al Berheciului, s-a întemeiat pe locul unui codru defrișat (“pe această vale era o pădure seculară...locuitorii din satele apropiate au dat foc pădurei și în urmă s-au așezat aici, formând satul actual”). Defrișări s-au produs și pe valea Prisacei din comuna Godinești-Tecuci (azi, în județul Bacău). De asemenea, pădurile de la Hanu Conachi cuprindeau “multe poieni și nisipuri”.

În cele trei dicționare geografice pentru un număr de 14 păduri sunt menționate și *speciile de arbori predominante*. Astfel, pădurea *Hodineanu* (comuna Braniștea-Covurlui) era alcătuită din salcie, plop, stejar și ulm, pădurea *Piscu* (comuna Vameș-Covurlui) era alcătuită din salcie (“cuhalm”) și stejar (“gârneață”), pădurea *Cuhalm* (Liești-Tecuci) din salcie, cea de la *Drăgănești* (Tecuci) din stejar și ulm, pădurile *Fundeni* și *Ionășești* (Tecuci) din stejar, pădurea *Liești* (Tecuci) din stejar, plop și salcie, pădurea *Podoleni* (Tecuci) din stejar și ulm, pădurea *Torcești* (Tecuci) din stejar, plop și salcie, pădurea *Uranistului* (Răchitoasa-Tecuci) era alcătuită din stejar și ulm, pădurea *Vladnic* (comuna Valea Rea-Tecuci) era dominată de arboretele de stejar și fag, pădurea *Vultureni* (Tecuci) avea plop, stejar și fag, pădurea *Zlătăreasca* (Tecuci) avea dominant fagul, iar pădurea *Ivești* (Tecuci) avea “diferiți copaci”.

Deși aceste documente cartografico-geografice, în mod cert nu cuprind toate perimetrele forestiere de atunci din regiunea luată în analiză, totuși, aspectele de bază sunt surprinse.

Analiza acestora ne-a permis să evidențiem caracterul, extinderea, alcătuirea și importanța celor mai semnificative păduri din această zonă a Moldovei, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, neuitând nici o clipă că *“ambianța silvestră este un factor constructiv și deci mereu necesar pentru sufletul românesc”* după cum, justificat, menționa acad. Emil Pop (1942, p.16).

Bibliografie:

1. Ciuntu, T., *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Tecuci*, Stabilimentul Grafic “I.V. Socec”, București, 1897.
2. Condrea, P., *Dicționarul geografic al județului Tutova*, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, București, 1887.
3. Geacu, S., *Charta Silvică a României de la 1869*, Revista Pădurilor, 2, București, 1999.
4. Geacu, S., *The south Moldavian forests (Covurlui Plateau) at the end of the 19th century*, Analele Universității “Valahia”, Seria Geografie, 2, Târgoviște, 2001.
6. Pacu, M., *Dicționar geografic și statistic al județului Covurlui*, Tipografia I. Schenk, Galați, 1892.
7. Poghir, P., *Satul din Colinele Tutovei. Studiu Geografic*, Editura Științifică, București, 1972
8. Pop, E., *Pădurile și destinul nostru național*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Naturii, IX (1941), 1-4, București, 1942.

**THE FORESTS IN SOUTHERN MOLDAVIA
(COVURLUI, TECUCI AND TUTOVA COUNTIES)
IN THE SECOND HALF OF THE XIX-TH CENTURY**

- Abstract -

The paper analyses the main aspects related to the forest areas existing in Southern Moldavia, between the Siret and the Pruth rivers, during the second half of the XIXth century.

The article offers information on the administrative – territorial division, surface and number of forests, location within the main geomorphological units and the dendrological component, based on the comprehensive study of a cartographic document not much studied so far (The Forest Charter of Romania, printed in Iași, in 1869) and of the geographical dictionaries of the three counties, published between 1887 and 1897 by the Romanian Geographical Society.

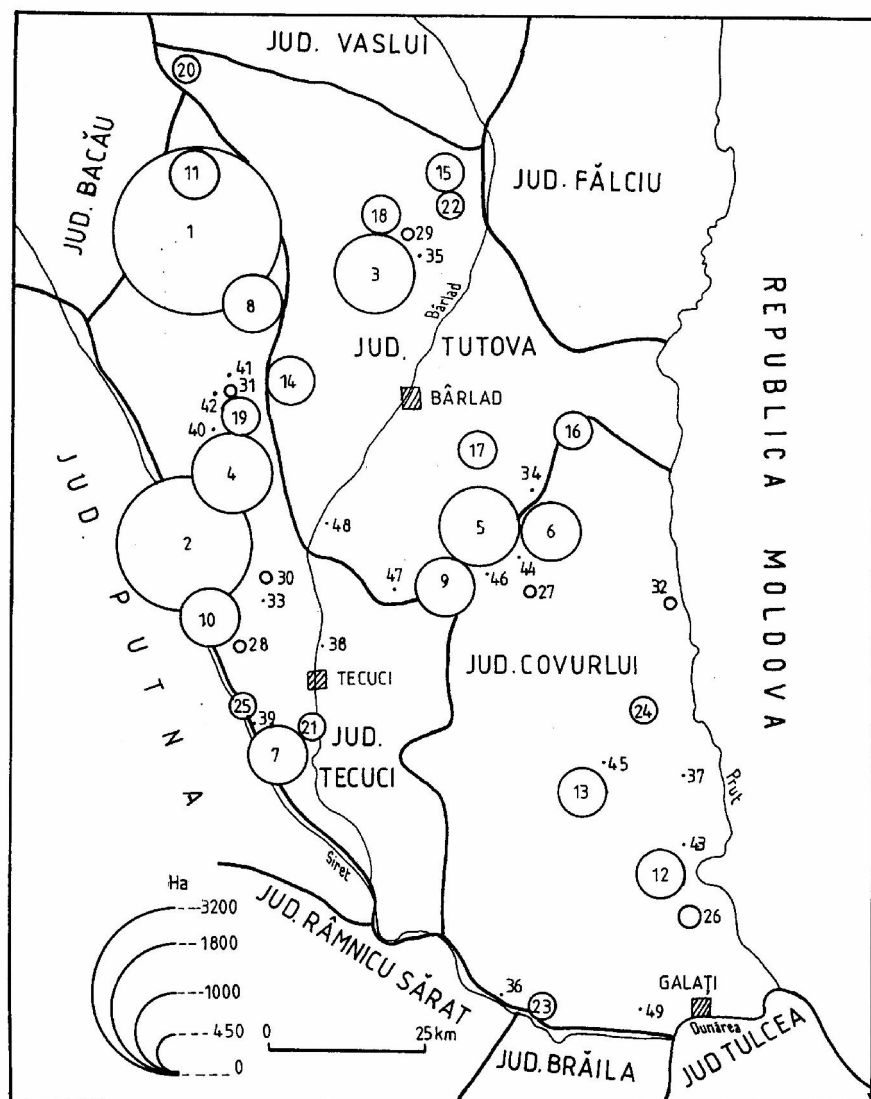

Fig. 1 - Pădurile din județele Covurlui, Tutova și Tecuci la 1869.

Sunt reprezentate prin metoda cercurilor proporționale, iar denumirea lor este specificată, în ordinea numerelor, în *tabelul nr. 1*.

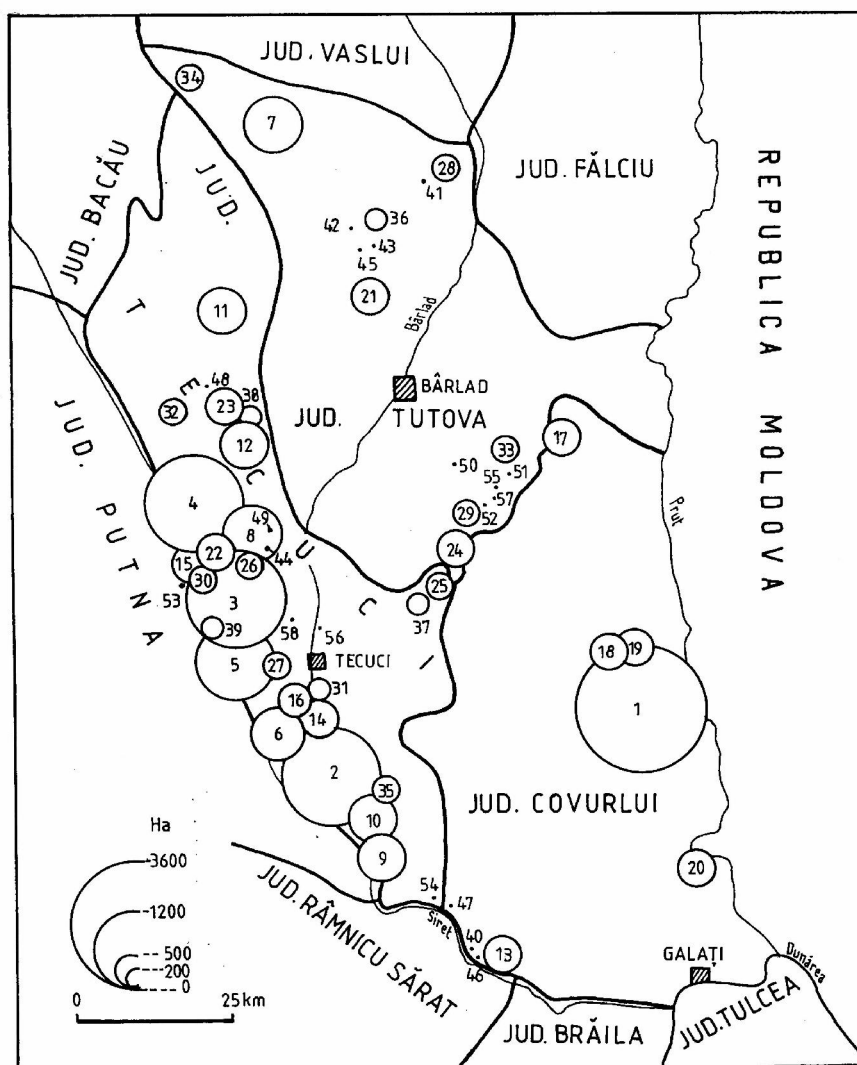

Fig. 2 – Pădurile din sudul Moldovei dintre Siret și Prut, menționate în lucrări geografice de la sfârșitul secolului al XIX-lea (reprezentate prin metoda cercurilor proporționale, denumirea fiind specificată, în ordinea numerelor în tabelul nr. 2).

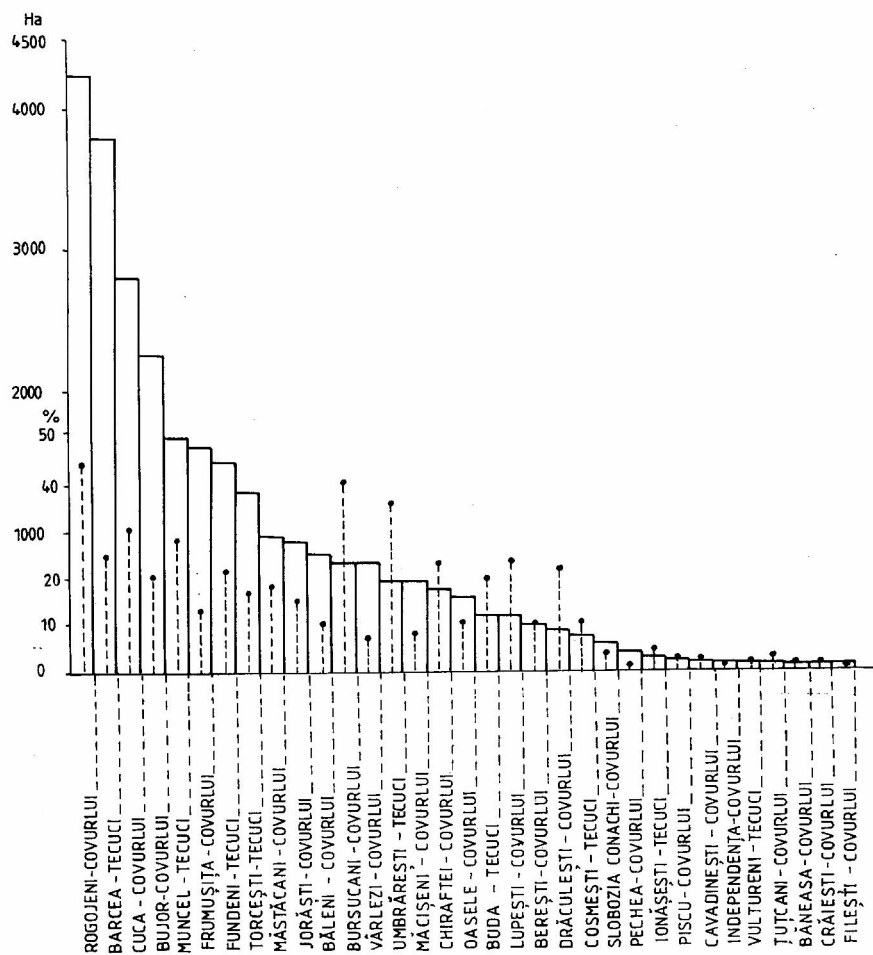

Fig. 3 – Suprafața totală ocupată de păduri în unele comune din județele Covurlui și Tecuci, la sfârșitul secolului al XIX-lea, și procentul de împădurire al teritoriilor acestor comune.

INSULA ȘERPILOR

LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Ștefan STANCIU

La 30 martie 1856, la Paris, cele șapte puteri ale Europei – Franța, Prusia, Marea Britanie, Austria, Rusia, Imperiul Otoman și Sardinia – au semnat Tratatul de pace care încheia încă un episod al “crizei orientale”. Aflate în plină expansiune economică, în căutare de materii prime și piețe de desfacere, Marea Britanie și Franța, în special, au impus extinderea principiului, enunțat în 1815 la Viena, al libertății de navigație pe râurile europene. Astfel, prin prevederile articolelor 15 – 19, ale menționatului tratat, s-a constituit Comisia Europeană a Dunării.

Noul for european avea ca obiective să asigure, din punct de vedere tehnic prin efectuarea de lucrări specifice, navigația pe segmentul Dunării maritime Isaccea – gurile Dunării; să garanteze securitatea navigației și să impună reguli internaționale de supraveghere și control a navigației. Sediul Comisiei Europene a Dunării a fost stabilit la Galați. Deși, în 1856, i s-a prevăzut un termen limitat de activitate, 2 ani,¹ prin alte tratate și convenții a funcționat ca organism tehnic și de control al navigației până în anul 1940.²

Dunărea, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, devenise fluviul care interesa tot mai mult economiile unor state europene, deși sectorul său maritim a fost stăpânit, succesiv ori împreună, de Rusia și Turcia, complet dezinteresate de amenajări.³ Menționăm că cerealele românești, apreciate

¹ *La Commission Européenne du Danube et son oeuvre de 1856 à 1931*, Paris, Imprimerie Nationale, MCMXXXI, p. 411-413.

² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1447-1448. În urma Aranjamentului de la Sinaia (18 august 1938), cele mai multe prerogative ale CED au fost preluate de către autoritățile românești.

³ *La Commission...*, *op.cit.*, p. 4-5. Extrase dintr-un raport al colonelului John Stokes, primul delegat al Marii Britanii în CED, privind situația navigației la gurile Dunării înainte de 1856.

pentru calitatea lor, erau foarte căutate pe piețele europene, mai ales după criza agrară din Occident din deceniul al cincilea. Numai Principatul Moldovei, cu titlu de exemplu, exporta în anul 1841, prin portul Galați, 331.572 chile moldovenești de grâu și porumb.⁴

După instituirea Comisiei Europene, britanicii au fost primii care au întreprins studii tehnice privind amenajarea șenalului navigabil, resursele locale, condițiile naturale și avantajele economice care pot decurge din această operă de la gurile Dunării. Era normal, ca prima națiune comercială a lumii să obțină un debușeu în Principatele Române.⁵

Între specialiștii din Marea Britanie sosiți la gurile Dunării a fost și căpitanul Thomas Spratt, comandant al navei “Medina”, aparținând Marinei Regale Britanice. Acesta sosește cu nava pe care o comanda, în luna octombrie 1856, la gurile Dunării și face un prim popas pe Insula Șerpilor. Metodic și instruit, căpitanul englez a cules date la fața locului despre această legendară insulă, cunoscută încă din antichitate, ca insula celui mai îndrăgit erou al mitologiei grecești – Achile.⁶ După această documentare, căpitanul T.Spratt a întocmit un raport înaintat, probabil Amiralității Britanice sau Foreign Office-ului, organisme superioare care îi ceruseră deplasarea la gurile Dunării. Nu avem cunoștință nici de destinația, nici de documentul oficial întocmit de Spratt, dar, în arhivele rămase de la CED s-a păstrat ciorna documentului și o copie imprimată, în forma sa definitivă, intitulat *Considerații asupra Insulei Fido-Nisi sau Insula Șerpilor, ale*

⁴ N.Șuțu, *Opere economice*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 209.

⁵ *Ibidem*, p. 206-207. Din statisticile întocmite de prințul economist, N.Șuțu, rezultă că în anul 1840, Moldova importa manufactură engleză în valoare de 2.812.500 piaștri și bumbac (bineînțeles că din coloniile britanice) în valoare de 1.687.500 piaștri.

⁶ Relatări despre Insula Șerpilor sau insula Leuké, și legenda lui Achile se întâlnesc la numeroși scriitori greco-romani. Vezi: *Izvoare privind istoria României*, vol. I: “De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus”, Ed. Academiei Române, București, 1964, (comitetul de redacție: Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan), p. 15, 17 (Pindar), 73 (Euripide), 133 (Scylas din Corianda), 149 (Antigonos), 153 (Nicandru), 173-175 (Pseudo Scymnos), 221 (Strabon), 555, 557 (Ptolemeu), 587, 589, 591 (Arrian), 621 (Pausanias), 625, 627 (Herodian), 659-665 (Filostrat); volumul II: “De la 300 până la anul 1000” (publicate de Haralambie Mihăescu, Gheorghe Ștefan, Radu Hâncu, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu), București, 1970, p. 51 (Rufus Festus Avienus), 337 (Ștefan din Bizanț), 487 (Petrus Patricius).

căpitanului Spratt, comandant al navei "Medina" a Marinei Regale Britanice.⁷

Documentul nu este cunoscut în literatura istorico-geografică despre Insula Șerpilor, fiind inedit deși foarte important, ținând cont de momentul emiterii – 6 noiembrie 1856 și excelenta pregătire a autorului. Th. Spratt a mai întocmit și alte rapoarte tehnice folosite de Serviciul tehnic al Comisiei Europene a Dunării – cu privire la posibilitățile de amenajare a unui șenal navigabil, frecvența și tonajul navelor intrate pe brațele Dunării etc.

Nu facem analiza diplomatică a textului ciornei redactată în limba franceză, cu ștersături, intervenții în text, cuvinte schimbate, ca orice cioră, fiind un raport tehnic. Textul ciornei nu diferă foarte mult de textul imprimat, cel din urmă fiind mai coerent, într-o limbă cursivă, valențe de care nu este lipsit nici textul autograf. În practica Secretariatului General al Comisiei Europene a Dunării, pentru a asigura fluenta și exactitatea informațiilor, documentele de lucru erau imprimate, înainte și după sesiunile plenare, fiind folosite ca instrumente de lucru, numai pentru delegați. Aceste documente nu erau date publicității. După obiceiul său, Th. Spratt, probabil, a copiat textul corect și cu o grafie îngrijită, l-a semnat și l-a trimis autorităților britanice.

Descrierea Insulei Șerpilor este făcută de un specialist, bun cunoscător al navigației. Thomas Spratt apreciază că insula este remarcabilă pentru poziția sa, denumind-o "ochiul Dunării" și pentru că este "aproape singura insulă care se găsește în Marea Neagră", părănd a fi plasată pentru "a dirija navele și a le servi de adăpost împotriva pericolelor de care sunt amenințate în preajma malurilor joase și a vastelor zone de mică adâncime". Pe o distanță de 50 de mile, litoralul nu se ridică "nici într-un punct mai sus de două picioare deasupra nivelului mării".

Sub raport geologic, după părerea navigatorului britanic, insula aparține formațiunilor muntoase din Dobrogea. Abil diplomat, căpitanul

⁷ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați, fond: *Comisia Europeană a Dunării. Secretariatul General*, dosar nr. 1. 1856-1857, f. 56-65. Ciorna autografă a căpitanului Spratt; *Idem, Comisia Europeană a Dunării. Protocoale*, vol. 5, 1857-1858, f. 136-137.

Spratt nu menționează Imperiul Otoman ori Rusia, ci Dobrogea, Basarabia și... Bulgaria, vecini ai insulei!

Informat și cultivat, căpitanul Thomas Spratt dovedește ample cunoștințe de istorie. El observă urme antice – resturile unui templu dedicat lui Achile, fragmente din sticlă și ceramică grecească, dale de pavaj ș.a.

Deși lucrarea lui Spratt este concepută și redactată la Chilia (ori pe brațul Chilia), la bordul navei “Medina”, este citat un fragment din Flavius Arrian, din “Periplul în jurul Mării Negre”.⁸ Căpitanul britanic știa că “mai mulți autori antici au numit insula cu numele lui Achile, alții i-au dat numele de Leuké, din cauza culorii clare a falezelor sale”. Este adevărat că Pindar (518-438 î.Hr.) o numește în “Olimpice” insula “cea strălucitoare”, dar “din pricina mulțimii păsărilor [bâtlani], care își fac acolo cuiburi. Căci navigatorilor le apare albă”.⁹ Chiar și marele Euripide (480-406 î.Hr.) în cunoscuta sa “Ifigenia în Taurida”, spune că Achile “își petrece timpul”, “într-o insulă pe țărmul de argint, în interiorul Pontului Euxin”.¹⁰ Alți autori antici care menționează insula și legenda sa sunt: Scylas din Carianda (sec.IV î.Hr.), sculptorul din Pergam – Antigonos (sec. III î.Hr.), poetul Nicandru (sec. III-II î.Hr.), Scymnos din Chios (250-180 î.Hr.); Strabon (63 î.Hr. – 19 d.Hr.) numai o menționează. În “Geografia” sa, Ptolemeu (sec.II d.Hr.), învățatul grec care a trăit la Alexandria, îi menționează în “Îndreptar geografic” coordonatele – insulei Leuké – 57°30’ și 47°40’.

Desigur, nu putem reproșa căpitanului britanic nici necunoașterea operei lui Filostrat (secolul al II-lea; a trăit la Roma în anturajul împărătesei Iulia Domna), edițiile engleze ale istoricului “Viețile sofistilor” fiind apărute în 1912-1917 (Philostratus, *The life of Apollonius of Tyanna...* with an English translation by W.C. Wright, vol. I-II, Loeb Classical Library, Londra) și 1922 (Philostratus and Eunapius, *The Lives of the sophists*, with

⁸ Comparat textul citat de Th. Spratt cu textul lui Flavius Arrian (în: *op.cit.*, 1964, p. 589-593) se observă că autorul raportului a avut la îndemână opera scriitorului antic ori o compilație. Reproducerea nu este identică, lipsind unele pasaje, eliminate cu bună știință de autorul modern.

⁹ *Izvoare privind...*, *op.cit.*, p. 16-17.

¹⁰ *Ibidem*, p. 72-73.

an English translation by W.C. Wright, Loeb Classical Library, Londra).¹¹ În mod cert, povestea de dragoste dintre legendarul erou și frumoasa Elena l-ar fi fascinat mai mult decât textul sec al lui Arrian.

Căpitanul Spratt crede că insula a fost locuită în antichitate, înainte de vizita lui Arrian și chiar cultivată. În anul 1856, era numai o insulă a șerpilor, de unde îi vine și numele modern. Reptilele, numeroase “veritabili șerpi de mare”, nu sunt periculoase, dar “aspectul lor, totuși este departe de a fi agreabil”.

Obiectivul cel mai important găsit de Thomas Spratt este farul, “plasat în vârful insulei”, construit de ruși din cărămidă, înalt de 50 de picioare, având un “foc de clasă secundă [care] proiectează în depărtare o lumină strălucitoare”, plasat (focul) de guvernul turc și aprins la 15 octombrie 1856.

În finalul raportului său, Spratt mărturisește scopul misiunii sale și scrie că “mă simt obligat să vorbesc despre avantajele pe care le oferă Insula Șerpilor, devenită celebră în urma evenimentelor recente”. Aceste evenimente se desfășuraseră în timpul Crizei orientale (1853-1856). În mod subtil și sarcastic, navigatorul britanic recunoaște că rușii nu avuseseră interes să ia măsuri pentru ameliorarea navigației la gurile Dunării pentru a nu concura comerțul Odessei. Desigur și rușii studiaseră insula Șerpilor¹² și numai obligați ridicaseră farul care orienta și navele care se îndreptau spre Odessa. Pragmatic, căpitanul Spratt concluzionează, pentru organismele superioare ale Marinei Regale a Marii Britanii, că: “Natura a ridicat-o la o mare înălțime deasupra nivelului mării și a făcut-o astfel un far; plasând aici o lumină, românii au făcut-o vizibilă și în timpul nopții, și astfel, până ce asupra gurii fluviului se va pronunța Comisia Europeană a Dunării, Insula

¹¹ Aceste ediții sunt menționate în: *Izvoare privind...*, *op.cit.*, p. 657.

¹² Vezi: Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, București, 1991, p. 30-33. Autorii menționează că primele cercetări au fost întreprinse de locotenentul comandor Kritsky, în anul 1923, alte lucrări fiind publicate la Sankt Petersburg (1827) și Odessa (1830). În anul 1841, Societatea de Istorie și Arheologie din Odessa a inițiat cercetări amănunțite întreprinse de specialiști care și-au publicat concluziile în anul 1844 în “Buletinul” respectivei societăți. Primul studiu românesc asupra Insulei Șerpilor a fost publicat de A. Procopianu în anul 1820 (*Ibidem*, p. 34).

Șerpilor va rămâne mereu un punct foarte important; ea va fi farul plasat în fața zonelor de joasă adâncime ale Deltei și vasele vor putea, de la mare distanță, să se dirijeze după acest punct de reper care se vede noaptea și ziua, până la o distanță de 18 și de 24 mile”.

***Considerații asupra Insulei Fido-Nisi sau Insula
Șerpilor, ale căpitanului Spratt, comandant al
navei "Medina" a Marinei Regale Britanice***

În ciuda micimii sale, Insula Șerpilor este remarcabilă, din mai multe puncte de vedere: mai întâi prin poziția sa care o face, putem zice, ochiul Dunării; și, în al doilea rând pentru că ea este aproape singura insulă care se găsește în Marea Neagră.

Ea pare a fi plasată acolo pentru a dirija navele și pentru a le servi de adăpost împotriva pericolelor de care sunt amenințate în preajma malurilor joase și a vastelor zone de mică adâncime, care se întind în fața gurilor Dunării și de-a lungul Deltei, căci litoralul pe o întindere de 50 mile, nu se ridică nici într-un punct mai sus de două picioare deasupra nivelului mării.

Sub raport geologic, această insulă este de asemenea remarcabilă: ea nu seamănă deloc cu formațiunile coastelor învecinate ale Dobrogei sau ale Basarabiei; constituția sa indică clar că nu a făcut parte niciodată din aceste entități (côtes) și că ea nu a fost creată nici din aluviunile Dunării.

Natura rocilor sale ar presupune, dimpotrivă, că ea este de aceeași formație cu munții care se întind în sud-vestul Mării Negre, în Bulgaria etc.

Ea pare deci, să fie un vârf avansat al grupului de roci șistoase din partea septentrională a Dobrogei de lângă Beștepe și Tulcea; într-adevăr roca insulei este de o natură silicoasă și dispusă în straturi; ea conține cristale mari de cuarț și trece în unele părți la jasp roșu.

Benzi înguste de șist friabil separă aceste straturi groase de aproape 200 picioare, cum se poate vedea din înclinarea lor de la 10 la 20 grade spre est. Înălțimea insulei deasupra nivelului mării nu este totuși decât de 130 picioare.

Observațiile pe care le-am făcut asupra naturii geologice a insulei probează că ea nu se aseamănă deloc terenurilor plate și joase ale Basarabiei, cum am auzit spunându-se adesea; într-adevăr, coastele și interiorul pământurilor nu se ridică peste 10 picioare deasupra mării și sunt formate dintr-o marnă pământoasă care acoperă stepa, uniformă în general, cel puțin așa cum am putut observa de pe catargul mare al "Medinei" ancorată pe aceste meleaguri.

Cât despre coasta Basarabiei, la nord de Insula Șerpilor, ea pare să depășească cu puțin înălțimea stuțărișurilor Deltei și pare deci să facă parte din acest teren.

Insula Șerpilor oferă încă și mai mult interes prin amintirile de care se leagă; într-adevăr vechii greci credeau că Achile se oprise aici pentru ultima oară și i-au ridicat, un templu de o anumită frumusețe, chiar pe insulă.

Planul alăturat [lipsește] arată că insula are un perimetru de o milă și este mărginită de stânci de la 60 la 100 picioare înălțime, scăldată de apă foarte adâncă. Insula formează, aproape un triunghi, unul dintre unghiuri prelungindu-se, și se transformă într-un promontoriu aplatizat, atingând aproape jumătate din înălțimea totală a insulei.

Acest mic promontoriu are o plajă, acoperită cu pietriș, accesibilă pe uscat și servind de debarcader; pe coasta de nord este tăiată în faleză o potecă care pare să fi servit ca drum de halaj navelor de mic pescaj; pe coasta de sud, unde este mai ușor de debarcat, se găsesc urmele unui drum format din blocuri mari suprapuse, lucrare ciclopică și evident foarte veche.

Când se atinge vârful promontoriului, interesul pe care îl poartă această insulă, din cauza amintirilor pe care le trezește, este excitat în cel mai înalt grad, pentru că, solul este acoperit de fragmente de ceramică antică, de vase etc.; se vede clar că într-o perioadă nu prea îndepărtată, a

fost scormonit terenul pentru a se găsi aici aceste vestigii ale antichității. Se pare de altfel, că nu s-a prea făcut caz de olărie, căci toată este spartă, curioși cum erau fără îndoială de a descoperi obiecte de valoare mai reală, precum monede etc.

Eu nu am remarcat aceste resturi decât recent, atunci când am găsit fragmente de vase ornate cu inscripții grecești; unele păreau imprimate în argilă încă moale, altele fuseseră gravate după ce materialul căpătase deja o anumită duritate și culoarea fusese aplicată. Câteva din aceste fragmente poartă picturi negre, altele roșii, reprezentând - puțin distinct, animale ori desene ornamentale; totul era spart, dar aceste resturi dovedeau că forma vaselor trebuie să fi fost foarte elegantă; se poate conchide că Insula Șerpilor a fost locuită într-o epocă foarte veche.

Se găsesc încă fragmente de sticlă și de obiecte din metal. Numeroase cioburi ceramice, provenind fără îndoială de la ulcioare și resturi de oase indică clar că o mică colonie locuia în acest promontoriu; cât despre templu, care era situat pe vârful insulei, nu se găsește nici o urmă; nu se văd decât câteva blocuri mari de marmură cu un volum de la 4 la 5 picioare cubice; unul poartă însemne indescifrabile cu ornamentații în relief grosolan și par să fi făcut parte din entablamentul unui mic fronton; acestea sunt probabil resturile templului lui Achile.

Partea occidentală a insulei poartă încă urmele unei vechi ocupații: solul este aici presărat cu blocuri mari făcând parte din vechile fundații de ziduri lungi, servind probabil pentru a delimita proprietățile, din timpurile în care insula era cultivată; căci terenul este acoperit pretutindeni de un strat de humus negru și fertile, adânc de la două la trei picioare.

Se întâlnesc de asemenea vestigii de construcții și trei puțuri foarte vechi.

Toate aceste ruine indică, evident, că insula a fost locuită din cele mai vechi timpuri ale istoriei grecești, și poate că republica helenică, făcând comerț cu țările riverane Dunării de Jos, își stabilise aici antrepozitul său; datorită distanței care o separă de mlaștinile Deltei, Insula Șerpilor nu putea suferi nici de emanații insalubre, nici de ostilitatea

locuitorilor coastelor; natura a făcut, putem zice, o fortăreață maritimă de necucerit; și numai înălțimea sa ar fi fost odinioară suficientă pentru a se constitui

într-un far, servind drept ghid navigatorilor îndrăzneți, care se apropiau de țărmurile Deltei.

Descrierea cea mai completă care a fost făcută acestei insule în antichitate se găsește în călătoria în jurul Pontului Euxin de Arrian sau într-o scrisoare adresată împăratului Hadrian de același autor, asupra voiajului pe Marea Neagră; am extras pasajul următor:

"Se povestește că Thetis donează insula în proprietate fiului său Achile care se stabilise aici. Astfel, se găsește un templu și o statuie de lemn a eroului, dovedind o origine foarte veche. Insula nu mai este locuită, de abia se mai văd câteva capre; se obișnuia, debarcând, să se sacrifice câteva în memoria lui Achile.

În templu se găsesc suspendate un anumit număr de ofrande, inele și bijuterii de o valoare mai mare, toate în onoarea lui Achile.

Sunt suspendate, de asemenea, table cu inscripții în versuri, de diferite dimensiuni, atât în limba greacă, cât și în limba latină, toate având ca obiect elogiul lui Achile.

Insula este frecventată de mai multe specii de păsări, goelanzi, cufundari, lișițe mai ales, în număr mare; în fiecare zi și dimineata, aceste păsări vizitează templul apoi îl părăsesc muindu-și penele și revin scuturându-și apa în fața templului pe care ele o curăță bătând din aripi. Cel puțin așa afirmă mai mulți.

Cei care debarcă pe această insulă, cu intenția specială de a vizita templul, aduc ca sacrificiu animale proprii; ei jertfesc o parte, iar pe altele le pun în libertate în onoarea eroului.

Chiar aceia, pe care timpul rău îi forțează să se oprească în insulă, trebuie să-l consulte pe Achile; dacă ele cere ca ei să aleagă pentru sacrificiu unul din animalele de pe insulă, ei oferă în același timp, templului prețul animalului desemnat.

Dar dacă oracolul refuză acest dar (căci există un oracol în templu) ei sunt obligați să-l răscumpere. În acest fel, s-a strâns un mare tezaur în templu, produs din prețul victimelor".

Din cauza templului, mai mulți autori antici au numit insula cu numele lui Achile, alții i-au dat numele de Leuké, din cauza culorii clare a falezelor sale și, deși Arrian afirmă că nu mai era locuită în timpul domniei lui Hadrian, ruinele care se văd aici demonstrează că ea să fi fost într-o epocă mai îndepărtată și că ea a servit ca antrepozit cum am afirmat mai sus.

Numele modern de FIDO-NISI sau Insula Șerpilor, i-a fost dat fără îndoială, din cauza mulțimii șerpilor care o populează, după ce a fost abandonată de oameni. Încă și astăzi, șerpii sunt numeroși, sunt veritabili șerpi de mare, hrănindu-se cu pește și trăind pe falezele abrupte. Am observat mai mult de 20 încolăciți pe câte o stâncă proeminentă, sub razele calde ale soarelui de octombrie; mai mulți au pierit în puțuri și cisterne ceea ce face ca apa să nu mai fie potabilă și este obligatoriu de a aduce apă din Dunăre, trupelor turcești, care ocupă insula.

Acești șerpi sunt negri, cu excepția părții ventrale, care este de culoare albicioasă. Ei au capul mic și o lungime de la 4 la 5 picioare; nu sunt periculoși, dar aspectul lor, totuși, este departe de a fi agreabil.

Farul plasat în vârful insulei, a fost construit de ruși din cărămidă, prelucrată în altă parte.

Turnul este înalt de 50 picioare și focul său de clasă secundă proiectează în depărtare o lumină strălucitoare, acesta a fost plasat de guvernul turc; a fost aprins pentru prima oară la 15 octombrie 1856.

După această descriere, mă simt obligat să vorbesc despre avantajele pe care le oferă Insula Șerpilor, devenită celebră în urma evenimentelor recente.

Dacă se admite, așa cum este cazul că, de drept, un teritoriu în litigiu trebuie să facă parte din țara cu al cărui teritoriu propriul său teren este cel mai apropiat, Insula Șerpilor ar aparține mai curând de Bulgaria sau de Dobrogea decât de Basarabia. Ea este situată la 24 mile de

teremurile cele mai apropiate ale Deltei Dunării și la aceeași distanță de Sulina, ca și de Chilia. Totuși, din nici una din ele nu este vizibilă, deși din înălțimea fiecăruia din farurile de la Sulina și de pe Fido Nisi se poate vedea celălalt far.

Este neîndoielnic că Insula Șerpilor a fost de un mare ajutor pentru vasele care navigau pe fluviu, căci ea este foarte înaltă și te poți apropia foarte mult fără nici un risc.

Navele împinse de rândul de nord-est care nu sunt în stare să traverseze bara, pot ancora perfect la adăpostul insulei în timpul verii, sau pot să rămână în împrejurimi și mereu la vedere, în scopul de a pleca din nou spre gură, imediat ce timpul se schimbă și la primul vânt favorabil.

Se poate deci, fără exagerare, să se mimească Insula Șerpilor ca ochiul și adăpostul Dunării, farul și configurația sa permit navigatorilor să evite bancurile de nisip ale coastei joase, căci frecvent, datorită influenței curenților, din lipsa observațiilor, cum sosește vântul de nord-est, navigatorul ar putea cu ușurință, indus în eroare de inexactitatea calculelor sale să sufere mari pericole, fără un asemenea ghid; în sfârșit, el ar pierde mult timp circulând în largul mării sau să eșueze pe nisipurile unei plaje, situate sub vânt, dacă se apropie prea mult, până la punctul din care nu mai poate să le evite.

Când "Medina", după ce a fost încurcată de o furtună de la nord-est, a aruncat ancora la sud vest de insulă, am văzut patru vase ancorate la adăpostul stâncilor, la un cablu de coastă cu un fund de la 12 la 15 măști.

Fundul mării în vecinătățile insulei pare să fie format din cochilii și din nămol, în care ancorele se prind cu ușurință.

Arrian, el însuși, zice că insula servea de adăpost navelor în caz de timp rău.

Este evident că construcția unui far dublează importanța acestui punct pentru comerțul și navigația pe Dunăre; insula are, de la natură, o utilitate și o importanță cu totul specială.

Bineînțeles că navele, navigând spre Odessa, își pot recunoaște drumul, dirijându-se după acest far, Insula Șerpilor nu este atât de

importantă pentru comerțul Odessei, pe cât este pentru acel al Dunării; Odessa într-adevăr are coaste foarte înalte din două părți, un far, pe capul Fontana și numeroase altele în port.

Insula Șerpilor, fără a-i asigura avantaje indispensabile, este totuși foarte utilă comerțului de la Odessa și trebuie să se observe, mai ales, că ea nu constituie deloc un pericol pentru navigație. Natura a ridicat-o la o mare înălțime deasupra nivelului mării și a făcut-o astfel un far; plasând aici o lumină, oamenii au făcut-o vizibilă și în timpul nopții, și astfel, până ce asupra gurii fluviului se va promița Comisia Europeană a Dunării, Insula Șerpilor va rămâne mereu un punct foarte important; ea va fi farul plasat în fața zonelor de joasă adâncime ale Deltei și vasele vor putea, de la mare distanță, să se dirijeze după acest punct de reper care se vede noaptea și ziua, până la o distanță de 18 și de 24 mile.

T.A.B. Spratt, căpitan.

La bordul "Medinei".

Pe Kilia, 6 noiembrie 1856.

*SNAKE ISLAND AT THE MIDDLE OF THE XIXTH CENTURY**- Abstract -*

The Greek sailors, who ventured into the Euxine Sea in the VIIth century BC, discovered, on the Western shore of the “unfriendly” sea, near the mouths of the Danube, a stony island, not too high, which served as shelter and natural beacon for their ships. The Greek highly appreciated this island, almost unique in the Black Sea, and built here a temple dedicated to the most beloved hero of the Antiquity, the son of the goddess Thetis — Achilles.

At the middle of the XIXth century, after having been visited by a number of sailors from different nations, the captain of the British frigate “Medina”, Thomas Spratt, an intelligent, cultivated and enterprising man, studied this solitary, rocky island, filled with marble and ceramic fragments, testimonies of the ancient Greek civilisation, and made an exceptional description of this piece of land, separated from Northern Dobruja, to which it belongs by its geomorphologic structure.

The Snake Island (Fido Nissi), measuring approximately one sea mile in perimeter, inhabited, and an important navigation and strategic point of the Black Sea, was described in 1856 by Captain Thomas Spratt, in a memoir addressed to the British Royal Admiralty and to the diplomatic authorities of the Foreign Office. We present this memoir as an annex to our article.

Remarques sur le Fido Ivisi
ou l'île des sericents par le
Capitaine Spratt, Comm.
Mandant la Medina
Canonica au service de S. M.
Britannique.

Plusieurs points d'intérêt
se rattachent à cette petite
île
Premièrement ^{à cause de} sa position
locale elle ~~peut être~~ con-
sidérée comme l'œil du
Danube et ^{la seconde} parce que
quoique petite, elle peut être
considérée comme le Pacifique
Danube regardé comme la
seule ^{île} qui mérite le nom d'île
dans la mer Noire.
La nature semble l'avoir
placée à cet endroit pour servir
de guide ou de bouchier ^{basin} pour
l'écoulement des rivières et
des ^{atterrissages} fondants qui s'y brisent
des embouchures de ce grand
fleuve européen, dont le Delta
a une ^{côte basse symétrique} forme
ou étendue qui est de soixante

Raportul original al căpitanului Thomas A.B. Spratt
(fragmente)

(Faint handwritten notes, possibly bleed-through from the reverse side)

(Type, S. 1. 8. 7)
 1/2

HALELE DE PESCĂRII DE LA GALAȚI

Viorica-Steluța PISICĂ

La începutul secolului al XX-lea, la Galați se manifestă o preocupare deosebită pentru construcții noi în diverse domenii: sedii administrative, școli, spitale, biserici, construcții industriale și locuințe.

În arealul nou construit se înscrie și zona Portului. La sfârșitul secolului al XIX-lea se materializează aici proiectele inginerului Anghel Saligny în edificarea silozului pentru cereale și a docurilor, iar în cel de al doilea deceniu al secolului al XX-lea se construiesc Palatul Navigației, după proiectul arhitectului Petre Antonescu și Halele de Pescării după proiectul și sub coordonarea inginerului G. Vidrașcu.

Inițiativa de a construi o hală de pescărie modernă la Galați aparține Ministerului Agriculturii și Domeniilor, ministrului I.N. Lahovary și directorului Gr. Antipa.

La 2 iulie 1911, Ministerul Agriculturii și Domeniilor își exprimă dorința de a organiza modern și sistematic comerțul cu pește în țară, prin construirea unor hale mari de pescărie, dintre care principală o apreciază pe cea de la Galați.¹

Investiția urma să se compună dintr-un port de pescărie, o hală acoperită pentru vânzarea zilnică en gross a peștelui prin licitație publică, compartimente pentru comercianții angroșiști și comisionarii de pește, o hală de ambalaj și expediție, stația de încărcare a peștelui în vagoane, un frigorifer central, o piață pentru căruțele care cumpărau pește pentru a-l desface în țară, depozite de gheață și alte construcții necesare.²

Pentru construirea noii Hale de pescărie, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a solicitat Primăriei și Consiliului comunal terenul din port pe care se afla piața de pescării.

¹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați, fond: *Primăria Galați*, dosar 6, 1911-1912, f.1.

² *Ibidem*.

Întrunit de urgență, la 4 iulie 1911, Consiliul comunal Galați a aprobat cererea Ministerului, dar a solicitat o compensație pentru pagubele provocate de dispariția taxelor ce se încasau de la comercianții de pește din vechea piață.

În scrisoarea de mulțumire, ministrul I.N. Lahovary a respins cererea de a acorda despăgubiri și a făcut o prezentare a avantajelor economice pe care le va avea orașul după intrarea în funcțiune a Halelor de Pescării.

Acționându-se “cu grabă”, așa cum se angajase ministrul I.N. Lahovary, la 27 iunie 1912, s-a pus piatra fundamentală a Pescăriilor de la Galați, în prezența consilierilor comunali și a altor oficialități.

Proiectul Pescăriilor de la Galați aparține inginerului G. Vidrașcu și tot el a fost și coordonatorul lucrărilor.

Cumpărarea tehnologiei din Europa apuseană înainte de începerea Primului Război Mondial a favorizat procesul de punere în funcțiune la timp a Halelor de Pescărie de la Galați. Instalațiile montate erau la nivelul cel mai înalt al tehnicii, aveau frigorifere și compartimente de pescărie.

Hala și instalațiile frigorifice ocupau 5.477 mp suprafață construită și au costat 1.165.000 lei. Numai frigiderile ocupau 1.174 mp, aveau o capacitate de 600.000 kg pește și funcționau cu bioxid de carbon.

Inaugurarea Halelor de Pescării de la Galați s-a făcut, cu o deosebită solemnitate, la 16 iunie 1915.³

În depozitele frigorifere încăpeau 200 kg icre negre la 0°C; 80.000 kg pește sărat la 0°C; 220.000 kg pește mărunt la 0°C. Zilnic se puteau introduce în frigidere aproximativ 100.000 kg pește. Cea mai scăzută temperatură de congelare era de minus 30°C. Fabrica de gheață producea zilnic, în 20 de ore de lucru, 4.500 kg de gheață.

Existau mașini duble, astfel încât lucrul să nu înceteze dacă una se strica. Motorul care acționa mașinile avea 250 CP, iar cel de rezervă 130 CP. Dinamul de 30 kw producea energie electrică pentru iluminat, pentru ozonarea aerului de ventilație, pentru elevatorul de cărbuni și pentru ascensorul de pește. (Există informația că acesta ar fi fost primul ascensor

³ Gh.N. Munteanu Bârlad, *Galații*, 1927, p. 125.

de la Galați, care după dezafectare ar fi ajuns la Muzeul tehnicii “Dimitrie Leonida” din București). Pescăriile aveau un rezervor de 200 mc de apă necesară activităților specifice.⁴

Structura de rezistență a clădirii era realizată din grinzi metalice și bolțișoare de cărămidă.

Bugetul anual al Pescăriilor de la Galați era de 100.000 lei, iar amortizarea capitalului era estimată la 60.000 lei anual.

În Halele de Pescării de la Galați se prelucra o diversitate foarte mare de pește: morun, nisetru, șalău, știucă, somn, mreană, plătică, lin, calcan, pește mărunț, scrumbii de Dunăre, raci, precum și icre negre, icre de crap și de știucă.

Pentru transportul peștelui erau folosite vagoane cu instalații frigorifice, care circulau pe linia ferată, special construită pe sub hală, și care lega liniile Docurilor cu cele ale Portului.

În incinta întreprinderii exista o cafenea-ceainărie, către stradă și spații de locuit pentru personal.

O cantitate mare de pește de lux și icre negre se exportau în marile orașe din apusul Europei, aducând statului român venituri însemnate. Așa cum preconizase ministrul I.N. Lahovary, Pescăriile Statului de la Galați au contribuit la creșterea puterii economice a orașului cu implicații pozitive asupra locuitorilor.

Halele de Pescării au funcționat și în perioada dintre cele două războaie mondiale, când au trecut în exploatarea Societății “Frigul”.

În deceniul 1970-1980 au avut loc unele transformări. În spațiul fostei ceainării s-a desființat planșeul dintre etaje, s-a modificat structura de rezistență și s-a amenajat un nou depozit frigorifer. A fost demolat coșul de la cazanul cu aburi, s-a dezafectat linia ferată și rampa pentru bărci. Schimbări s-au produs și la sursa de energie electrică ori la tehnologia de producere a frigului.

⁴ *Ibidem*, p. 124.

După 1989, când transformările politice și economice au declanșat procesul de privatizare, Pescăriile Statutului de la Galați au fost cumpărate de societatea olandeză „Helian Holding”, care a întrerupt activitatea specifică.

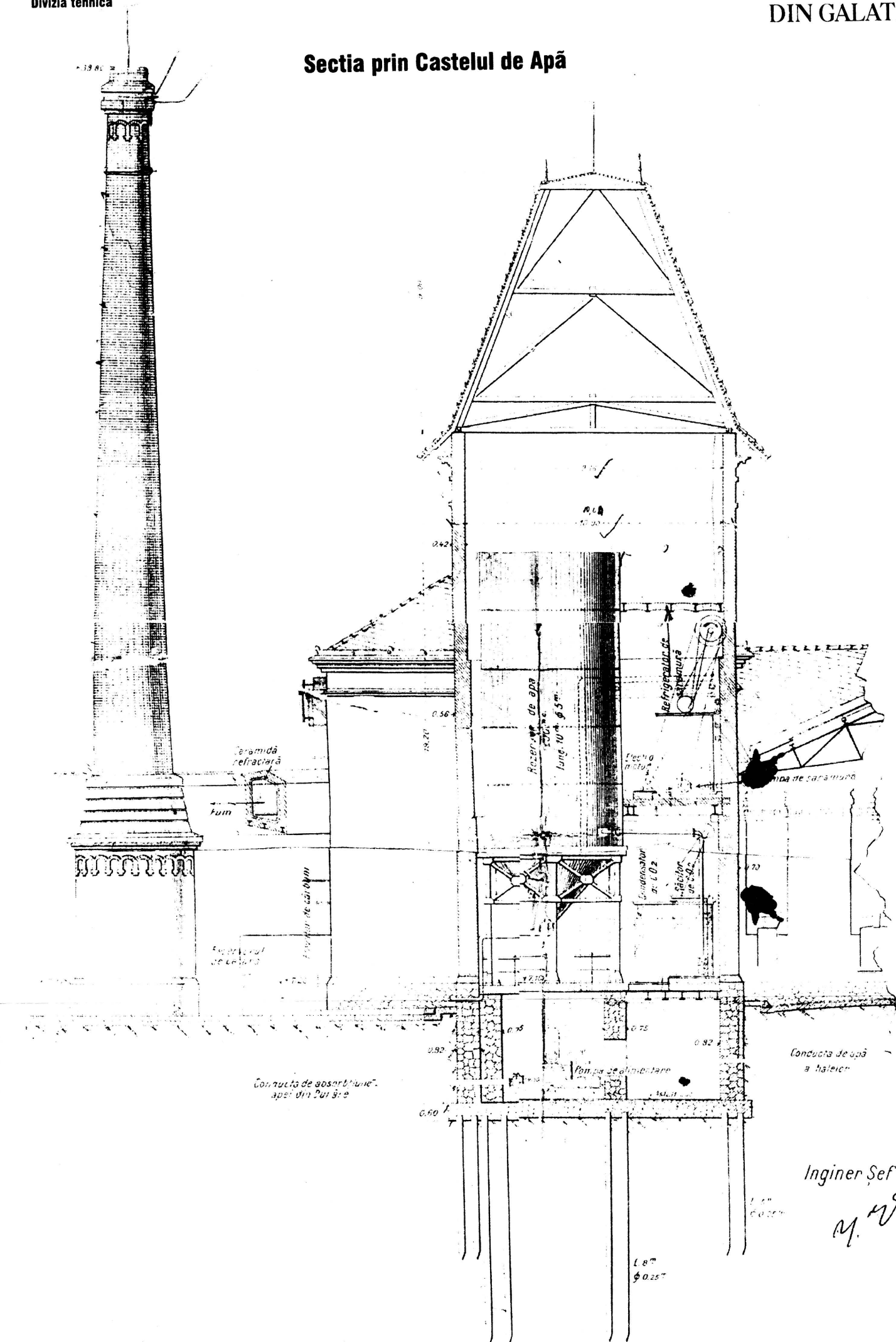
THE FISHERY HALLS FROM GALAȚI

- Abstract -

The town of Galați, surrounded by the rivers Danube, Pruth, Siret and by Brateș lake, has benefited, starting with 1915, from a great fish treatment enterprise — the Fishery Halls, built upon the initiative of the Romanian State, according to the project of Engineer G. Vidrașcu.

The article presents the technical data of the equipment and the fish species processed here.

Sectia prin Castelul de Apă

MINISTERUL AGRICULTUREI ȘI DOMENIILOR

DIRECȚIA PESCĂRIILOR · DIVIZIA TEHNICĂ

Halele de Pescării cu Frigorifere din Galați

Construcția cuprinsă în plan:

A) Clădiri:	22 Construcții pentru pescari	963 m p
Frigorifere		367
Camere de măcinare		117
Căminul țării de muncă pescarilor, la cumpăna pentru pescari		136
Bucătării administrative		179
Inverne		446
	Suma	2.142 m p

B) Halele metalice acoperite

Hala de depozitare peșterii	1.204 m p
Hala de depozitare de ambalaj	1.132
Căminul acoperit de reparare	109
Suma	2.445 m p

C) Privata publică pescarilor

Total investiția construită	5.617 m p
-----------------------------	-----------

Suprafața frigoriferelor

1111 m p

Capacitatea frigoriferelor în kilograme de pește: 160.000 kg

Puterea masinelor

Mașina principală: 1.000 la 200 cai indicat pe ora
 Mașina frigoriferă: 17.000 la 200 cai indicat pe ora
 Se poate introduce pe zi în frigorifer: 10.000 kg de pește
 Se fabrică pe masă de 20 ore de lucru: 4.000 kg de ghiță
 Buzunar electric: 10.000.000 de volți
 Apă de
 spălat: Mașina de absoarbe ghiță: 10.000.000

Costul hălelor raportat la masă: 1.100.000 lei

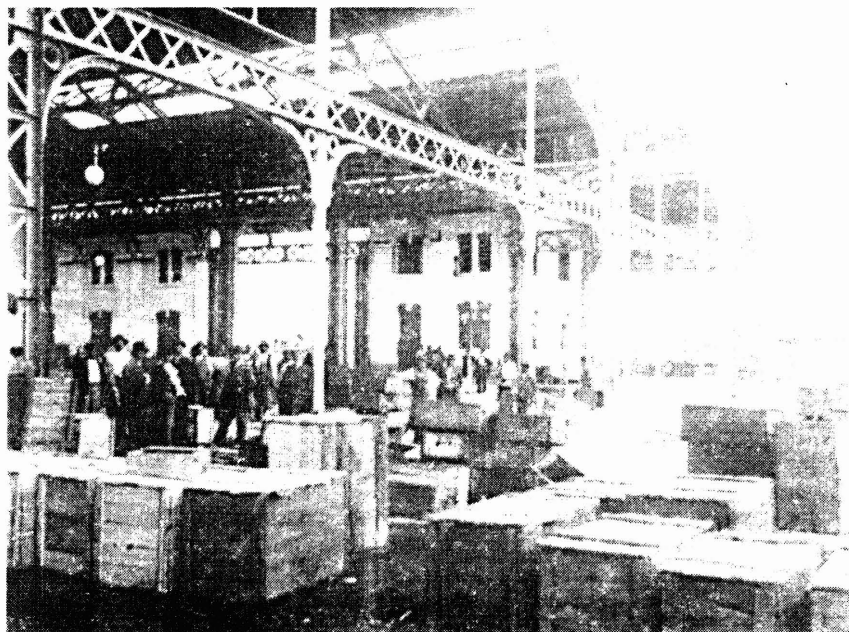
Buget anual

Amortizarea capitalului pe an

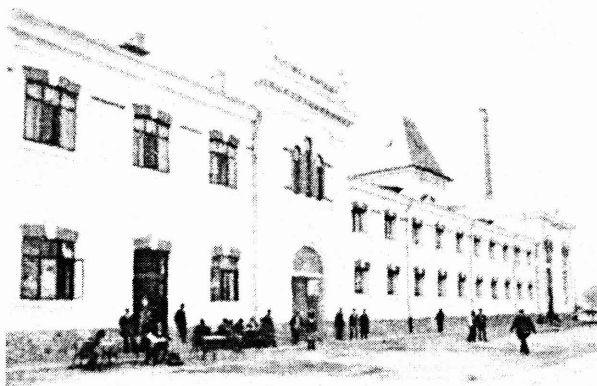
Investiția în
 construcții

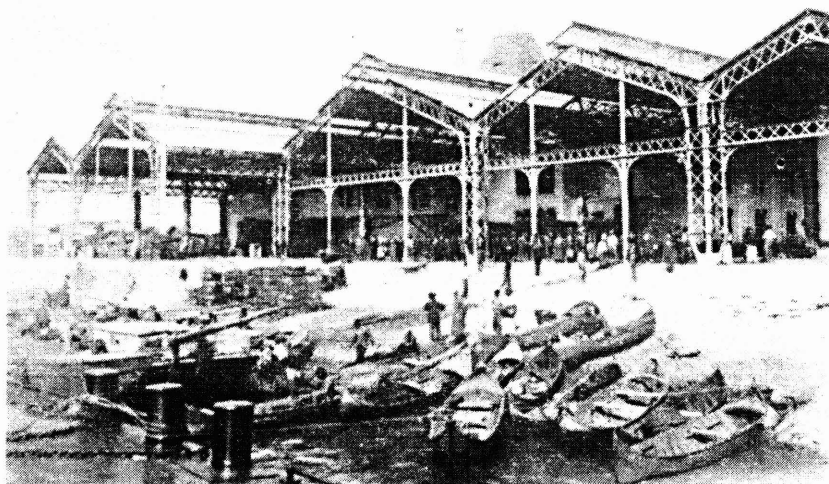
Fațada camerei mașinilor și a frigiderelor

Fațada parțială dinspre Dunăre

Fațada dinspre poarta docurilor

Fațada dinspre Dunăre

***CONSENS ȘI DEMERS ENERGICE PRIVIND
APĂRAREA INTERESELOR POLITICE NAȚIONALE
REFLECTATE ÎN CORESPONDENȚA DINTRE
DIPLOMATUL NICOLAE TITULESCU ȘI GENERALUL
ALEXANDRU AVERESCU***

Dan RÂPĂ, Adrian VASILESCU

În perioada istorică ce a urmat după realizarea statului național unitar român, diplomația Bucureștilor a promovat deschis, timp de aproape două decenii, o percepție realistă și o orientare internațională, situându-se pe planul de susținere a unor noi principii de drept internațional, în direcția democratizării și detensionării relațiilor interstatuale, a apărării sistemului versaillez (prin menținerea frontierelor recunoscute, reglementarea conflictelor exclusiv pe cale diplomatică), de “organizare a păcii” (prin susținerea construcției europene a Societății Națiunilor și a obiectivelor sale diplomatice), de lărgire și întărire a alianțelor politice și de împotrivire față de directoratele politice, structurile militariste revanșarde și pericolul de fascizare și comunizare a statelor-națiuni.

Oamenii politici români chemați la guvernare au căutat, în majoritatea cazurilor, să-și asume conștient prin credo-ul și angajamentul lor responsabilități conforme cu aspirațiile legitime ale Neamului românesc și ale României Mari.

Printre cei desemnați să îndeplinească importante însărcinări guvernamentale s-au aflat Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Ion Gh. Duca, generalul Alexandru Averescu, diplomații Nicolae Titulescu, Nicolae Petrescu-Comnen, Grigore Gafencu, care au dovedit înaltă responsabilitate, devotament față de țară, vocație, clarviziune, eficiență, energie, perseverență, au promovat spiritul de cooperare diplomatică internațională și intelectuală pe multiple planuri, - prin exemplul lor de implicare și activitate rămânând modele de conduită și de demnitate națională.

O reflectare directă a efortului personal și a atitudinii manifestate constant față de avaturile politicii externe a statului confruntată cu serioase probleme pe eșichierul politic internațional, în condițiile unei slabe, uneori, susțineri politice din partea piramidei puterii, reiese și din setul de corespondență purtată între doi protagoniști ai vieții politice interbelice, ce-au cultivat cu distincție și în mod constructiv o relație amicală de familie. Acest fapt, ca și în cazul altora, a influențat pozitiv și colaborarea în plan guvernamental.

Subscriem la o afirmație asupra unei realități politice internaționale (ce se reiterează) făcută de generalul Alexandru Averescu, la 24 iunie 1925: “În chestiunea externă, libertatea de acțiune a țării noastre este mult stânjenită de angajamentele statelor mari”; de asemenea și la modul referențial – prin cazul Nicolae Titulescu -, privind angajamentul/comportamentul oamenilor politici de a fi soldați-diplomați înrolați permanent în “tranșeele păcii”, de a se situa în permanență sub drapelul demnității națiunii române.

NICOLAE TITULESCU către ALEXANDRU AVERESCU

I*

1920 septembrie, Londra. Nicolae Titulescu,¹ ministru de Finanțe, îl informează pe generalul Alexandru Averescu,² prim-ministru al României,

* Publicată în : T.Nedelcea, N.Vasilescu-Capsali, *Nicolae Titulescu în corespondență cu Alexandru Averescu*, în : "Ramuri", nr. 4 (190), Craiova, 15 aprilie 1980, p. 16.

¹ Nicolae Titulescu (1893-1941), jurist, economist, profesor universitar la catedra de drept civil la Universitățile din Iași și din București, ministru de Finanțe (10 iulie 1917 – 28 ianuarie 1918, 13 iunie 1920 – 16 decembrie 1921), ambasador la Londra (1921-1927, 1928), ministru de Externe (6 iulie-23 noiembrie 1927 ; 24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928 ; 20 octombrie 1932 – 29 august 1936), autor al unor apreciate lucrări juridice, orator celebru.

Personalitate politică, cultural-științifică, ilustru diplomat de anvergură internațională din perioada interbelică (1919-1936), apărător consecvent și temerar al principiilor fundamentale ale dreptului internațional și al democrației, un tribun și arhitect al doctrinei păcii, al securității europene, militant consecvent și energic al întăririi locului și rolului Ligii Națiunilor în cadrul cooperării internaționale, un adversar hotărât al revizionismului, iredentismului, înarmării, războiului și fascismului, "un soldat în tranșeele păcii", care a acționat cu rară energie și deplin devotament patriotic. Credo-ul său : "în toată viața mea politică m-am considerat nu în serviciul unui guvern, ci în serviciul neamului românesc". N.Titulescu a fost membru al Academiei Române (din 31 mai 1933), doctor *honoris causa* al Universităților din Atena și "Komenski" – din Bratislava, vicepreședinte și președinte al Academiei Diplomatice Internaționale (1926-1940), președinte al Adunării Societății Națiunilor (1930 și 1931); decorat cu numeroase ordine naționale și străine, printre care Legiunea de onoare – Franța; Colierul Carol I – România, Marele Cordon al Ordinului englez „Victoria Cross”.

² Alexandru Averescu (1859-1938), general, mareșal al României, unul din cei mai capabili comandanți militari din Primul Război Mondial, om politic patriot care a acționat în direcția apărării independenței naționale, a realizării Marii Uniri și a integrării României în structurile Europei.

Absolvent cu distincție al Școlii de Război din Torino (Italia), ofițer cu o strălucită carieră, eminent profesor și director al Școlii Superioare de Război și Șef al Marelui Stat Major (1910-1913), participant direct, strateg de excepție și spirit organizatoric deosebit al strălucitelor victorii în campaniile de război din anii 1913 și 1917 (Mărăști). Activitatea politică: fondator al Ligii Poporului (1918), transformată în Partidul Poporului (1920), al cărui președinte a fost; desemnat ca prim-ministru (29 ianuarie-4 martie 1918; 13 martie 1920-16 decembrie 1921; 30 martie 1926-3 iunie 1927); a girat portofoliile de război, externe, interne, industrie și comerț, finanțe (1907-1909, 1926-1927); autor al unor importante lucrări de istorie militară pentru Școala Superioară de Război; *Teatrul de operații austro-române; Atitudinea superiorului în educarea inferiorului; Practică teorii și aplicațiuni; Notițe zilnice de război*, București, 1937; precum și a unor interesante studii analitice și politice – *Criza politică și cauzele ei*, Ed. "Ligii Poporului", 1918; *Răspunderile*, Ed. "Ligii Poporului", 1918; *Declarațiile d-lui general Averescu asupra*

asupra demersului diplomatic privind soluționarea problemei despăgubirilor ce urmau să fie achitate de către Marea Britanie, în urma incendiarii sondelor de petrol din România, în toamna anului 1918.

Domnule General,

Primesc acum scrisoarea Dv. Prin care mă întrebați dacă convențiunea noastră cu Anglia, privitoare la despăgubirile datorate pentru incendiarea puțurilor de petrol în toamna anului 1916, „este degajată de condițiunea despăgubirii prealabile din lichidarea societăților aparținând inamicului”.

Părerea mea este că da.

O întemeiez pe două considerațiuni:

Una de text. Acordul nostru cu Anglia³ spune în art. 4 că Ministerul de Finanțe al Angliei și M[inisterul] de Finanțe al României consideră că, în principiu, ar fi de dorit ca sumele ce Guvernul Britanic datorește pentru incendiarea puțurilor de petrol cu ocazia retragerii armatei române să fie compensată cu o sumă egală din datoria ce Guvernul Român are către Guv[ernul] Marei Britanii, aceasta sub condiția unui angajament între Guv[ernul] României și societățile sinistrate. Acest angajament cu societățile urmează să fie făcut de Guv[ernul] Român, iar nu de cel Britanic.

situației politice, Turnu-Severin, 1925; Dictatura și comunismul, de mareșal Alexandru Averescu, București, 1936; Mareșal Averescu, O pagină de istorie de mare actualitate asupra raporturilor italo-române, București, 1937, ș.a.

Menționăm aici un element notabil legat de guvernul Averescu: într-o scrisoare, datată 10 noiembrie 1926, guvernul român se adresează Secretariatului Societății Națiunilor, propunând, pentru prima dată în lume, “elaborarea unei Convenții internaționale pentru universalizarea reprimării terorismului”.

Membru al Academiei Române (ales la 7 iunie 1923); decorații: Legiunea de onoare, în grad de Mare Cruce (24 mai 1927); Ordinul militar englez al “Băii”, în grad de cavaler; Ordinul cavaleresc “Pius al IX-lea”, cl. I, al statului Vatican.

³ Este vorba de acordul româno-englez de la Londra (12 august 1920), semnat de Nicolae Titulescu și Carol Blackett, care se baza pe recunoașterea formală de către Anglia a despăgubirilor datorate României, pentru daunele provocate în valoare de 10 milioane lire sterline, prin incendiarea sondelor de petrol, pentru a nu cădea în mâinile inamicului

Prin acest text, Guvernul Britanic:

a). Recunoaște în fine datoria lui către Guvernul Român; b). propune o compensație ca mijloc de lichidare a creditelor și debitelor respective; c). condiționează compensația (nu plata) de un singur fapt: un acord de intervenit între noi și Societăți.

Lichidarea prealabilă a Societăților inamice nu constituie dar vreo condiție nici pentru plată, nici, cel puțin pentru compensație.

*Și e și rațional să fie așa, - și aceasta e a doua considerație pe care mă întemeiez. Nu există nici o legătură între dreptul nostru general de despăgubiri împotriva Centralilor, și dreptul nostru special de despăgubiri împotriva Angliei. Aceste drepturi au cauze juridice deosebite, căci izvorăsc din fapte cu totul distincte. Puțurile de petrol fiind distruse din ordinul Angliei, nu poți cere pentru ele nici o centimă Germaniei, care întotdeauna poate răspunde cu succes că ea nu le-ar fi distrus. Anglia, incendiind ea aceste puțuri, cari în parte erau și avere germană, a redus gajul, alcătuit din bunurile vrăjmașilor aflate în România, asupra căruia **trebuie să ne despăgubim pentru pagubele ce ei ne-au adus fără drept în timpul războiului.***

*Acțiunile Centralilor în întreprinderile petrolifere, de nu ar fi avut loc distracția, ar fi corespuns unei averi în natură, mai mare ca cea existentă azi. Creanța noastră împotriva Angliei apare deci ca suplimentul necesar pe care trebuie să-l adaogi la aceste acțiuni azi pentru ca să ajungi la situația la care ar fi fost dacă distracția n-ar fi avut loc. Așadar, tranzacțiile asupra acțiunilor Centralilor cu valoarea lor redusă din cauza dispariției unei părți din activ, n-au nici o legătură cu datoria Angliei de a ne despăgubi, datorie invariabilă pentru că e calculată de un element obiectiv: *quan trimul damei.**

Tranzacțiunile în chestiune ar trebui însă examinate din alt punct de privire, acel al dispozițiilor Tratatului de la Versailles cu privire la reparații. Dar nu e aceasta întrebarea Domniei Voastre, și în orice caz,

german în vara anului 1916. Vezi: "Adevărul", 28 august 1920, București. Discuție ad-hoc în V.F. Dobrinescu, Nicolae Titulescu și Marea Britanie, Ed. Moldova, Iași, 1991, p. 12.

după părerea mea, chiar de a trece interpretarea cea mai defavorabilă ea nu se poate traduce prin pierderea dreptului nostru⁴, ci numai printr-o debitare în scripte cu ceia ce s-ar considera că România ar fi luat de la vrăjmași pe urma acestor tranzacții, sau poate ceea ce ar fi putut lua, și n-a luat. Creanța contra Angliei rămâne însă în picioare, alături de cea împotriva Centralilor, oricum s-ar realiza aceasta din urmă și de aceea o încasăm peste 10% ce ni s-a oferit.

Trimit această scrisoare D-lui Tache Ionescu⁵ pentru ca să-și dea și Dânsul părerea lui de jurist. Nu știu de va fi aceeași ca a mea, dar nu strică două într-o asemenea chestie.

Primiți, vă rog, Domnule General, încredințarea sentimentelor mele de înaltă considerație.

N. Titulescu

Septembrie '920

II*

1921 septembrie 14, [Geneva]. Scrisoare adresată de Nicolae Titulescu, ministru de Finanțe, generalului Alexandru Averescu, prim-ministru, privind unele chestiuni economice (bancare și comerciale), ce trebuie să fie promovate de guvern.

⁴ La Conferința Internațională de la Spa (5-16 iulie 1920), privind problema reparațiilor de război, România participantă prin delegația condusă de Nicolae Titulescu a dobândit – în pofida unei ample argumentate și legitime cereri de despăgubiri – doar 1% din volumul total datorat de Germania – această flagrantă injustiție nesocotind drepturile statelor mici, cazul recte al României, referitoare la negocierile propriu-zise și la fixarea corectă a cuantumului de reparații. (Vezi discuție pertinentă în: Emilian Bold, *Diplomația de Conferințe. Din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1939 și poziția României*, Ed. Junimea, Iași, 1991, p. 75-81).

⁵ Take (Dimitrie) Ionescu (1858-1922), avocat, diplomat de talie europeană, “arhitect” al Micii Înțelegeri; om politic, publicist, memorialist, orator ilustru, lider al Partidului Conservator Democrat, ministru de Externe (13 iunie 1920 – 16 decembrie 1921), prim-ministru (17 decembrie 1921 – 19 ianuarie 1922). Referințe biografice în: R. Seișanu, *Take Ionescu*, București, 1930; C. Xenii, *Take Ionescu (1858-1922)*, București, 1933, ed. a III-a; Vasile Netea, *Take Ionescu (1858-1922)*, în volumul: “Diplomați iluștri”, IV, București, 1983, p. 301-354; Marin Nedelea, *Prim-miniștrii României Mari*, Casa de Editură și presă “Viața Românească”, București, 1991, p. 46-55.

* Publicată în: T. Nedelcea, N. Vasilescu-Capsali, *art. cit.*, p. 16.

Iubite Domnule General,

Peste câteva zile sunt la București; vă veți întreba dar: pentru ce această scrisoare? Țin să vă pun însă în curent cu situația de aici cu un ceas mai înainte, pentru ca schimbul nostru oral de idei să se poarte pe lucruri mai mult cunoscute.

A zecea zi de la sosirea mea aici, odaia mea de hotel s-a transformat în Minister de Finanțe. Au venit delegați de tot felul, și guvernelor și caselor mari de comerț, toți pentru cereale. Le-am spus că chestia nu e de competența mea, dar că voi transmite bucuros guvernului meu ofertele scrise. Am adăugat că în situația actuală, ceea ce va decide guvernul să ia angajamente sunt avansuri în devize străine.

Trei oferte erau mai serioase: una a Casei Dreyfus, alta a Companiei Continental Belge din Anvers, în fine, a treia, a guvernului elvețian.

Pe Dreyfus îl împinge mai ales Boussac, și pe acesta îl susține Klotz, fostul ministru de Finanțe al Franței, azi avocat contra României, și care, la răspunsul meu că de-aș avea zi 26 milioane franci, interesul țării ar cere să cumpăr lei, nu să plătesc un creditor izolat, care să vie la St. Moritz să-mi explice situația clientului lui. Dar despre ce se poate face cu Dreyfus și Boussac, v-am telegrafiat și aștept răspunsul Dv.

Oferta orală belgiană este foarte avantajoasă: un contract pe tranșe de zece mii vagoane, cu avans de 30 milioane franci, care se repetă de îndată ce primele zece mii se executau.

Oferta elvețiană, pe care v-am telegrafiat-o, pe când puneam la punct chestiunile, survine ultima scădere a leului. Belgienii s-au retras, nu mi-au mai trimis scris ceea ce spuneau oral, și au motivat retragerea franc pe recolta deficitară, starea mijloacelor de transport, care au provocat scăderea. A rămas numai oferta elvețiană, care mi s-a făcut în scris, însă – probabil tot din cauza scăderii valutei cu anumite modificări. Prima – ce v-am telegrafiat – era făcută spre aprobarea Președintelui și a mea; a doua – făcută în numele lui, așteaptă numai aprobarea noastră.

O voi analiza mai jos. Dar, înainte vă expun chestiunea scăderii leului, care ne-a băgat în acest cerc vicios: necesitatea de a avea devize imediate cu orice chip, pentru a recolta noi lei pe care îi vând azi proștii sau criminalii; dificultatea de a-ți procura devize prin credit, când bursa e alarmată cu privire la creditul nostru.

Fără îndoială că baisse⁶ din iunie-iulie, a început a fi provocată de adversarii internaționali și de patrioții noștri, care au preferat să ia pe 100 lei, 20 sau 19 centime, decât să dea Statului 10 lei (căci cota de 10% atinge din averile de cinci milioane). Odată mișcarea de baisse produsă – așa e regula de când lumea, - ea s-a continuat, până când intervine un fapt care s-o oprească. Toată lumea speră că va fi exportul: vestea că recolta de porumb s-a compromis și că reguli noi au îngreuiat exportul, i-a făcut pe toți să nu întrevadă urcarea repede a leului. Atunci, noi vânzări, noi scăderi.

Adversarii țării, adversarii guvernului, au jucat și ei un rol nefast.

Vă transmit cele ce mi se comunică de cercuri serioase:

- a). Că guvernul nostru va fi înlocuit repede; chestie de zile;*
- b). că avem tulburări la sate, și le ascundem;*
- c). că băncile românești amestecate în afaceri cu străinătatea sunt pe punctul de a da faliment;*
- d). În acest moment, prin telegrama nr. 31.882, dată din Londra, la ora 2,45, Gologan îmi telegrafiază că la bursa de acolo, azi s-a colportat vestea că România face război bolșevicilor, astfel că lira a ajuns la ... 500 lei. Iar românii de la Paris, feciori de bani gata, ne critică mai rău decât străinii.*

Ce zice Ministerul d-tale de Finanțe, de toate acestea, mă veți întreba?

Sincer, nu sunt deloc speriat și mă gândesc numai la mijloacele ce avem de întrebuințat. Eu mă simt ca într-un război. Acum noi primim lovituri. Dacă nu ne pierdem sângele rece – și știu că nu Dvs. o vei face să

⁶ Scăderea (termen economico-financiar).

luăm măsurile cuvenite, aventura se va sfârși, și, chiar se va întoarce în folosul nostru.

O asemenea scădere bruscă trebuie să aibă un sfârșit și limita o va alcătui interesul personal al deținătorului; ți se oferă prea puțin pe leu, nu-l mai vinzi. De îndată ce leul nu se mai vinde, scăderea se oprește; de îndată ce putem să ne procurăm devize și cumpărăm și noi, leul se urcă.

Un semn despre aceasta: pe când media leilor vânduți până azi la Paris era de 25 milioane pe zi, la 9 septembrie s-a vândut numai opt milioane, pe 12 $\frac{3}{4}$; și când ieri, la 12 septembrie, s-a oferit leul pe 11, 10 $\frac{3}{4}$, 10 $\frac{5}{2}$, afacerile tratate au fost numai de 5-6 milioane. A început să scadă și francul și raportul leului cu al francului în scădere se menține.

Vedeți importanța pentru noi de a avea câteva milioane franci, acum și nu mai târziu. Granari n-a depus cele 15 milioane și am să-i comunic că reziliam contractul dacă nu se ține de angajament.

Dreyfus ne dă imediat 5 milioane dacă primim aranjamentul Boussac. Rămâne contractul elvețian. Oferta definitivă la care trebuie să răspund, diferă de prima prin două puncte: numerar ni se dă numai 16 milioane franci elvețieni, în loc de 20; și marfă 24. Banii ni se varsă liberi cu dispoziție, dar treptat cu comenzile ce facem. Punctul 1 nu e grav, că azi cu 16 milioane franci elvețieni cumperi mai mulți lei decât acum o săptămână cu 20. Punctul 2 e mai grav: noi nu putem comanda prea iute lucruri de 24 milioane elvețieni, deci scopul afacerii: banii imediat, e întârziat.

Voi explica Președintelui acest lucru. Sper să-l conving a schimba, în parte cel puțin, noua clauză pari passu, sau cel puțin a ne permite atunci că predarea să înceapă mai târziu. Motivul ? Teama guvernului federal că luăm banii și că nu facem comenzi la ei. Or, deschiderea creditului în numerar, guvernul elvețian o face în dorința de a da de lucru fabricilor lor. Mai îi e teamă că vine repede, repede un alt guvern, care nu va voi să ne urmeze și nu vor face comenzi.

Acum, dat fiind că la dispoziție de a nu avea cele 16 milioane franci elvețieni azi (adică 40 milioane franci francezi = 400 milioane lei azi !!!) tot

nu-i întrebuițăm decât treptat, rog a-mi telegrafia urgent la Berna, dacă credeți că trebuie să închei afacerea pe baza ofertei ce alătur în copie.

Vă închipuiți d-le General, cu toate aceste chestii, cu grijile sporite de distanțe, ce a fost și pe mine aici.

Voi vedea pe Tache Ionescu, la Geneva, câteva ore, înainte de a pleca.

Instrucțiunile le-am dat lui Paraschivescu. La întoarcere vă voi expune pe larg ceea ce trebuie să facem, și dacă latinitatea nu ne va copleși nervii, sper să vedem curând și roade, nu numai trudă.

Țin însă de pe acum să vă reamintesc cererea mea de a suprima cel puțin pe câteva luni orișice fel de import. În schimb, să mobilizăm căile ferate pentru export. Nu știu în ce consistă în detaliu noul regim al cerealelor, care s-a stabilit în lipsa mea; dar de aici, îmi pare că atâta vreme cât nu s-a creat un organ pentru aceste afaceri (hambarul sau altul capabil a da Statului și comerțul de porumb, orz, ovăz, peste cel de grâu), înseamnă a înăbuși exportul.

Aștept cu nerăbdare să vin la București pentru a ne spune tot ce cred că se impune a face în împrejurările actuale și sper să fiți de aceeași părere cu mine.

Până atunci, primiți Domnule General, încredințarea considerațiunii și afecțiunii ce vă păstrez.

N. Titulescu

14 septembrie [1]921,

[Geneva]

III*

[1923 octombrie 6, Geneva]. N. Titulescu în informează pe genralul Al. Averescu asupra complexității evenimentelor internaționale aflate pe agenda diplomatică a Societății Națiunilor, de demersul său diplomatic ca delegat al României; de asemenea, sugerează unele posibile linii de conduită ale politicii externe naționale.

* Publicată în: N.Vasilescu-Capsali, *Două scrisori semnate de Nicolae Titulescu*, în: "Flacăra", an XXX, nr. 16 (1349), 6 aprilie 1981, p. 27.

[Geneva, 1923 octombrie 6]

Scumpe Domnule General,

Poate știi că de mai bine de o lună sunt la Geneva pentru Adunarea Societății Națiunilor.

În corespondența de la Londra găsesc o scrisoare a D-voastră de mult sosită.

Cred că n-ați atribuit întârzierea răspunsului meu unei cauze defavorabile mie. Aceasta aș regreta-o cu atât mai mult, cu cât primul sentiment pe care l-am avut cetind rândurile D-voastră e un sentiment de grațitudine pentru afecția ce îmi arătați.

E așa de rar, în zilele de azi, să primești scrisori afectuoase. Vă mulțumesc din inimă pentru faptul că mi-ați scris așa.

Mă întrebați ce gând am? Chestiunea ce-mi pun zilnic și la care, complexitatea evenimentelor la care asistăm, mă face să gândesc răspunsul din ce în ce mai greu.

Dvs. știți mai bine ca alții că de am obicei să mă dau la o parte din politica internă pentru câțva timp, aceasta s-a datorat nu unei micșorări a încrederii mele în reforma din 1921, încredere pe care am păstrat-o neatinsă, asociind-o numai la regretul că n-am putu-o aplica imediat și integral pentru binele țării, ci unei mari dureri sufletești încercată pe tărâmul prieteniei, durere care însă nici ea nu mi-a micșorat afecțiunea și recunoștința mea pentru trecut față de prietenul care, fără voia lui îmi făcuse așa rău.

Nu vă ascund că am avut momente grele de trecut până am putut potoli răscolirea internă și găsi un nou echilibru în noul mijloc de mi-era dar a-mi servi țara ca ministru la Londra.

Am început dar a munci mult în această direcție; și afară de eroare din parte-mi, pare că această muncă începe a da roade. Neavând posibilitatea de a judeca cu anticipație evenimentele, ce pot face altceva decât să continui în direcția în care am luat-o pentru a duce cel puțin în această direcție eforturile mele la bun sfârșit ca ministru la Londra ?

De altfel, politica externă din cauza defectuozității tratatelor de pace și impacienței învinșilor de a-și lua revanșa, e dominată azi [și] va rămâne astfel până când se va stabili un echilibru extern acceptat de toți, o anumită perioadă, pentru ca politica economică să reia primul plan în raporturile dintre popoare.

Și mă veți crede, scumpe Domnule General, că eforturi serioase în această direcție nu sunt de prisos, când e vorba de România.

De aici, ce să vă spun ? Conflictul italo-grec,⁷ voluntar sau nu, a paralizat Adunarea a IV. Tot ce cetiți prin gazete, sunt lucruri de fațadă. Munca serioasă s-a făcut în culise și fără discursuri. Ce om politic serios ar fi putut face un discurs asupra situației ?

De aceia, nici unul din oamenii cu răspundere n-au vorbit la Adunare anul acesta. În schimb în comisiuni și subcomisiuni s-a lucrat serios, dacă nu pentru a ajunge la rezultate definitive, pentru a împiedica ca antagonismul politicilor externe a Marilor State să nu apară subit și inoportun asupra unei chestiuni de detaliu. Noi am avut greaua misiune a împiedica orice discuție asupra unor chestiuni în care n-aveam interes a face o dezbatere publică. Și am reușit.

Am mai avut chestiunea împrumutului ungar; pe de o parte trebuia să nu permitem înarmarea Ungariei sub pretext de refacere economică, pe de alta, trebuia să nu apărem învingători fără milă și fără preocupări de solidaritatea economică europeană.

După multe, multe discuții am ajuns să convingem și Societatea Națiunilor și Ungaria să se mulțumească cu autorizarea Comitetului Financiar a studia chestia de acord cu noi, dar Comisia Reparațiilor o cere, și să stipulăm prezența României în Consiliu pentru toate aceste chestii, unanimitatea voturilor fiind necesară.

⁷ Conflictul italo-grec începuse ca urmare a asasinatului generalului italian Tellini, în cursul unei misiuni de delimitare a frontierei Greco-albaneze (august 1923), - B. Mussolini ordonând bombardarea și ocuparea insulei Corfu (13-27 august 1923). Mediarea Societății Națiunilor a condus la retragerea trupelor italiene, în schimbul încasării sumei de 50 milioane de lire (Vezi: P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *Repere de cronologie internațională (1914-1945)*, Ed. Academiei, București, 1982, p. 158).

Rămâne dar discuțiilor viitoare dintre părțile interesate să vadă de se poate găsi o formulă, consiliind toate interesele și care e (...)

Times e un cadou de la mine. Deci preocupările nu trebuie să le aveți.

Primiți, scumpe Domnule General, încrederea afecțiunii mele și a înaltei considerațiunii ce vă păstrez.

Al D-tale,

Titulescu

IV*

1924 august 18, Londra. Nicolae Titulescu îl informează pe generalul Al. Averescu, asupra unor aspecte la încheierea Conferinței de la Londra, privind plata reparațiilor de război, subliniind cu subtilitate, jocul de culise și de interese care au primat ; de asemenea, recunoaște oboseala, ce trebuie să fie învinsă de multitudinea și necesitatea imperioasă a rezolvării problemelor diplomatice.

Londra, 18 august 1924

Iubite Domnule General,

Mulțumesc pentru scrisoarea Dvs. Așa de amabilă. Îmi pare bine că v-a plăcut articolul meu din Minuteen Century.⁸ Dacă doriți, îl puteți traduce căci e proprietatea mea.

V-aș fi îndatorat să-mi trimiteți deslușirile ce veți crede de cuviință. În special v-aș ruga să-mi spuneți cum stă exact acordul din iarna lui 1918.

De aici nimic alta decât că s-a semnat protocolul final al Conferinței de la Londra⁹ ; e vorba de un program,¹⁰ și numai timpul ne va spune în ce

* Publicată în: N.Vasilescu-Capsali, *art.cit.*, p. 27.

⁸ Articolul lui Nicolae Titulescu a fost republicat în ziarul "Îndreptarea", Iași, 1924, oficios al Partidului Poporului, fiind tradus după cel din *Minuteen Century*, (vezi referințe asupra ziarului "Îndreptarea" (1918-1930), în volumul: *Politics and Political Parties in Roumania. International Reference Library*, London, 1936, p. 370-372.

⁹ Conferința de la Londra (16 iulie – 5 august 1924), considerată ca fiind a statelor învingătoare în prima conflagrație mondială, care a aprobat *Planul Dawes* (intrat în vigoare de la 1 septembrie 1924), ce prevedea ca Germania să achite anual până la 2,5 miliarde de mărci aur. Scrisoarea lui Nicolae Titulescu a fost redactată două zile după încheierea celei de-a doua sesiuni a Conferinței, atunci când acordul părților aflate la masa discuțiilor fusese încheiat (16 august 1924).

măsură el a reușit să rezolve grelele chestiuni¹¹ cu care se ocupă. Un lucru e clar : bunăvoința a fost generală. Ajunge !

Această conferință, care de la 8 iulie mă ține încordat, m-a obosit mult, căci iarăși n-am putu beneficia de concediu spre a-mi face cura. De la 1920, când am intrat în guvernul Dv. Si până azi, patru ani și un sfert, n-am oprit mașina deloc. Simt nevoie de odihnă, căci **mai sunt multe de făcut pentru țară.**

Și acum începe iar Liga Națiunilor.¹²

“Perpetuum mobile” în regulă, până se va sfârși benzina.

Al D[umi]tale, cu dragoste,

Titulescu

V*

1925 iulie 5, Geneva. În cadrul relației epistolare curente ce dubla raportarea diplomatică propriu-zisă, N. Titulescu îi relatează unele elemente privind problema coloniștilor maghiari aflați în dezbaterea și medierea Ligii

¹⁰ E vorba de Planul Dawes (1 septembrie 1924 – 1928), când Germania a plătit drept datorii de război 502,2 milioane mărci aur și a primit, prin intermediul facilităților financiare acordate de SUA și Marea Britanie, credite în valoare de 21 miliarde mărci aur. Acest sprijin a constituit, de facto, un important factor al redresării potențialului economic și militar al Germaniei, și totodată, unul din elementele politicii de concesiuni acordate statului german ; de asemenea a adus importante modificări privind sistemul de reparații. (Vezi : P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *Repere de cronologie internațională (1914-1945)*. Prefață de N. Ecobescu, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 179-180; tratarea problemei, în : Emilian Bold, *Diplomația de Conferințe...*, *op.cit.*, p. 100-130.

¹¹ Nicolae Titulescu în calitatea sa de ambasador al României în Anglia și de reprezentant permanent la Liga Națiunilor, încredința o decizie argumentată prin intermediul ziarului “Adevărul”, din 25 iulie 1924: **“Eu sunt și voi rămâne ministrul României la Londra. Aceasta pentru că postul acesta e de acum de o însemnătate covârșitoare. El nu este o sinecură agreabilă cum își închipuie unii, ci un loc de grea muncă și mai grea răspundere”**.

¹² În cadrul sesiunii din toamna anului 1924 a Ligii Națiunilor, s-a adoptat la 2 octombrie 1924, Protocolul de la Geneva, în scopul declarat al reglementării pașnice a diferendelor internaționale și de definire a agresiunii și de aplicare a unor sancțiuni față de agresor. De menționat că, Protocolul semnat de 19 state, n-a intrat în vigoare; un act diplomatic cu asemenea conținut fiind adoptat de către Adunarea Ligii la 10 septembrie 1928, urmat de acordul ad-hoc Pactul Briand-Kellogg (27 septembrie 1928), demers diplomatic la care a contribuit și aderat România.

* Publicată inițial în: T. Nedelcea, N. Vasilescu-Capsali, *art. cit.*, p. 16.

Națiunilor, lupta diplomatică postbelică fiind un război ce continuă pe veritabile “tranșee ale păcii”.

Geneva, 5 iulie [1]925

Scumpe Domnule General,

Profit de plecarea D-lui Davidescu care a lucrat cu mine o lună la Geneva, unde am venit pentru o chestie grea: aceea a optanților unguri,¹³ ca să-ți scriu câteva rânduri.

Grea mai e viața omului de stat, de la război încoace. Nici un minut lipsit de îngrijorare. Din toate părțile plouă atacurile contra beneficiarilor noii ordini europene. Războiul continuă, sub forma politică, în raporturile de la stat la stat, și sub forma juridică, la Geneva, pe care învinșii vor să o întrebuințeze ca un nou câmp de luptă.

Tranșeele păcii, în plină accepție a cuvântului.

Singura mângâiere ? Să te duci cu gândul la cei cu care ai lucrat împreună în același scop, și să le spui : așa eu mă bat, deși departe !

¹³ Un îndelungat diferend diplomatic aplanat în fața Ligii Națiunilor de către Nicolae Titulescu este cel al problemei optanților de origine maghiară din Banat și Transilvania, susținută de Ungaria revizionistă, la Geneva între anii 1923-1930.

Petiționarii maghiari invocau o flagrantă violare a dreptului lor în cadrul reformei agrare din România, reclamând o aplicare defectuoasă a acestei legi asupra proprietății etnicilor lor, prin împietarea spiritului Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920). Comitetul Consiliului Societății Națiunilor, acționând pe baza procedurii actualizată atunci în materie de protecție a minorităților naționale, a analizat dosarul litigiului în spirit conciliator, România obligându-se să plătească o indemnizație de 700.000 franci aur pentru expropriații maghiari. Partea maghiară a obstrucționat pe cât a putut prin reprezentantul ei, juristul conte Albert Apponyi, reiterând pretenții nefondate.

Raportul Comisiei desemnate de Consiliul Ligii Națiunilor, formată din reprezentanții Braziliei, Marii Britanii și Suediei, a luat în vedere și argumentația consistentă și pertinentă susținută de Nicolae Titulescu, drept care Consiliul Ligii Națiunilor prin rezoluțiile din septembrie 1927 și martie 1928, a dispus încheierea diferendului diplomatic provocat de Ungaria. (Vezi: George Sofronie, *La position internationale de la Roumanie*. Préface de Louis le Tur, Bucarest, 1935, p. 68 ; Nicolae Titulescu, *La Réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations* (mars – juillet 1923), Paris, 1924 (Vezi Exposé de Nicolae Titulescu, délégué de Roumanie au Conseil de la Société des Nations, le samedi 5 juillet 1923, p. 144-171).

Am trimis lui Goga¹⁴- ce vrei, el e ardelean ? – un exemplar al apărării făcute la Geneva. Cum e însă vorba de o dezbatere în ședință privată, rog a nu da publicității nimic din apărare. Mi-ar face plăcere că o citești. De altfel, nici n-avem interesul să se cunoască înainte de septembrie detaliile apărării noastre, căci altfel vor veni cu un noian de acte noi, la cari nu vom putea opune pe loc alte acte și aceasta n-ar face impresie bună.

Ceea ce face gravitatea chestii e că după tractatul minoritarilor, unul singur din membri poate cere Haga, și statutul e obligator, deși majoritatea Consiliului e, prin ipoteză, de altă părere.

De aceea, cu sforțări mari, am reușit în iunie să rețin afacerea în Comitetul minorităților, deși era înscrisă în ședința publică a Consiliului, și am putut face înconjurul opiniilor Consiliului, fără risc de hotărâre și fără publicitate.

Cred că două principii trebuie să ne domine în găsirea unei soluții :

a). ardelenii să ia tot pământul pe care legea agrară îl expropiază de la optanți ;

b). să asigurăm intangibilitatea legilor noastre agrare prin indiscutabilitatea lor.

Dar, destul cu optanții. Ce faci Dumneata ? Ce face Doamna Averescu, căreia îi prezint omagiile mele. Dumneata nu mai vii pe aci, pentru o cură ?

Mi-ar face mare plăcere să ne revedem. Și acum un comision de la nevasta mea. Nu există în toată Londra acele Daisy Flyes, pe care mi le-ai cerut prin Buzești¹⁵. Mărturisesc, că eu nu le-am căutat, dar consider pe soția mea o cercetătoare serioasă. Ni s-a spus că aceste instrumente ucigătoare se fabrică numai în Germania !! Și astea !

Primește scumpe Domnule General, încredințarea sentimentelor mele afectuoase.

Titulescu

¹⁴ Octavian Goga (1881-1938), poet, om politic.

¹⁵ Grigore Niculescu-Buzești, diplomat, viitor ministru de Externe (1 septembrie–30 noiembrie 1944).

P.S. Davidescu îți aduce din partea mea ceai. Cred că va fi pe gustul Dvs.!

VI*

1926 iulie 16, [Paris]. Nicolae Titulescu îl informează pe Al. Averescu asupra viitoarelor lucrări ale Adunării Generale ale Ligii Națiunii, privind reorganizarea Consiliului, precum și demersul diplomatic românesc, de participare a premierului guvernului la Geneva, cu ocazia deschiderii Adunării Ligii.

16 iulie [1]926, [Paris]

Scumpe Domnule General,

Am aflat de la Geneva că, în starea actuală a lucrărilor, programul pentru Adunarea din septembrie ar fi următorul:

La 3 septembrie, un Consiliu pentru examinarea proiectului care reorganizează Consiliul.¹⁶ La 6 septembrie : deschiderea Adunării.

Dacă negociațiunile cu Spania nu duc la un rezultat satisfăcător, e posibilă o nouă întrunire a Comitetului care a elaborat noul statut al Consiliului (probabil câteva zile înainte de 3 septembrie), pentru a doua lectură a proiectului.

Cum era vorba ca D-voastră să veniți pentru deschiderea Adunării¹⁷ și să stați 3-4 zile, ar urma ca D-voastră să fiți la Geneva între 5-9 septembrie.

* Publicată de N.Vasilescu-Capsali, *art.cit.*, p. 27.

¹⁶ Urmare a amendamentului adus art. 4 din Pactul Societății Națiunilor, intrat în vigoare de la 29 iulie 1926 și a Rezoluției Adunării Societății Națiunilor din 8 septembrie 1926, numărul membrilor Consiliului ales de Adunare a fost fixat la nouă, alături de Puterile Aliate și Asociate (SUA, Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, Belgia, Brazilia, Spania și Grecia) a fost desemnată și Germania. (Vezi : G. Sofronie, *Contribuții la cunoașterea Societății Națiunilor*, București, 1927, p. 144-145).

¹⁷ După încheierea Pactului de la Locarno (5-16 octombrie 1925), Nicolae Titulescu care avea în vedere lupta pentru păstrarea statu quo-ului politic european, sugerase primului ministru Alexandru Averescu și a dobândit acceptul pentru încheierea unor tratate între România și Italia. Generalul Al. Averescu, cu vădite simpatii pentru Italia, fost spudeu al Academiei Militare din Torino, a decis efectuarea unei călătorii la Geneva și Roma. Pentru vizita la sediul Societății Națiunilor, Nicolae Titulescu i-a comunicat programul prestabilit al viitoarei sesiuni a Adunării Ligii.

V-aș fi îndatorat să-mi dați adresa D-voastră pentru finele lui August, ca să pot să vă țin la curent de orice fapt nou ar surveni în legătură cu vizita D-voastră la Geneva.

V-ași fi îndatorat a telegrafia la acea epocă adresa D-voastră, la Hotel Bergnes, Geneva, unde voi fi la sfârșitul lui August, pentru orice eventualitate.

Pe aci ploa[i]e și frig și caut un loc la altitudine și cu soare pentru a mă întrema. Probabil tot în Italia îl voi găsi. Aci e cerul posomorât.

Primiți, vă rog, Domnule General, încredințarea sentimentelor mele pe cari vi le păstrez.

Titulescu

VII*

1926 august 6, Paris. Nicolae Titulescu, recomandă generalului Al. Averescu, președintele Consiliului de Miniștri al Regatului României, un posibil protocol diplomatic – conferirea de decorații naționale – cu ocazia vizitei acestuia la Geneva, planificată pentru luna septembrie.

[Paris], 6 august 1926

Scumpe Domnule General,

Scrisoarea D[umnea]voastră din 24 iulie, a fost trimeasă la Londra cu curierul Ministrului de externe, și n-a sosit acolo decât la 3 august. Și azi o primesc eu.

M-am întrebat dacă, dat fiind această întârziere, trebuie să răspund tot prin scrisoare sau prin telegramă.

Cum însă Mitilineu¹⁸ mi-a comunicat acum două zile că D[umnea]voastră nu părăsiți Bucureștii, decât între 14 și 16 august, scrisoarea mea are tot timpul să vă parvie.

* Publicată în : T.Nedelcea, N.Vasilescu-Capsali, *art.cit.*, p. 16.

¹⁸ Ion M. Mitilineu (1868-1930), doctor în drept, magistrat, prefect al Poliției Capitalei (1910-1913), ministru al Justiției (1918), ministru de Externe (30 martie 1926 – 3 iunie

Răspund la întrebarea D[umnea]voastră: decorațiunile sunt necesare la Geneva, numai dacă eventual se dă un banchet oficial, de pildă banchetul Președintelui Adunării sau altul.

Desigur, ele nu sunt necesare pentru mesele intime, fără caracter oficial.

Pentru orice eventualitate, eu cred că n-ar strica să luați decorațiunile românești.

Prin telegrama mea no. 40471, răspunzând întrebării lui Mitilineu din telegrama no. 45631, vă spuneam că data cea mai bună pentru sosirea la Geneva ar fi 5 septembrie, la 6 fiind deschiderea. Cum însă m-am gândit că poate nu veți termina cura de la Aquis până atunci, am adăugat că dacă această dată nu vă convine, atunci să fixați pentru sosire o dată în cursul primei săptămâni a lucrărilor, adică între 6 și 14 septembrie. V-aș ruga să-mi comunicați din vreme decizia D[umnea]voastră.

Am apreciat mult rețeta D[umnea]voastră de a găsi căldură și încă de tot felul; înapoierea la București!

În așteptarea plăcerii de a vă revedea, primiți scumpe Domnule General, încredințarea sentimentelor mele afectuoase,

N. Titulescu

VIII*

1926 august 16, Paris. Nicolae Titulescu îi comunică generalului Al. Averescu asupra calendarului diplomatic din lunile august-septembrie 1926, care precede vizita premierului la Geneva, după efectuarea de către acesta a curei de la Aquis.

1927). Decorații primite : Marea Cruce a Coroanei României ; Legiunea de onoare – Franța ; Ordinul italian Maurizio e Lazzaro ; Vulturul Alb – Iugoslavia ; Leul Alb – Cehoslovacia ; Polonia Restituta ș.a.

* Publicată de N.Vasilescu-Capsali, *art.cit.*, p. 27.

16 august 1926, [Paris]

Scumpe Domnule General,

Am primit telegrama D-voastră din 9 august, prin care îmi anunțați că veți fi la Geneva la 9 septembrie și să vă scriu la Hotel des Thermes Aqui.

Cum după ultima telegramă a lui Mitilineu, D-voastră urmați a pleca din București între 14 și 16 august, vă scriu azi ca să găsiți scrisoarea la Aqui.

*Eu voi fi la Geneva, Hotel des Bergnes, în seara zilei de 23 August, la 24 urmând a se întruni din nou, după cererea Spaniei, Comitetul care se ocupă cu lărgirea Consiliului Soc[ietății] Națiunilor¹⁹. **De la Geneva vă voi ține în curent cu mersul evenimentelor** și voi aștepta cu plăcere ziua de 9 septembrie când sosiți.*

Urându-vă o cură bună la Aqui, vă rog a crede în sentimentele mele cele mai bune ce vă păstrez.

N. Titulescu

IX*

19266 august 24, [Paris]. N. Titulescu se adresează generalului Al. Averescu ; îl informează asupra rezolvării unor chestiuni curente, privind apropiata sosire a acestuia la Geneva, precum și asupra reînceperii lucrărilor sesiunii Liga Națiunilor.

[Paris], 24 august 1926

Scumpe Domnule General,

Am primit scrisoarea D[umnea]voastră din 21 august și vă mulțumesc pentru dânsa.

Regret că din cauza plecării Dv. Din București la 11, în loc de 14 august, ați primit scrisorile mele cu oarecare întârziere, dar pe de altă

¹⁹ Integrarea Germaniei în Consiliul lărgit al Ligii Națiunilor a avut loc la 8 septembrie 1926.

* Publicată de N. Vasilescu-Capsali, *art.cit.*, p. 27.

parte, îmi pare bine că, putând părăsi Bucureștii mai devreme decât credeți, vă este dat a face cura de la Aqui cu mai puțină grabă.

De odaia D[umnea]voastră la Geneva m-am ocupat chiar eu încă de mult.

Cele ce îmi scrieți despre Aqui, adause la cele spuse anul trecut, despre eficacitatea acestor băi, mă fac să prevăd că, odată și odată, voi încerca și eu serviciile acestui vajnic aliat contra reumatismelor.

*Vă mulțumesc pentru urările D[umnea]voastră de succes la Geneva. Situația, acolo, e confuză, din cauza competițiunilor de tot felul pentru locurile din Consiliu. **Eu îmi voi face datoria pe deplin și cu drag. Atât stă în putința mea.***

Măine, 5 august, voi fi la Geneva, unde voi sta până la sfârșitul sesiunii.

La 31 august se întrunește Comitetul pentru lărgirea Consiliului (în loc de 24 cum era proiectul la început). La 3 septembrie – Consiliul, și la 6 – Adunarea.

În așteptarea plăcerii de a vă revedea, primiți Domnule General, încredințarea sentimentelor mele afectuoase.

Titulescu

X

[1926 septembrie, Geneva]. Nicolae Titulescu îi informează detaliat pe premierul roman asupra calendarului și protocolului diplomatic stabilit cu ocazia vizitei preconizate a acestuia la Geneva, precum și a “culiselor diplomatice”, privind alegerea noilor membri ai Consiliului Ligii Națiunilor, după retragerea Braziliei și a Spaniei.

Stimate Domnule General,

Potrivit telegramei D-voastre că sosiți la 9 septembrie și că veți sta la Geneva în zilele de 10, 11 și 12 septembrie, am procedat de îndată ca delegații diferitelor state au sosit aci la invitațiile necesare pentru a vă întâlni cu dânșii.

Cum puterile mari au sosit mai devreme (Anglia, Franța, Italia), am început cu ele. Toți au fost de o curtenie desăvârșită, spunându-mi că datoria e a lor, ceea ce mai mult mă încurca.

Răspunzând că amabilitatea lor mă obligă la o mai mare amabilitate, am putut să fac pe Scialoja²⁰ și Briand²¹ să mărturisească că preferă dejunurile și să-mi indice zilele.

Așa fiind : vineri 10 septembrie dejunați cu delegația franceză. Veți fi așezat între Briand și Boncour²² (care e al doilea delegat) și veți vorbi cu ei.

Vineri, 10 septembrie, dineu cu britanicii. Veți fi așezat între Chamberlain²³ și Lord Cecil²⁴.

Sâmbătă, 10 septembrie (corect : 11 septembrie n.ns.), dejun cu italienii. Veți fi așezat între Sciolaja și Grandi²⁵.

Cum observați am eliminat elementul feminin din aceste 3 mese principale. Altfel, ați fi prezidat o masă, având la dreapta pe Lady Cecil de pildă (care din nefericire e surdă și umblă cu un aparat în care trebuie să vorbești, altfel extrem de vioaie și inteligentă) și alte două britanice. Și așa mai departe. În concepția mea acesta nu e un dineu politic, ci monden.

²⁰ Vittorio Scialoja (1856-1933), jurist și om politic, diplomat, reprezentantul Italiei la Liga Națiunilor. Filoromân, a fost ales ca membru onorar al Academiei Române (la 23 mai 1933).

²¹ Aristide Briand (1862-1932), personalitate politică marcantă a Republicii a III-a; carieră politică de excepție (de 11 ori premier al Franței și de 25 de ori membru al cabinetului, de 18 ori ministru de Externe); ilustru orator și diplomat francez, partizan consecvent al politicii pacifiste promovate în cadrul Ligii Națiunilor, "arhitect" al Tratatelor de la Locarno (1925), Briand-Kellogg (1862-1932). (Referințe : N.Z. Lupu, *Aristide Briand (1862-1932)*, în volumul : "*Diplomați iluștri*", IV, București, 1983, p. 355-420).

²² Paul Boncour, om politic, premier și ministru de Externe al Franței în perioada interbelică.

²³ Sir Austen Chamberlain (1863-1937), politician și diplomat englez, reprezentantul Marii Britanii la Societatea Națiunilor, mediator favorabil cauzei legitime românești în diferendul maghiaro-român al optanților.

²⁴ Edgar Algernon Robert Cecil of Chelwood, politician și diplomat englez, reprezentant al Marii Britanii la Liga Națiunilor.

²⁵ Dino Grandi, politician italian, membru al Marelui Consiliu, ca ministru de Externe, al Italiei fasciste în timpul lui Benito Mussolini.

Sâmbătă seara, probabil, dineu cu America Latină, nu numai pentru că formează un bloc de voturi important în Adunare, dar pentru că avem cu ei și am avut întotdeauna cu ei, cele mai cordiale relații.

Duminică nu se poate face nimic, delegații obosiți și dornici să scape câteva ore de preocupările Genevei, mergând în împrejurimi.

*Sunt aici numai de 12 zile și mi se pare un an, atâta am alergat. **Am făcut și voi continua a face tot ce pot pentru România.***

Situația se poate rezuma astfel : în genere se crede că vom fi aleși, dar alegerile din anul acesta corespund la un moment de dinamică, când Societatea își modifică constituția ei internă, pot fi surprize. Deci riscul oricăror alegeri este agravat din aceste împrejurări.

*Și, în special, **trebuie să veghem asupra unor alegeri între diplomați, cari din datoria profesională, răspund întotdeauna afirmativ și cu surâsul.***

Osebit de aceste riscuri am avut de combătut trei obiecții de care venind din vreme la Geneva, am avut din fericire la timp cunoștință :

a). specularea de către vrăjmașii noștri a atitudinii noastre la împrumutul bulgar. Țin să adaug că sper să ajungem la o formulă care să dea satisfacție țărilor vecine;

b) ordinea alfabetică franceză de care se ține cont adduce Cehoslovakia automatic la președinția Consiliului (cea engleză în care numele acestei țări începe cu un T ar fi adus altă țară la președinție). Și atunci se spune: cum ? Mica Înțelegere să aibă tot ? Și președinția Consiliului prin Cehoslovakia și președinția Adunării prin Serbia și loc în Consiliu prin România ?

c) cei ce voiesc stabilirea Franței în Consiliu spun că dacă România intră în Consiliu odată cu Polonia, Franța va avea 4 voturi: pe primele două, pe al ei, pe al Belgiei.

Inutil să vă expun combaterea acestor aprecieri. Credința generală este că ne alegem, dar că sunt riscuri, care trebuiesc cu atât mai mult supravegheate și evitate prin acțiunea noastră, cu cât nu sunt speranțe.

Câte și câte aș putea să vă scriu în această direcție!

Una, ultima: colegul meu grec din Londra, prim delegat aici²⁶ vine să-mi exprime o nedumerire : cum se împacă instrucțiunile lui de a vota România cu acordul nostru de a lăsa Cekoslovakia încă un an în Consiliu ?

I-am răspuns că e greșit informat, că probabil i s-a vorbit de cei care cred că România trebuie să intre pe un an, deci nu de prietenii noștri, și că s-o fi sugerat de cineva ca, în această ipoteză care nu este admisibilă să se realizeze, să lăsăm Cekoslovakia un an mai mult, că România ca stat nou nu poate avea decât un mandat mai lung și că, deci, acordul Miciei Antante care e perfect exclude ideea prelungirii mandatului Cekoslovakiei pe un an, etc., etc.

Ceea ce ne-ar ajuta ar fi o atmosferă de împăciuire. Comptam pe ea, căci atunci trecem ușor. Sper să o realizăm. Dar atitudinea Spaniei, retragerea Braziliei fac pe mulți de zic: Cum s-a modificat Statutul Consiliului numai pentru Polonia ? Și cine va ocupa cele 2 scaune permanente destinate Braziliei și Spaniei ? Se pune deja pentru unul candidatura unui neutru, ceea ce nu place aliaților. De unde fricțiuni în culise.

Dar ar fi posibil ca rezoluția de a vota în bloc scaunul permanent al Germaniei și cele 3 scaune nepermanente, să nu fie pe planul Germaniei, care zice : mi-ați promis un scaun permanent într-un Consiliu așa cum era la Locarno, adică de 10 persoane. Prima parte ați executat-o. A doua nu, căci mă invitați să intru într-un Consiliu de 13, nu de 10 ! Trebuie să așteptați să fiu membră a Societății Națiunilor pentru ca să aibă loc votarea celor trei scaune nepermanente, pe care sunt moralmente obligat să le votez, căci am acceptat planul Cecil. De ce mă puneți în fața unui fapt împlinit ? N-aveți încredere de la început în mine, chiar pentru lucruri ce m-am angajat a face ?

²⁶ Nikolas Politis (1872-1942), jurist, diplomat și om politic grec. Profesor la Facultatea de Drept din Paris, ministru al Afacerilor Externe al Greciei (1917-1920), delegatul Greciei la Liga Națiunilor, desemnat în anul 1932, succedând după Nicolae Titulescu, ca președinte al Adunării Ligii Națiunilor; în 1937 a fost ales președinte al Institutului de Drept Internațional; filoromân și susținător al demersurilor diplomatice promovate de Nicolae Titulescu privind cooperarea balcanică și a încheierii unor tratate internaționale care să asigure securitatea regională a statelor mici.

Dacă presa din diferitele țări se va ampara (sic !) de această chestie, atunci pot[fi]e și fricțiuni mari. Să sperăm că înțelepciunea va triumfa din toate părțile și că atmosfera împăciuitoare de care avem toți nevoie, în special noi, și pentru care s-a făcut atâtea sacrificii : plecarea Braziliei, dezinteresarea Spaniei, se va realiza ?

Și câte, câte altele, când încerci să vezi ?!

Primiți, iubite Domnule General, încredințarea celor mai bune sentimente.

Titulescu

XI*

1928 martie 11, Geneva. N. Titulescu îi solicită premierului Al. Averescu, o intervenție decisivă pentru realizarea unui consens politic național, în privința atitudinii față de problema optanților unguri, devenită caz diplomatic internațional, în fața Ligii Națiunilor, ajunsă în stadiul final de arbitraj special, care nu trebuie însă să atingă suveranitatea națională.

TELEGRAMĂ

No. 175/14.03.1928

General Averesco, Bucurest

Génève, 11.03./1/928

153 Génève – 8042 – 214 – 11.12.45

Fac apel la Înaltul Domniei Voastre patriotism pentru a vă ruga să împiedicați ca chestiunea optanților²⁷ să devie obiect [de] luptă [de]

* Publicată de N. Vasilescu-Capsali, *art.cit.*, p. 27.

²⁷ Un complicat și îndelungat diferend diplomatic și economic ungaro-român, adus în fața Consiliului Ligii Națiunilor, a fost faimosul proces internațional al optanților unguri (15 martie 1923-1930). Acest proces constituia una dintre acțiunile guvernului maghiar de subminare a poziției internaționale și de spoliere economică a statului național român creat în decembrie 1918. El a dezvăluit scopurile și ingerința Ungariei revizioniste și totodată a evidențiat dinamismul politicii externe a României și clasa internațională a diplomatului Nicolae Titulescu, care a apărat cu demnitate interesele politice și economice ale țării.

Problema a fost soluționată de Consiliul Societății Națiunilor, care în urma Conferinței internaționale asupra Reparațiilor de la Haga (ianuarie 1930), a recunoscut juridic dreptul suveran al României de a aplica reforma agrară și a reconfirmat validitatea

partid.²⁸ Stop ! Prin interview detaliat acordat agenției Rador am dat toate lămuririle. Vă voi trimite și procesele-verbale îndată ce vor apare. Consiliul revenind asupra raportului [din] septembrie dorește [a] da afacerii soluție juridică pură pe care a refuzat-o cinci ani. Chestiunea nu mai este româno-ungară, căci ungurii nu se mai plâng azi a fi fost tratați mai rău ca românii, ci cer în calitate lor de străini să li se acorde plata aur, adică privilegiu față de români. Stop ! Consiliul ne invită deci să mergem în realitate la un arbitraj asupra unui principiu care atinge suveranitatea națională, anume dacă străinii au mai multe drepturi la noi decât românii. Stop ! Atitudinea ce am luat fiind comandată de interesele supreme ale națiunii, urmează să fie susținută de toți pentru a fi eficace. Stop ! **Cum pentru acest arbitraj special propus, România este invitată la un acord care nu se poate face fără consimțământul ei, trebuie ca refuzul ce am opus să apară ca refuzul**

Raportului diplomatului englez A.Chamberlain; de asemenea, a creat două fonduri internaționale privind chestiunile legate de reparații și pretențiile Ungariei (care au fost fixate la suma de 219.000.000 coroane aur).

Manifestând un înalt spirit de înțelegere, de solidaritate și cooperare internațională, de a consolida prestigiul Societății Națiunilor, România, deși avea dreptul în întregime de partea sa, a consimțit această tranzacție oneroasă, semnând Acordurile de la Haga (20 ianuarie 1930) și de la Paris (28 aprilie 1930), pe care le-a ratificat și promulgat la 4 iunie 1930. (Vezi : Monitorul Oficial, nr. 123/1930).

În demersul diplomației românești care, prin aportul lui Nicolae Titulescu, secondat de diplomații Al. Vaida-Voievod și Nicolae Petrescu-Comnen, a reperat o victorie de prestigiu, un sprijin dat cauzei românești a fost dat de diplomații englezi Robert Cecil și A.Chamberlain, șeful Foreign Office-ului (6 ianuarie 1928-10 mai 1929), de francezul Alexandre Millerand și grecul Nicolae Politis. (Nicolae Titulescu, *La Réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations (mars-juillet 1923)*, Paris, 1924 (vezi, îndeosebi, p. 144-164: Exposé de N. Titulesco - 5 juillet 1923); M. Antonescu, *Regimul agrar român și chestiunea optanților unguri*, București, 1928; G. Sofronie, *La position internationale de la Roumanie. Étude juridique et diplomatique de ses engagements internationaux*. Préface de Louis le Fur, Bucarest, 1938, p. 64-68; C.D. Cutcutache, *Un mare conflict internațional: optanții unguri ai Transilvaniei și reforma agrară din România*. Prefață de Nicolae Titulescu, București, 1931, p. 92-143; vezi scrisorile lui A.Chamberlain către N. Titulescu, în : Valeriu Florin Dobrinescu, *op.cit.*, p. 107, 109-110, 113-114; *Idem*, *Problema optanților și raporturile româno-ungare din anii '20*, în : "Timpul", nr. 7(36), 7 iulie 1996, p. 6).

²⁸ Nicolae Titulescu solicita în acest sens, probabil, nu numai primului ministru, ci și altor lideri de partid, crearea unui adevărat front al solidarității naționale, a unității de vederi a tuturor partidelor politice, acceptarea unui consens mutual fundamentat pe un obiectiv politic și economic național prioritar.

națiunei, nu al unui om sau al unui guvern. Vă mulțumesc pentru tot ce credeți a putea face în acest sens.

Titulescu

p.conformitate, G.M.

XII

1928 iunie 10, Geneva. Nicolae Titulescu mulțumește cordial generalului Al. Averescu, premierul român, pentru sprijinul acordat pentru obținerea consensului politic național care a contribuit ca factor principal la dobândirea salvagădării unui drept național legitim, grav legat de interesul Ungariei revizioniste.

De Gèneve, 7767-75/15/52

Staț(iune) 10.6.(19/28, 21 zile, 45'

[Geneva, 10 iunie 1928]

TELEGRAMA

Nr. 194/10.VI.1928

General Averescu, Bucurest

*La nouă martie când Consiliul Societății Națiunilor a făcut în chestiunea optanților o propunere inacceptabilă pentru țară, **am făcut apel la patriotismul D[omniei]Voastre pentru a obține unanimitatea conștiințelor românești în apărarea drepturilor noastre. Stop! Față de rezultatul obținut azi la Societatea Națiunilor, consider de datoria mea a vă exprima viile mele multzumiri pentru tot ce ați făcut ca România să apară ca un bloc indivizibil pe această chestiune de interes național.***²⁹

Titulescu

XIII

1928 octombrie 15, San Remo. Nicolae Titulescu transmite felicitări generalului Al. Averescu, cu ocazia zilei patronime a eroului național.

²⁹ Pe baza acordului stabilit între partidele politice de a nu transforma procesul optanților unguri în acest subiect de lupte interne, România a putut dobândi, în cadrul tratatelor purtate la San Remo și Viena, scăderea despăgubirilor optanților (100 de milioane lei aur), din creanțele României asupra reparațiilor datorate de Ungariei.

San Remo, 15 oct[ombrie] 1928

Scumpe Domnule General,

Cartea poștală cu fotografia D[umnea]Voastră, ce-ați avut amabilitatea a-mi trimite cu răspuns la felicitările mele de Sf. Alexandru mi-a făcut mare plăcere.

Vă mulțumesc mult pentru ea. Am voit să vă trimit și eu una ca răspuns, dar tot în uniformă, deși a mea [e] lipsită de glorie, căci e numai uniformă de pace a diplomaților.

Cei de la Londra au întârziat însă, astfel că văd că dacă nu-i aștept, risc să nu exprim mulțumirile mele însă mult timp.³⁰

Spre că ați profitat pe urma curei ce ați făcut. Ce faceți cu urechea ? Am suferit de otită în același timp cu D[umnea]Voastră.

Rog a prezenta Doamnei General Averescu omagiile mele respectuoase și bunele amintiri ale soției mele și a primi încredințarea sentimentelor mele afectuoase ce vă păstrez.

N. Titulescu

ALEXANDRU AVERESCU către NICOLAE TITULESCU

XIV

1925 iunie 24, T.Severin. Generalul Alexandru Averescu comunică lui N.Titulescu, câteva idei din problematica viitoarei guvernări, între care cea financiară o consideră prioritară.

24 VI [19]25,
T.Severin

Iubite Domnule Titulescu,

Ți-am mai scris acum doi ani în sensul scrisoarei de față, dar situațiunea, atunci, era cu totul alta.

³⁰ Transmiterea mulțumirilor demonstrează previziunea lui Nicolae Titulescu, care, prin demersul conjugat – politic și diplomatic, dobândise pentru România un succes diplomatic meritoriu (subl.ns.)

Acum suntem cu siguranță în ajunul schimbării de regim. Cât va dura acest ajun este greu de precizat: nu va putea însă să se prelungească însă dincolo de martie viitor.

*Fără să am vreo indicațiune sau vreun pact, după cum ai putut poate să vezi că se afirmă în presa noastră. Din înlănțuirea logică a faptelor, trag eu concluziunea că Partidul Poporului va fi chemat a lua succesiunea actualului guvern³¹: **perspectiva foarte îmbucurătoare pentru gloata partidului, foarte îngrijorătoare pentru cei cu răspundere.** Știu că nu-mi lipsește curajul, dar mă gândesc cu oarecare aprehensiune la ziua de mâine.*

Pentru mine trei mari chestiuni se ridică înaintea viitorului guvern: externă, economică, financiară.

În ordinea importanței lor, pun chestiunea financiară înainte și deasupra celor[l]alte două.

În chestiunea externă, libertatea de acțiune a țării noastre este mult stânjenită de aranjamentele statelor mari și este o iluzie și o presupțiune puerilă speranța, cu atât mai puțin credință, că le-am putea influența noi.

În sânul guvernului însuși, libertatea de acțiune a ministrului de externe este mărginită de Consiliul de miniștri și de Rege, care chiar în cel mai puritan constituționalism, trebu[i]e să aibă o ingerință personală reală în politica externă.

În orice caz, ministrul de externe, chiar dacă ar fi însuși șeful guvernului, nu poate să aibă, azi, o înrăurire hotărâtoare în rezolvarea problemelor care sunt la ordinea zilei de la înche[i]erea păcii noastre.

Problema economică, evident că este viitală pentru o țară, dar oricât de paradoxal s-ar părea, deși de dânsa depinde prosperitatea unei țări, ea este în condițiunile de azi, subordonată problemei financiare, și din ce în ce mai mult, în timpuri ordinare, prosperitatea finanțelor trebuie să depindă de prosperitatea economică, astăzi aceasta din urmă este în formațiune, dacă nu excluzând, dar cu siguranță inferioară de cea dintâi.

³¹ Guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 26 august 1925), ce va fi urmat de guvernul condus de generalul Alexandru Averescu (30 martie 1926 – 9 august 1926).

Iată de ce eu ajung la dubla concluzie că astăzi problema financiară se ridică deasupra tuturor celorlalte, căci din ea va decurge și propășirea economiei și importanța politică [internațională] a țării și că situația ministrului de finanțe în viitorul guvern, trebuie să fie predominantă.

Prin natura însăși a problemei va trebui să se bucure de perfectă libertate de acțiune, atât în chestiuni fiscale, cât și în cele monetare și de tezaur. Va trebui să fie o persoană, nu numai cu pricepere în materie, dar și cu multă suprafață politică în țară și prestigiu stabilit în străinătate.

Este o caracteristică a situației de azi că Franța care se găsește într-o jenă financiară poate mai mică decât a noastră, de la război încoace se învârtește în jurul chestiunii financiare cu atât încordare, încât acum în urmă, a trebuit să treacă peste considerațiuni atât de serioase, și să recurgă la serviciile lui Caillaux. Că a nimerit-o sau nu este o altă chestiune, faptul este nu mai puțin eloquent și deci instructiv.

Dacă ținem seama, pe de altă parte, că și problemele externe pentru Franța nu sunt mai puțin grave, este lesne a se vedea că concluzia mea, și anume de a pune chestiunea financiară înainte și deasupra celorlalte, nu este departe de adevăr, pentru situațiunea de azi. Cu totul de altfel va fi peste doi ani.

Astfel fiind, este natural să mă preocupe acum chestiunea titularului de la Finanțe, în cazul unei eventuale chemări la guvern.

Am avut o convorbire împreună în București, acasă la mine. D[umnea]ta erai atunci de altă părere, și eu m-am raliat la părerea D[umi]tale, pentru că-mi făceam încă iluziune asupra politicii financiare a actualului guvern.

Am văzut însă de atunci că iluziunile au rămas iluzii și că sunt condamnate să rămână pentru totdeauna un frumos, și de aceea m-am amendat în părerea mea, m-am gândit să pregătesc posibilitatea unei schimbări de orientare în această politică, fără fricțiuni în interior și fără repercursiuni defavorabile în afară.

Cu ocaziunea votării convenţiunii cu Banca Naţională,³² am reuşit să am o declaraţiune din însăşi gura ministrului de finanţe, că actuala politică financiară nu este obligatorie pentru succesorul D-sale, decât numai dacă interesele reale ar povăţui aceasta.

Eu am un plan general pentru soluţionarea acestei complicate probleme.

Nu este ceva definitiv, căci cuvântul hotărâtor are a-l spune viitorul titular, căruia înţeleg să nu-i ştirbesc deloc libertatea de acţiune, deşi voi împărţi cu el răspunderea. Dacă vrei să ai o idee de acel plan, sacrifică o jumătate de oră de întreţinere cu Manoilescu,³³ cu care am lucrat în această chestiune. Este perfect la curent şi de toată conştiinţa în acelaşi timp, aşa încât poţi să-i vorbeşti ca şi cum ai vorbi cu mine.

Sărutări de mâini D[oam]nei Titulescu, iar D-tale o sinceră, amicală strângere de mână.

G[enera]l Averescu

**CONSENSUS AND ENERGETIC MEASURES FOR THE DEFENCE
OF THE NATIONAL POLITICAL INTERESTS REFLECTED IN THE
CORRESPONDENCE BETWEEN THE DIPLOMAT NICOLAE
TITULESCU AND THE GENERAL ALEXANDRU AVERESCU**

- Abstract -

This study exploits several personal letters between the diplomat Nicolae Titulescu and the general Alexandru Averescu, dating from between 1921 and 1927, and dealing with several major issues of the Romanian foreign policy, after the achievement of the Great Unification (payment of war remedies, the conflict with the Magyar ethnics which opted for Magyar citizenship, the support granted to the project of the “European construction”, under the patronage of the League of the Nations).

³² Convenţia pentru lichidarea de către Banca Naţională a emisiunilor din timpul războiului (Vezi: Monitorul Oficial, nr. 134, din 21 iunie 1925; Codul Hamangiu, XI-XII, 359).

³³ Mihail Manoilescu (1891-1950), economist de marcă, profesor universitar, director al industriei în Ministerul Industriei şi Comerţului, subsecretar de stat în Ministerul de Finanţe (30 martie 1926-3 iunie 1927), ministru al Lucrărilor Publice (1930), ministru al Industriei şi Comerţului (1930-1931), guvernator al Băncii Naţionale a României; senator; autor al unei importante lucrări *Teoria protecţionismului şi al schimbului internaţional*, editată în mai multe limbi; doctrinar al corporatismului în economie.

6 August 1926

Stampa Giornale General,

Trisocara Bracon. În 24 Iulie a fost trimisă
la Londra, cu curierul Ministerului de Externe,
dar n'a sosit acolo decât la 3 August. S'af
o primesc eu.

M'am întâlnit doo, dar fiind aceasta întâmplare,
trebuie să văd primul tot prin scrisoare sau prin
telegrame.

Cum m-a întâlnit m-a cunoscut acum
doisprezece ani într-un parast. Brașov
de căt între 14 și 16 August, scrisoarea mea
are tot timpul să-ți parie

Răspuns la întrebare. Doctri: decorațiunile
sunt necesare la Geneva numai dacă
eventual în răstimpul Federiei Doctri
acela se do un banchet oficial, la pild-
banchetul Președintelui Adunării sau altul.
Deșigur, ele nu sunt necesare pentru mesele
intime, fără caracter oficial. Pentru orice
eventualitate, eu creș că vaș stria e-bat
decorațiunile românești.

În telegrama mea nr 40471 raspundând
ambasadei lui Mithilner din telegrama nr
45631 ve spuneam că data cea mai

Amos pentru scrisoarea L. Pinesa nr. p. 5 September
L. 5 fiind descrierea. Cum tusa: in un gazd
si poate nu este trimisa care de L. Agni
pau: atunci am aratat ca dati aceasta datu-
nu se cunosc atunci a fixat pentru scriso
o data in cursul primei săptămâni a lucrului
de la sub: 6 x 1/2 September. V-as ruga si mi
comunicat din vreme de la d-voastră.

Am special multă rețetă de a găsi
calorii în mîca de "tut felul". Înapoi la
Branist!

In notăptare. pl-cuî de a vă revela, prumit
scump. Domnului General, încrederea
sentimentelor mele aşteptare

H. K. K. K.

24 August 1926

Scumpu Domnule General

Am primit scrisoarea Dostu din 21 August și vă mulțumesc pentru însă.

Regret că din cauza plecării S. din București la 11 în loc de 14 August am primit scrisoarea mai cu vârstă întârziere, dar pe de altă parte mi pare bine că puteam să vă scriu din București. Mai de vreme de cât călătorește, vă este dat a vă face cură de la Agiu cu mai puțină grădă. De vârstă Dostu la Geneva m'am ocupat chiar eu încă de mult.

Cele ce mi scrieți despre Agiu, abuzele la cele spuse anul trecut, despre eficacitatea acestor băi, mi fac să privesc cu olată și olată să încerc să eu serviciile acestor băi în altă parte.

Vă mulțumesc pentru urările Dostu de succes la Geneva. Situația acolo e complicată din cauza competițiilor de tot felul pentru locurile în Consiliu. Mi mi va face datoria pe deplin și eu drag. Atata vă în puterul meu.

Marți 25 August vă f. la Geneva unde vă va fi la sfârșitul sesiunii. La 31 August se întrunesc Consiliul pentru largire. Consiliul (în loc de 24 cum era proiectat la început) la 3 Septembrie Consiliul de la 6 Adunarea.

În noaptea plină de a vă raporta, primum scumpu Domnule General reprezentare semnificativă în afaceri.

11.11.26

TELEGRAMA	
Nr. 175	General Averesco Bucuresti
153 Geneve 8042 214 11 12 45=	
Fac apel la Inaltul Domniei Voestre patriotice pentru a va ruga sa faceti cunoscuta ca chestiunea a optantilor si devine obiect lupta partid stop Prin interview detaliat acordat agentiei Rador am dat toate la- muririle stop Vi voi transmite si procesele verbale indata ce vor sose- stop Consiliul revenind asupra raportului Secretarie doareste de afa- cerei solutie juridica purt pe care a refuzat-o cinci ani stop Chesti- nea nuati este romano-ungara caci ungarii nu se mai plina azi a fi fost tratati mai rau ca romanii ci car in calitatea lor de straini sa li se acorde plata sur adica privilegiu fata de romanii stop Consiliu- ne invita deci sa mearga in realitate la un arbitraj asupra unui principiu care atinge suveranitatea nationala anume daca strainii sa nu aiba drepturi la noi de cat romanii stop Atitudinea ce am luat	
fiind comandata de interesele supreme ale natiunii urmeaza si fie sustinuta de toti pentru a fi eficace stop Cum pentru acest arbitraj special propus romanii este invitati la un acord care nu se poate fac- fura consimtamantul ei trebuie ca refuzul ce am spus sa anada ca re- fuzul natiunii nu al unui om sau al unui guvern stop Va multumesc pen- tru tot ce credeti a putea face in acest sens.	
TITULESCO.-	

TELEGRAMA	
Nr. 194	General Averesco Bucuresti
de Geneve 7767 75 10 15/32 = star =	
La noua martie cand consiliul societatii natiunilor a facut in chestiunea optantilor o propunere inacceptabila pentru tzara am facut apel la patriotismul doastre pentru a obtine unanimitatea constituintelor romanesti in apararea drepturilor noastre stop fata de rezultat obtinut azi la societatea natiunilor consider de datoriei mea a va exprima vult. metea multumiri pentru tot ce ati facut ca romanii sa apara ca un bloc indivizibil pe aceasta chestiune de interes national	
= Titulescu. + ca	

NOTES BIBLIOLOGIQUES CONCERNANT
“Der TÜRKENKALENDER für <1455>”, (Mainz, 1454)

Dan RÂPĂ

Considéré comme étant “*unicum exemplarium*” au monde et la plus grande rareté dans les collections bibliophiles de Bayerische Staatsbibliothek de München (Allemagne), l’incunable *Eine Mahnung Der Christenheit Widder Die Durken* (Mainz, Imprimerie de Johannes Gutenberg, 1454)¹, dont le titre en allemand moderne est: *Eine Mahnung Der Christenheit Wider Die Türken*, et connu dans l’historiographie et la bibliographie universelle sous le nom de *Der Türkenkalender für <1455>*, (Mainz, 1454), a constitué, au fil des siècles, un thème autrement intéressant de discussion bibliologique, lequel concerne directement notre histoire nationale à l’époque médiévale.

L’édition scientifique signée par Ferdinand Geldner² en 1975, traite d’une façon synthétique la production éditoriale patronée par Johannes Gutenberg et parle de cet imprimé, en offrant une description bibliographique complète, accompagnée, pour la première fois, par une translittération en allemand moderne, tout en reprenant la salubre initiative de Johann Christoph Freiherr von

¹ Voir Hoefer, *Nouvelle biographie generale*, tome 22 (Grevin-Gyulay), Paris, 1858, 913.

² *Der Türkenkalender <Eyn Manung der Christenheit widder die Durken>*, Mainz, 1454. Das älteste vollständig erhaltene Gedruckte Buch. Rar. 1 der Bayerischen Sttatsbibliothek. In faksimile Herausgegeben Kimmentar von Ferdinand Geldner, Vorwort : Dr. Fridolin Dressler, generaldirektor der Bayerischen Sttatlichen Bibliotheken ; Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden, 1975 (4) f. + 43 p. 11 p. planches en fac-similé.

Cet ouvrage, nous le détenons en copie xérographique unique, reçue comme don de la part de la Bibliothèque de l’Institut Allemand de Culture «J.W. Goethe», auprès l’Ambassade de l’Allemagne à Bucarest. C’est une joie pour nous de le remercier, une fois de plus, de la sollicitude manifestée envers notre recherche.

Aretin (1808)³ de reproduire en fac-similé le texte original en tant que spécimen incunabulaire à valeur bibliophile et historique.

L'étude scientifique de F. Geldner est fondamentale, d'autant qu'il reprend la discussion concernant la littérature thématique⁴, tout en négligeant – paradoxalement pour l'acribie de l'investigation entreprise – l'information contenue étant offerte par une étude de l'historien et du bibliologue roumain Constantin Karadja⁵.

La signification particulière de cette impression dans le plan de l'histoire de la culture et de l'imprimerie européenne et nationale, nous a conduit à une nouvelle considération du thème en question, car il nous a fallu revoir synthétiquement les points de vue déjà exprimés, ce qui a abouti à affirmer un point de vue de la bibliologie roumaine.

Dès l'abord, nous considérons comme nécessaire une brève description bibliographique⁶ de l'incunable, daté avec précision – décembre 1454, lequel se présente actuellement comme un opusculé formé de six feuilles numérotées, séparément, introduites dans un sous-main de style classique – étant initialement un livre de six feuilles, format in-4⁰, dans une rédaction linguistique allemande, le

³ Joh. Chr. Frh. Aretin, *Über die frühesten universal historischen Folgen der Erfindung der Buchdrucker-Kunst-Eine Abhandlung*, vorgelesen in c. öff. Sitzung der Ac. D. Wiss. In München ...am 28 März 1808. Herausgegeben m.e. Vollständigen Facsimile des ältesten bisher bekannten deutschen Druckes, München, 1808.

⁴ A travers l'analyse critique de la contribution de ses prédécesseurs Karl Dziatko, Antonius von der Linde, Paul Schwenke, Gottfried Zedler, Edward Scröder, Aloys Ruppel, Walter Menu, Victor Scholderer, Leopold Delisle, Gustav Mori, Johs. Neuhaus (dans « Das erste gedruckte Buch Gutenberg in deutscher Sprache, Köbenhavn, 1902, reproduit « Le Calendrier Turc », en facsimilés), Arthur Wisz, Carl Wehmer, Hans Widmann, Hans Lülfiug, Helmuth Presser, A.Kapr, N.V. Varbenec, G. Painter, Kurt Ohly et altri, Heinrich Eggenstein, le même réalisateur de *Türkenkalender für 1455* et de *Heiliggrabkalenders für 1478*, complète l'information concernant la paternité en tant qu'auteur de l'écriture, la langue du texte, le réalisateur de la technique, la signification culturelle et scientifique à l'époque du dit imprimé en regard d'autres imprimés. Voir F. Geldner, *op. cit.*, pp. 7-43.

⁵ C.I. Karadja, *La plus ancienne mention de la Dacie en document imprime*, Bucarest, 1940 (extrait des Annales de l'Académie Roumaine, Mem. Sect. Hist., S.III, tome XXII, Mem. 24, pp. 601-606 / 1-6, pl. I-II).

⁶ F. Geldner, *op. cit.*, pp. 7-11.

caractère de lettre gothique utilisé étant celui du *Donat-Kalender de 1453*. L'impression à l'encre noire, le texte imprimé étant conservé intégralement et disposé sur 9 feuilles. Les dimensions moyennes du papier sont 22 x 17 cm, le texte ayant 17, 5 x 11, 5 cm et 20-21 lignes⁷ par page, élément qui situe cet imprimé en quatrième place dans l'ordre de l'apparition des premiers incunables à Mainz, après *la Bible* à 42 lignes (1452-1456), des premières indulgences (imprimées sur une seule page sur parchemin, à 30-31 lignes), daté le 22 octobre 1454 et de *Donat-Kalender* (1453-1457).

Le filigrane du papier (en provenance d'Allemagne), représente une tête de Maure à la tête bandée.⁸

Cet imprimé soulève toute une série de questions concernant l'identification de l'auteur et de l'imprimeur, la langue utilisée, ainsi que la signification culturelle et historique pour l'histoire de la culture roumaine et de l'imprimerie incunabulaire.

Selon la thèse de F. Geldner, «*Le Calendrier turc*» est rédigé dans un mélange linguistique⁹ allemand, explicable uniquement par l'existence probable d'un texte initial en prose, rédigé en dialecte médio-rhénan (le prototype) et transformé ultérieurement en version poétique¹⁰ comprenant au total 188 vers, disposé dans 12 chapitres – strophes lunaires¹¹ (six strophes à 12 vers et 5 strophes à 10 vers) dû à un érudit alsacien qui, sans être nécessairement poète, a cependant eu la qualité d'imprimeur.

Cette question a été, paraît-il, tirée au clair, par l'analogie des procédés de calcul astronomiques, utilisés par un seul auteur, tant

⁷ C.I. Karadja, *op. cit.*, p. 602 et H. Presser, Johannes Gutenberg in *Zeugnissen und bilddokumenten. Rohwolts monographien herausgegeben von Kurt Kusenberg*, 1967, p. 133, donne une mention correcte : « 20-21 lignes ».

⁸ Voir M. Briquet, *Les filigranes*, Edited by Allan Stevenson, vol. IV, Amsterdam, 1968, no. 15610 (pour l'année 1432), no. 15613 (pour l'année 1435), avec les variantes 15615 (pour l'année 1453), no. 15623 (pour l'année 1426) et no. 15625 (pour l'année 1447).

⁹ F. Geldner, *op. cit.*, p. 21 et suiv.

¹⁰ *Idem*, *op. cit.*, p. 24.

¹¹ *Idem*, *op. cit.*, p. 15.

pour le *Türkenkalender*, que pour *Heiliggrabkalenders für 1478*/Le Calendrier du Saint Sépulcre pour 1478, Strasbourg 1477, indique ainsi l'Alsacien Heinrich Eggenstein¹², qui a travaillé dans l'atelier de Gutenberg, ensuite à Strasbourg, comme le même et unique imprimeur et rédacteur des deux imprimés.

L'impression de *Türkenkalender* a été, sans l'ombre d'un doute, faite dans l'atelier de J. Gutenberg (la contribution directe de ce dernier n'étant pas trop clairement précisée), mais comportant les caractères de lettres gothiques qui lui étaient spécifiques.

Vers la fin du texte, cet ouvrage présente, pour la première fois¹³ sous la forme d'une lettre imprimée, le plus ancien vœu de fin d'année : « Ayn gut selig newe Jar » (Une bonne et heureuse année), ce qui, avec une information militaire qu'on a pu connaître le 6 décembre 1454 à Francfort sur le Main, indique clairement (voir la thèse de F. Geldner) que la datation de l'impression du *Calendrier Turc* a été exécutée dans l'intervalle 6-24 décembre 1454.

«*Mahnung*», la plus ancienne publication volante allemande, imprimée à plusieurs pages, intégralement conservée et précisément datée, d'un point de vue thématique est structurée en trois parties¹⁴ : une religieuse, contenant des prières, une autre historico-politique (la plus consistante, et qui nous intéresse au plus haut point) et une dernière, de nature astrologique (prédictive), qui présage de l'année 1455 sous de bons augures pour les événements auxquels allait se confronter le monde chrétien.

L'on peut affirmer, en toute certitude, que l'apparition du *Türkenkalender* a été dictée expressément par la conjoncture historico-diplomatique et militaire imposée à l'Europe par

¹² *Idem*, *op.cit.*, pp. 34-43.

¹³ Dans le texte de l'imprimé original, au f. 6r. Voir discussion dans : C.I. Karadja, *op.cit.*, p.603. Cette fin de texte est copiée d'après le texte inclus dans le journal *Newemere* de Rome, daté le 24 octobre 1454 et lu à Francfort sur le Main, ce que mentionne également la *Cronica de la Speyer*, se trouvant dans le Ms. 624, p. 102, de Landensarchiv., Karlsruhe.

¹⁴ F. Geldner, *op. cit.*, 15.

l'effondrement définitif de l'Empire byzantin, suite à la conquête de Constantinople par le sultan Mehmed II « Fatih ».

Menacée par l'expansion ottomane, l'Europe esquissait une contre-offensive à l'échelle d'une croisade, initiée par la Papauté, par la Bulle¹⁵ du pontif Nicolaus V-e (1447-1455)¹⁶, adressée le 30 septembre 1453 à tous les Princes de l'Occident.

Parmi les partisans les plus fervents de la dite croisade, on trouve, aux cotés des Cardinaux Isidor et Bessarion, le prédicateur Joan de Capistrano (le Légat du Saint-Siège en Allemagne), Enea Silvio Piccolomini (Cardinal de Siena), ultérieurement, Pontif Pius II¹⁷ : 1458-1464), qui remplissait, en même temps, les fonctions de Conseiller (Secrétaire) très influent de l'Empereur allemand Frédéric III.

C'est à cet énergique prélat et érudit humaniste que l'histoire de la culture roumaine doit d'intéressantes affirmations concernant *l'origine latine de la langue et du peuple roumain*, parmi quoi la non-fondée explication étymologique concernant le nom de Valachie, ce qui n'a pas empêché que cela eût une certaine influence dans la littérature médiévale et dans les cercles savants européens, ainsi que *la première mention relative aux Roumains, «Walachi»*¹⁸, lorsqu'il décrit les luttes de Varna, dans une lettre expédiée de Wien-

¹⁵ Steve Runciman, *La Chute de Constantinople*, 1453. Traduction, notes, postface d'Alexandre Elia, Bucarest, Ed. Scientifique, 1971, p. 179.

¹⁶ Voir August Franzen, Remigius Bäumer, *L'Histoire des Papes*, Traduction par. Pr. Romulus Pop, Ed. de l'Archevêché Romano-Catholique, 1996, pp. 284-285.

¹⁷ Sur la personnalité de cet érudit pontif, voir : Aug. Franzen, R. Bainer, *op.cit.*, pp. 286-289 ; Ion Dumitriu Snagov, *Monumenta Romaniae Vaticana*. Manuscrits-Documents-Cartes. Le catalogue de l'Exposition historique du Musée National de Cotroceni, *Deux millénaires de christianisme roumain*, 2-e édition, Bucarest, Ed. de la Régie Autonome du Moniteur Officiel, 1996, pp. 75-80.

¹⁸ C.I. Karadja, *op.cit.*, p. 601 ; Ion Dumitriu-Snagov, *Papa Pius al II-lea, cronicar al istoriei medievale a românilor (Le Pape Pius II, Chroniqueur de l'Histoire médiévale des Roumains)*, dans : "Omăgiu lui Iosif Constantin Drăgan" (Hommage à Iosif Constantin Drăgan), tome I, éd. Nagard, Rome, 1977, pp. 229, 238

Neustadt, le 13 décembre 1444, au duc Philipp Maria Visconti de Milano, texte imprimé par Arnold Therhoernen, à Cologne, en 1472.

Ce à quoi s'ajoutent également d'autres attestations concernant la réalité géopolitique et culturelle du territoire de l'ancienne Dacie et de la population roumaine du Bas-Danube: un *Carmen ad Istrum* (1458-l'Hymne du Danube), *In Europa* (1458¹⁹ – le chapitre « Transilvania e Valachia in Historia Australis ») et *Comentarii Rerum Memorabilium* (1462-1464), lesquelles se trouvent en manuscrit dans la Biblioteca Apostolica Vaticana²⁰.

Piccolomini a fourni, dès la conquête de Constantinople, une intense activité dans le cadre des Diètes de Regensburg et Francfort sur le Main, laquelle s'est néanmoins confrontée à l'incapacité, l'égoïsme et l'absence de toute clairvoyance diplomatique des chefs d'Etats qui allaient former une éventuelle coalition antiottomane.

C'est de notoriété publique que, au printemps de l'année 1454, la marche du « Conquérant » de Byzance a été interrompue dans les Balkans par l'offensive de *Ioan de Hunedoara*, événement militaire et politique qui a été consigné par un journal contemporain de Rome, et reproduit ensuite comme « novitalie » par le *Türkenkalender*²¹, dans la strophe consacrée au mois de décembre.

Le personnage militaire Tharamannus (Charamanus)²², qui y est présenté, n'est personne d'autre que Iancu de Hunedoara, et non pas Ibrahim beg, prince de Caramania, comme le mentionne faussement Ferdinand Geldner²³.

¹⁹ Le chapitre *Transilvania e Valachia in historia australis*. Ouvrage publié à Memmingen, en 1481 et dans l'édition de Hartmann Schedel, *Liber Chronicarum*, Nürnberg, 1943, laquelle contient environ 2000 xilgravures en couleurs, réalisées par le graveur allemand Michael Wohlgemuth, le Maître d'Albrecht Dürer.

²⁰ I. D-Snagov, *op.cit.*, pp. 75-80, no. 26, 27, 28.

²¹ N. Iorga, *Histoire des Roumains*, tome IV, Bucarest, 1937, p. 131.

²² Dans le texte incunabulaire de f.5V (la strophe consacrée au mois de décembre). Identification correcte dans : C.I. Karadja, *op.cit.*, p. 603.

²³ F. Geldner, *op.cit.*, p. 17.

«*Mahnung*» lance un vibrant appel à la raison, à la concorde et à l'unité en vue de la Croisade, en prônant même une guerre totale, à outrance contre les Ottomans.

Le but manifestement politico-militaire de la publication (attesté dans le titre et le contenu) indique une forte influence exercée par les cercles intéressés du Clergé, entre quoi il faut inclure aussi celle de Enea Silvio Piccolomini qui, indirectement, ajoute un instrument de propagande²⁴, plus pénétrant, qui fait pendant à ses discours²⁵, où il plaidait ouvertement pour une Croisade (la IX-e) qui refit le prestige lésé de l'Europe chrétienne²⁶.

«*Le Calendrier Turc*», dans sa disposition mensuelle, le prouve éloquemment. A partir du mois de janvier et jusqu'en décembre, sont énumérés les Pontifs et les Souverains d'Europe. On demande au Pape d'être un vrai arbitre de la situation créée et de la concorde des Princes pour la réussite du projet en cause. Le texte consacré aux mois suivants (février-novembre) constitue un appel aux têtes couronnées (l'Empereur Frédéric III et les Princes allemands) et à tous les chevaliers.

De même, on recommande à toutes les villes italiennes de réaliser d'abord leur concorde, et aux villes de l'Allemagne, « la noble nation allemande » ; de procéder à l'élection de l'Empereur romano-allemand à partir des sept Princes électeurs. A travers toutes ces idées, «*Mahnung*», véritable «Universel», plaide ouvertement pour la réalisation d'une unité spirituelle et, indirectement, pour la centralisation des Etats de l'époque.

De ce point de vue, le soi-disant «*Calendrier turc*» révèle une initiative politico-diplomatique de la Papauté, laquelle jouit

²⁴ F. Geldner, *op.cit.*, p. 14.

²⁵ Voir un de ses discours, tenu à Regensburg, au courant de l'année 1454, inclus dans l'édition incunabulaire *Epistolae*, Nürnberg, Antonius Koberger, 1481, épître 131, apud C.I. Karadja, *op.cit.*, p. 603.

²⁶ Zoe-Dumitrescu Buşulenga, *Moyen Age Roumain. A l'aube de la culture*, dans: "La revue d'histoire et de théorie littéraire", tome 36, no. 2, 1981, p. 151.

maintenant d'une restauration temporaire de son autorité en Allemagne et en Italie²⁷.

De l'appel général lancé aux combattants qu'on veut réunis sous le même étendard, et des conseils accordés à ceux qui devaient résoudre raisonnablement leurs problèmes internes, il résulte clairement que l'auteur ou le rédacteur principal du *Calendrier* était un bon connaisseur de la situation politique de toute l'Europe, comme quoi celui-ci ne pouvait être H. Eggenstein, mais Enea Silvio Piccolomini, érudit humaniste à une grande clairvoyance politico-diplomatique, son rôle étant une réalité digne d'être retenue.

Ce n'est pas par hasard que nous avons présenté la relation historico-culturelle qui relie le nom de cet humaniste italien aux Roumains, mais, pour la bonne raison que, de la conception de Piccolomini, dérive l'aspect culturologique qui intéresse particulièrement notre pays.

Dans l'appel du mois d'avril, il énumère les rois d'Europe, parmi lesquels celui de la *Dacie*. Nous citons ici la variante translittérée, amendée par F. Geldner :

Aprille

« *Wohlan, christliche Könige insgesamt,
Von Frankreich und von Engeland,
Von Kastilien und von Navarra,
Von Böhmen und von Ungarn,
Von Portugal und von Aragon,
Von Cypern, **Dacien** und Polen,
Von Dänemark, Schweden und Norwegen,
Helft mit eurer Macht die Turken niederzuhalten* ».

Am Dienstag von dem fest des hl. Georg Nachts nach 12 Uhr beginnt der vierte Neumond ».

En traduction roumaine, d'après C.I. Karadja, que nous vous offrons, certes, en français : «*Levez-vous, tous les rois chrétiens de*

²⁷ Sur les événements religieux et politiques auxquels il a dû faire face, voir August Franzen, Remigius Bäumer, *op.cit.*, pp. 284-285.

*la France, de l'Angleterre, de la Castille et de la Navarre, de la Bohème et de l'Hongrie, du Portugal et de l'Aragon, du Chypre, de la **Dacie** et de la Pologne, du Danemark, de la Suède et de la Norvège, Aidez, de toutes vos forces, qu'on triomphe des Turcs*».

Le terme allemand «*Dacien*», faisant pendant à l'expression linguistique latine de dénomination savante «**Dacie**»²⁸, distincte pour les Principautés Roumaines et acceptée à l'époque, exclut catégoriquement la confusion enregistrée parfois dans le cas de l'utilisation de la terminologie politico-géographique pour le Danemark et les Principautés Roumaines à l'époque de leur existence d'Etat.

C.I. Karadja a surpris d'une manière salubre cet aspect culturologique, lorsqu'il relève, dans le contenu du *Türkenkalender*, «*la plus ancienne mention de la **Dacie** dans une impression*», ce à quoi il ajoute également la première information historique indirecte qui consignait l'activité d'un chef militaire et politique roumain, en l'espèce Iancu de Hunedoara.

L'on peut donc affirmer, sans faire erreur, que la valeur de cet imprimé incunabulaire est universelle, et qu'on a affaire à un manifeste politique, un «Universel».

Türkenkalender/Mahnung détient le privilège de la primauté absolue au niveau de l'imprimerie pour beaucoup de peuples d'Europe, y compris la Turquie, en ce qui concerne la terminologie politico-géographique et ethnique des Etats cités.

Ainsi, les corpus bibliographiques connus sous les dénominations de «*Daco-Romanica* », «*Hungarica* », «*Polonica* » ; «*Turcica* » etc s'originent justement dans ce monumental produit de la typographie dirigée par Johannes Gutenberg.

²⁸ Vasile Arvinte, *Roumain, roumain, Roumanie*. Etude philologique, Bucarest, Ed. Scientifique et Encyclopédique, 1983, passim.

Eine Mahnung der Christenheit wider die Türken

(O) Allmächtiger König auf des Himmels Thron,
Der auf Erden eine Dornenkrone
Und sein Streitharnisch vom Blute rot,
Das heilige Kreuz in Steinennest,
Selber hat getragen zu der Marter groß
Und den bitteren Tod nackt und bloß
Daran um menschliches Heil gelitten
Und uns damit erlöst und erlitten
Und den bösen Feind überwunden.
Hilf uns fürbitt in allen Stunden
Wider unsere Feinde, Türken und Heiden,
Laß sie für ihre bösen Gewalttaten leiden,
Die sie zu Konstantinopel in Griechenland
An manchem Christenmenschen begangen haben
Mit Fängen, Morden, Totschlägen und Schänden,
Wie es den Aposteln vor Zeiten ist geschehen
Um die 12 Stiche des heiligen Glaubens gut.
Halt 12 als goldene Zahl in Hut,
Auch werden dies Jahr 12 neue Schein
Besuchen die 12 Zeichen des Himmels dein.
Als man zählt nach deiner Geburt offenbar
Mcccc.ii. Jahr
Sieben Wochen und 4 Tage dabei
Von Weltbrachten bis Extremi.
Gib dem heiligen Sonntag das E
Und sei gnädig uns armen Sündern immer mehr.
Harmenat (Januar)
(W)ohlan, Statthalter unseres Herrn Jesus,

1

Der heilige Vater Papst Nicolaus,
Da du eine dreifache Krone trägst.
So mahne dich der Heilige Geist
Und die Herren der geistlichen und weltlichen Schwert
Und die Besitzer der Pferde der Christenheit,
Daß sie nicht mehr gegeneinander kämpfen und reisen
Und untereinander nicht mehr machen Witwen und Wais
Sondern daß sie sich gegen die Türken eiligen.
So werden sie den ersten Neumond schauen
Am Samstag nach Antonius' Tag
Vormittags zu 10. Stunde ungefähr.
Heumonat (Februar)
Kaiserlicher Kaiser, allgütigster Herr,
Durch deiner kaiserlichen Krone Ehr
Schicke des Heiligen Reiches Banner sogleich
Mit großer Macht in der Türken Reich
Und mit dem Schwert, das dir befohlen ist
Von der Heiligen Kirche, deren Schirmherr du bist,
Strafe und züchte die böse Gewalt
So wie uns der zweite Neumond zuteil
An der Pfaffen Festnachtstag
Des Vormittags um den elften Schlag.
März
Mächtiger Kaiser von Trapani,
Edler König des Königreiches Neuman,
Der Ragusaner, Albanesen und Bulgaren,
Dalmatiner, Kroaten und Wendischen,
Ihr frommen Christengetrossen,
Halt widerstehen den Angriffen des Türken
Daß sein Übermut werde zuschanden.
So scheint uns der dritte Neumond
Am Dienstag nach Mittfasen,
Am Vormittag, wenn es 12 Uhr schlägt.
April
Wohlan, christliche Könige insgesamt,
Von Frankreich und von England

2

Von Kastilien und von Navarra,
Von Böhmen und von Ungarn,
Von Portugal und von Aragon,
Von Cypern, Dacien und Polen,
Von Dänemark, Schweden und Norwegen,
Helft mit eurer Macht die Türken niederzuhalten.
Am Dienstag vor dem Fest des hl. Georg
Nachts nach 12 Uhr beginnt der vierte Neumond.
Mai
Ihr Erzbischöfe und Bischöfe, eure reiche Macht,
Die ihr habt Tag und Nacht
Zu kämpfen und zu Kriegsfahrten hier und dort
Schickt sie auch gegen die Türken doch,
Da es ja um den heiligen Glauben geht.
Um dessen willen euer Blutum gestiftet steht.
Seht wie die Johanneiter und die Deutschherren
Um des Glaubens willen vergossenes Blut verzeihen.
Und helft retten der heiligen Kirche Kindschaft,
Mit der ihr steht in geistlicher Vetterschaft.
So gibt uns der Freitag nach unseres Herren Himmelfahrt
Des Abends um eins den fünften Neumond zart.
Brachmonat (Juni)
So soll auch billig hellen
Der königliche Sohn, der Dauphin,
Der mit den Leuten aus der Normandie und von Spanien,
Mit denen aus der Flandrie und Britanien (Breitgou),
Mit denen aus der Gascogne und den Armen Gecken (Armagnacs)
Brachte das Elend in großen Schrecken.
Und haben darin viel Schaden angerichtet.
So wird der sechste Neumond am Himmel gesichtet
Am Freitag zeitig in der Nacht,
Wenn die Uhr die sechste Stunde hat gebracht.
Heumonat (Juli)
Herrzog von Burgund, man sagt dir zum Ruhm,
Daß du mit deinem Fürstentum
Gar willig erboten hast

3

Deinen guten Willen ohne Ruh und Rast.
Und wollest auch mit dir bringen
Die von Kalabrien, Bar und Lothringen,
Von Savoyen und anderen welschen Herzöge,
Die auch billig mit zu heilen zögen
Wider die Türken auf dieser Kriegsfahrt.
Der siebte Neumond sieht am Himmel hart
Vor Sankt Margareten am Nachmittage
Nach dem dritten Glückenschlag
August
Italia mit deinen mächtigen Herren und Söldnen,
Hilf das Land Graecia wieder zu retten,
Rüste auch ein schiffreiches Heer
Und ziehe mit Macht übers Meer,
Denke nicht mehr an Ghibellinoh und Guelphen,
Fordere das mächtige Venedig zum Helfen
Und Sankt Marcus, ihren starken Löwen,
Und die kühnen, streitbaren Genuesen.
So wird der achte Neumond herzukehren
Am Mittwoch vor unseres Fräulein Tag der Ehren
Des Morgens frühe nehmt es wahr,
Wenn die Glocke drei geschlagen hat.
Vollmonat (September)
Germania, du edle deutsche Nation,
Da du hast den König der römischen Kron
Zu wählen durch die sieben Kurfürsten gut,
So soll deine treffliche Macht wohlgenut
Billig helfen streiten mit Heereskraft,
Mit allen deinen Grafen, Herren und Ritterschaft
Um christlichen Glauben und ewiges Heil.
So wird dir der neunte Neumond zu teil
Am Dienstag vor Erhebung des Kreuzes
Nachmittags wenn es 4 Uhr schlägt
Herbmonat (Oktober)
Alle Herzöge von Österreich und Bayernland,
Von Sachsen und Braunschweig wohl bekannt,

4

Von Jülich, Geldern und von Kleve,
Von Berg, Schlesien und auch andere mehr,
Die Markgrafen von Brandenburg und Baden
Sollen alle den von Meissen laden.
Dass der Landgraf von Hessen und Thüringen
Sollen alle viel Volkes bringen
Dem Türken zum Schmerz und zum Grauen
So kommt uns der zehnte Neumond
Am Samstag vor Sankt Gallus Tag
Des Morgens nahe dem fünften Schlag.
Schlachtenmonat (November)
Wohlan, ihr freien Reichstüde allgemein,
Denn wenn ihr alleine sprecht „Nein“
Oder wenn ein Teil von euch sich widersetzet,
So wäre das etwas, was euch Schaden versetzt
An eurer Freiheit, Ehre und Gut.
Da man euch daran gerne Schaden tut,
Daraus versorget euch selbst voran
Und ziehet ehrlich unter des Reiches Fahne,
Verneht euch wohl mit Rüstung, Brot und Wein.
So beginnt auch der Sonntag vor Sankt Martin
Nachmittags um sechs Uhr den elften Neumond.
Halbet euch zusammen und haltet in Treuen.
Wintermonat (Dezember)
Als neue Märe schreibt man uns solcherlei,
Daß der mächtige Charaman in der Türkei,
Der einst den König von Cypern hatte gefangen,
Weshalb ihm das Königreich mußte zahlen
Zins und Tribut alle Jahr,
Davon habe er es befreit offenbar.
Und ist wider den Großtürken bereit
Getreulich zu helfen der Christenheit.
Dass schreibt man uns fürwahr,
Daß der Großtürke ausgezogen war
Nach Serbien mit seiner Heerflucht
Bis an die Grenze des Ungarlands.

5

Sehald das erfür der genannte Charaman,
Fiel er das Land des Großtürken an,
Entließ ihm dreier Städte Macht,
Die er festhält mit großer Macht.
Als das dem Türken zu Ohren gekommen ist,
Da zog er schnell und in kurzer Frist
Wieder zurück nach Sankt Sophien
Und fuhr übers Meer zur Insel Hervien,
Die der Kaiser von Konstantinopel besaß.
So trut ihm entgegen ein großer Haß
Und viel türkisches Volk lag tot.
Beschirme deine Christenheit, allmächtiger Gott,
Gib gnädig Kraft, Frieden und Einigkeit,
Damit sie sei mit ihrer großen Macht bereit,
Den üben Türken und sein Heer zu vertreiben
Und keinen von ihnen lassen am Leben bleiben,
Weder in der Türkei noch in Griechenland, Asien oder Europa
Dazu helfe uns die Königin Maria,
Die ist die Mutter der heiligen Christenheit,
Der ein Schwert ihres Mitleids das Herz durchschneidet
Als ihr Sohn in grauen Tode Schmach
Verlassen um Kreuzes hing und sprach:
Ich befehle dich dem Jünger mein,
Also laß dir die Christenheit befehlen sein
Und für sie in Gnad in jeder Not bet.
Der zwölfte Neumond am Himmel steht
Am Dienstag nach Nicolai, des milden Herren,
Am Vormittag, wenn sechs Stunden zu uns sich kehren.
Ein gutes, seliges neues Jahr.

6

Pl. 2. Text transliterat și întregit
(în lb. germană modernă), de F. Geldner

BIBLIOLOGICAL NOTES REGARDING
“DER TÜRKENKALENDER FÜR <1455>”, (MAINZ, 1454)
-Abstract -

The article deals with a rare and valuable piece of bibliophily, the incunable *Eine Mahnung Der Christenheit Widder Die Durken* (commonly known by the name *Der Türkenkalender für <1455>*), printed in Mainz, in 1454. The work was printed in the workshop of J. Gutenberg, though his direct contribution to its realization is still not clear. It is the oldest booklet ever printed in Europe. Its printing reflects the new historical and diplomatic situation of Europe, after the fall of Constantinople under Turkish occupation. The *Kalendar* launches an appeal to the entire Christianity, to start a crusade against the Ottomans. It also pleads for the spiritual unity of Western Christianity, for its submission to a single central power. The printing of this calendar represents the results of an initiative of the Papality attempting to strengthen its authority, mainly in Italy and Germany. An interesting element of the *Kalendar* are its astrological predictions regarding the good faith awaiting Christianity in the year to come (1455).

The calendar is particularly important for the Romanian history since, according to Constantin Karadja, the first Romanian erudite who studied the calendar, it contains the first mention of the Romanian countries, called by the name “Dacia”, in a printed document. The calendar makes a call to all the rulers of the European Christian countries to rise against the Islamic threat and, among these rulers, it also mentions the ruler of “Dacia”

***RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE
ȘI DE ARHITECTURĂ ÎN ROMÂNIA.
PROTEJAREA ȘI CONSERVAREA PATRIMONIULUI
CONSTRUIT ÎN PLAN NAȚIONAL ȘI LOCAL,
PROMOVATĂ DE LEGISLAȚIA ROMÂNĂ DUPĂ 1989,
ÎN SCOPUL ARMONIZĂRII SALE CU CEA A
COMUNITĂȚII EUROPENE***

Gabriel VEDEȘ

Preambul

Prezenta lucrare, dorește să aducă în atenția cititorului specialist sau profan:

- demersurile întreprinse pe întreg spațiul european în domeniul protejării și conservării monumentelor istorice și de arhitectură, în decursul timpului, marcate de o întreagă istorie conceptuală evolutivă (ce începe din “protoistoria” monumentului - antichitatea romană, urmată de Evul mediu, continuată în Renaștere, sec. al XVII-lea, sec. al XVIII-lea cu Revoluția Franceză și tot ce a reprezentat aceasta pentru conceptul de monument în sine, sec. al XIX-lea cu formularea doctrinelor privitoare la protecția patrimoniului construit, cât și promulgarea primei Legi a Monumentelor, sec. al XX-lea cu dezbaterile sale doctrinare internaționale)

- legislația internațională actuală promovată prin Convenții și Recomandări ale ONU și ale Consiliului Europei, la care România a aderat după 1989, cât și eforturile țării noastre de a-și armoniza întreaga legislație din acest domeniu, în conformitate cu cerințele internaționale, începând din 1991 și până în prezent.

APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE MONUMENT

E bine de amintit de la început că acest concept – Monumentul – apare pentru prima dată, târziu, în sec. al XVIII-lea, când Curentul Enciclopedist insera în dicționarele epocii termenul (de “monument”) ca derivând din latinescul “*monumentum*” – monere, ce însemna a aminti, a avertiza și era asociat cu “vechime”, “prestigiu”.

Umanitatea începea să conștientizeze atunci valorile umane, ele formând însumate, un patrimoniu comun ce a dus în final – astăzi, la o mișcare internațională vastă, ce se simte responsabilă pentru ocrotirea lor și transmiterea mai departe, generațiilor viitoare – în toată bogăția și autenticitatea lor. Operele monumentale ale popoarelor sunt mărturia vie a tradițiilor seculare ale acestor popoare și ale umanității în general, fiind încărcate de un mesaj spiritual al trecutului.

Ca atare, scopul acestei mișcări este transmiterea principiilor esențiale ce trebuie să conducă în final la conservarea și restaurarea monumentelor istorice existente în fiecare țară, ținându-se seama de particularitățile fiecărui obiectiv în parte, și lăsând fiecărei națiuni sarcina și libertatea să asigure și să aplice aceste principii în cadrul propriei sale culturi și tradiții.

Vom prezenta în continuare sub o formă deosebit de succintă, evoluția conceptului de monument în timp și în spațiul geografic european.

PROTOISTORIA MONUMENTULUI ISTORIC ȘI A PROTECȚIEI SALE

Începem cu **Antichitatea romană**, unde împărații Augustus și Adrian erau preocupați de păstrarea monumentelor antichității grecești numite de Horațiu “*exemplaria graeca*”.

În Evul mediu timpuriu – Teodoric (455-526), preocupându-se de păstrarea măreției Romei și dorind să apere operele de artă ale perioadei clasice grecești și romane, comentează în scrisorile trimise către:

Argolius – “Este în mod special potrivit ca toate construcțiile ruinate din Roma, să fie reparate. În Roma, binecuvântată între orașele lumii unde nu trebuie să se găsească nimic sordid sau mediocru”¹;

Sabinus – “Este important să păstrezi cât și să creezi. Suntem într-adevăr interesați a păstra Zidurile Romei în bună stare, și de aceea am ordonat portului Lucrino să furnizeze 25.000 țigle anual pentru acest scop. Vezi ca acest lucru să se împlinească, găurile care au apărut prin căderea pietrelor să fie acoperite cu țigle pentru a fi astfel protejate, încât să merităm mulțumirile trecuților regi, a căror operă noi le-am dat nemuritoare tinerețe”.²

Tot Teodoric numește pe Cassiodorus drept custode al Monumentelor romane (*curator statuarum* – însărcinat cu protejarea statuilor Romei).

Alt mare conducător – împăratul Carol cel Mare – este cunoscut că a numit pe demnitarul Eginhard în funcția de superintendent al construcțiilor publice.

În Evul Mediu: în 1162 – Senatul Romei declară Columna lui Traian drept obiect protejat astfel încât “să nu fie nicicând distrusă sau mutilată, ci păstrată pentru onoarea poporului Roman atât timp cât lumea va exista”.³ Decretul stabilea pedeapsa cu moartea pentru cei ce-l încălcau, precum și confiscarea de către trezorerie a averilor lor.

În sec. al XIII-lea – împăratul Frederic Barbarossa, decide “restaurarea” palatului carolingian de la Aachen (Gesta Friderici).

Renașterea, privea “Monumentul” ca model, recunoscând valoarea creației.

Astfel, monumentul este:

- *cercetat* - prima cercetare consemnată este la 1375 – Giovanni Dondi

¹ Cevar Erder, *Our Architectural Heritage: From Consciousness to Conservation*, în: “Museums and Monuments”, XX, 1986, p. 58.

² Cevar Erder, *op.cit.*, p. 57.

³ F.A. Gregorovius, *History of the City of Rome in the Middle Ages*, în: AMS Press, New York, 1967, vol. IV, p. 685-686.

- *descriis* - descriere a Romei “Roma Instaurata” de Flavio Biondo la 1466.
- *relevat* - în sec. al XVI-lea: releveele lui Sangalo și Palladio.
- *interpretat teoretic, artistic.*

Dar nu este protejat, astfel:

- Colliseum-ul devine carieră de piatră pentru palatele Romei;
- Teatrul lui Marcellus este transformat în palat;
- Bazilica paleocreștină a Sf. Petru este demolată etc.

Concluzia: Monumentul trebuie cunoscut nu atât pentru a fi protejat, cât pentru a fi întrecut (conceptul aceluia timp). La acea dată se considera că Antichitatea clasică greco-romană este singura perioadă considerată a fi produs valori (antichități).

Papa Leon X îl numește pe Rafael – inspector al monumentelor antice – “commissario delle Antichita” și scrie despre activitatea acestuia: “... a studiat ruinele minuțios și le-a măsurat cu competență. A citit despre ele din autorii antici și a comparat ce a citit cu ce a putut vedea rămas. Mare i-a fost durerea când a văzut cadavrul acestui nobil oraș [Roma] care fusese cândva Regina lumii, astăzi atât de desfigurată”.

Sec. al XVII-lea, în Suedia

Înscrierea antichităților și a mărturiilor arheologice într-o formulă legată de protecție.

În 1630, Gustav al II-lea al Suediei numește un Director general al Antichităților.

În 1666, este promulgată “Legea de protecție a antichităților”.

Sec. al XVIII-lea

- apare moda Colecțiilor
- se manifestă o îmbogățire a repertoriului artistic antic cu piese exotice; (spargerea monopolului antic asupra valorilor culturale).
- se descoperă orașul Pompei, în 1748
- se manifestă influența operei lui Johann Joachim Winckelmann (1717-1768), din ale cărei lucrări cităm: “Asupra imitării operelor grecești

în pictură și sculptură”, 1755; “Observații asupra arhitecturii antice”, 1762; “Istoria artei antice”, 1764; “Monumente antice inedite”, 1767.

- se manifestă curentul Enciclopedist ce cuprinde în dicționarele epocii termenul de “Monument”.

Revoluția Franceză de la 1789 aduce două procese încă neîntâlnite:

- 1. – distrugerea construcțiilor nobilimii și bisericii, vezi Decret al Revoluției, în 1792: “Distrugerea tuturor monumentelor de orice fel care amintesc de existența feudalismului și interzicerea oricărui lucru capabil să evoce memoria despotismului”. În 1792 toate statuile, inscripțiile, basoreliefurile din bronz sunt topite pentru a face tunuri.
- 2. – naționalizarea/utilizarea proprietăților nobiliare, regale și clericale. Pe 2 noiembrie 1789 – bunurile clericale sunt naționalizate. Camille Desmoulins relatează: “... o pradă bogată oferită învingătorilor, cele 40.000 de palate, hoteluri și castele ale Franței”.

- apar primele departajări dintre patrimoniul mobil și imobiliar.

- primele inventare ale patrimoniului (“Antiquités Nationales ou Recueil des Monuments”). În lucrările Adunării generale din 18 septembrie 1793, Jean Baptiste Matthieu definește patrimoniul, drept “tout ce qui donne une sorte d’existence au passé” (tot ce dă o anume existență trecutului).⁴

- se înființează primul organism de gestiune a patrimoniului – în 1790 (Comisia Monumentelor).

- la propunerea lui Ch.M. de Talleyrand, pe 13 octombrie 1790, Adunarea Constituantă decide crearea unui “Comitet special” însărcinat să studieze soarta “monumentelor științei și artei”, provenind din bisericile și abațiile puse la dispoziția Națiunii.

- “Comisia Monumentelor” este condamnată pentru “incivism” și dizolvată în 1793. Urmașa ei, “Comisia Temporară a Artelor” reușește să salveze: Abația Saint-Denis, Porte Saint-Denis, Catedrala din Chartres, Catedrala din Amiens etc., deși se pierd elemente sau părți ale construcției –

⁴ Le Patrimoine, *La Documentation Française*, Paris, 1992, p. 17.

ex: Catedrala din Chartres stă fără acoperiș câțiva ani, iar Notre Dame de Paris își pierde fleșa, precum Sainte Chappelle, datorită prezenței unei coroane pe acest element.⁵

Edificiilor vechi le sunt recunoscute: valoarea cognitivă, valoarea educativă, valoarea estetică și valoarea economică (cu excepția celor medievale, în general). Declarația Adunării Constituante din 14 august 1792 condamnă “monumentele ridicate orgoliului, prejudecăților și tiraniei”, cu excepția “obiectelor ce pot interesa arta”.

Declarația Adunării Constituante din 16 septembrie 1792 “condamnă la distrugere monumentele care amintesc despotismul, este important a păstra și conserva onorabil capodoperele artei, atât de demne de a recrea un popor liber”.⁶

Tot aici este evocată intervenția unui deputat care declară despre Porte Saint-Denis următoarele: “Ea merită toată ura oamenilor liberi, dar aceasta poartă este o capodoperă”.

Sec. al XIX-lea – perioada formulării doctrinelor privitoare la protecția patrimoniului construit

La 1818 – inventarul construcțiilor istorice din Ducatul Hessa se face prin Decretul promulgat de Ducele de Hessa-Darmstadt. Apare astfel primul Program politic modern, coerent, de conservare a construcțiilor istorice și se înființează un “Înalt Colegiu al Construcțiilor”, responsabil cu avizarea modificărilor la imobilele istorice.⁷

Franța – Situația socială și implicațiile asupra culturii

- în 1815 are loc Restaurația Monarhiei – ce duce la manifestarea interesului pentru averile naționalizate în timpul Revoluției Franceze.

- 1819 – pentru prima dată, restaurarea unor Monumente istorice face obiectul unui buget al Ministerului de Interne.

- ministrul de Interne – F. Guizot (istoric) este însărcinat de către Rege, cu întocmirea unui raport referitor la starea proprietăților statului.

⁵ *Ibidem*, p. 21.

⁶ *Ibidem*, p. 15.

⁷ John Harvey, *Transactions of the Ancient Monuments Society*, vol. IX, Londra, 1961, p.27-32.

- în 1830 – ministrul François Guizot, în raportul către Rege, propune înființarea unui post de “Inspector general al Monumentelor”. Această funcție a fost ocupată de mari oameni de cultură precum: L. Vitet (1830-1834); P. Merimé (1834-1854); E.E. Viollet-le-Duc (1854-1879). În 1836, P. Merimé obține un buget anual pentru monumentele istorice, în cadrul bugetului Ministerului de Interne.⁸

- în 1837 – înființarea Comisiei Monumentelor

- în 1887 – Legea Monumentelor

Rolul lui Ludovic Vitet:

- insistă asupra necesității unui inventar cuprinzător;

- susține punerea accentului pe întreținerea monumentelor și întreținerea substanței originare, restaurarea dorind să se facă invizibil;

- pune condiția realizării restaurării doar de către arhitecți specializați.

Rolul lui Eugene Emmanuel Viollet-le-Duc (1814-1879)

- fundamentează și aplică ceea ce va purta numele de doctrina “Intervenționistă” a restaurărilor monumentelor istorice;

- introduce în practica restaurărilor spiritul modern, științific, în analiza construcției și folosirea materialelor

“A restaura un edificiu înseamnă a-l restabili într-o stare ce poate să nu fi existat niciodată” – susținea el.⁹

“Artistul trebuie să se șteargă în întregime, să-și uite gusturile, instinctele pentru a studia subiectul restaurării pentru a găsi și urmări gândirea ce a precizat și prezidat execuția operei pe care vrea să o restaureze; căci nu este vorba de a face artă, ci doar de a se supune artei unei epoci dispărute”.¹⁰

Maestrul restaurează: Biserica Saint Semin-Toulouse, Castelul Pierrefonds, Biserica St. Madeleine-Vezelay, Catedrala Angoulême (frontonul cu cele 5 ferestre și cele 2 turle cu acoperișul lor conic), Biserica

⁸ Le Patrimoine, *op.cit.*, p. 37.

⁹ E.E. Viollet-le-Duc, *Dictionnaire Raisonné de l'Architecture*, Paris, 1868-74.

¹⁰ *Despre restaurarea catedralei Notre Dame – Paris*, în: “Le Patrimoine, La Documentation Française, Paris, 1992, p. 44.

St. Laurențiu – Paris (demolarea fațadei renascentiste și înlocuirea ei cu una gotică).

Poziția doctrinară a lui V.Hugo, P.Merimé și L.Vitet

- reprezintă o poziție de mijloc între excesele doctrinei intervenționiste și antiintervenționiste;

- recunosc că majoritatea patrimoniului construit a avut de pierdut prin trecerea timpului: “Sunt două lucruri într-un edificiu: folosința și frumusețea. Folosința aparține proprietarului, frumusețea – tuturor. A o distruge înseamnă, deci, o depășire a drepturilor”¹¹;

- efectul pozițiilor exprimate de V.Hugo se văd chiar în formularea legală cuprinsă în “Legea Monumentelor” din 1887 (“Imobilele care aparțin unor persoane publice sau private a căror conservare reprezintă din punct de vedere al istoriei și artei un interes național, pot fi clasate ca monumente istorice”).

Anglia – Situația socială după războaiele napoleoniene și implicațiile asupra culturii

- după aproximativ o generație, spațiul european este din nou accesibil;

- spectrul extinderii ideologiei Revoluției Franceze determină guvernării să propună un vast program de lucrări publice, având drept temă construirea de biserici și drept scop, ocuparea într-o activitate nerevoluționară a celor demobilizați, urmare a încheierii războaielor napoleoniene;

- victoria asupra Franței pune problema expresiei stilistice în plan constructiv a noului statut al Angliei;

- în urma unor aprinse dezbateri se convine asupra stilului gotic ca expresie națională.

Rolul lui Sir George Gilbert Scott (1811-1878)

- realizează foarte multe lucrări (25) de reparații ale: Westminster Abbey, Rochester Cathedral, Chesterfield etc;

¹¹ V. Hugo, *Guerre au Demolisseurs*, 1832.

- un minuțios analist și înregistrator al elementelor și operațiilor pe care le impunea reparația;

- a insistat asupra utilizării în conservare a materialelor originare;

- bun cunoscător al tehnicii de construcție și a vocabularului stilistic medieval: “Cunoștințele noastre asupra stilurilor face ca perioada în care trăim să ne apară – prin excelență – cea mai potrivită pentru lucrările de restaurare”¹²;

- este partizanul unității de stil în restaurare.

Rolul lui J.Ruskin (1819-1900)

“Putem trăi fără arhitectură, să adorăm pe Dumnezeu fără ea, dar fără ea nu ne putem aduce aminte”.¹³

- este primul, împreună cu W.Morris care include în patrimoniul istoric, construcțiile modeste, ce alcătuiesc așa definitul “ansamblu urban”;

- definește “universalitatea valorii monumentului istoric” și, din care, deduce “universalitatea protecției” sale;

- militează pentru constituirea unui program european de protecție al patrimoniului;

- împreună cu W.Morris pune bazele “Societății pentru Protecția Construcțiilor Istorice” – în 1877.¹⁴

“Pledăm deci pentru toate construcțiile aparținând tuturor perioadelor și stilurilor, și chemăm pe cei implicați în existența lor să pună Protecția lor în locul Restaurării, să curme ruinarea prin îngrijirea zilnică, să proptească zidul ce se înclină și să repare acoperișul care curge, cu mijloacele cele mai potrivite acestor scopuri; să refuze modificarea structurii dacă construcția a devenit nepotrivită folosirii prezente, să ridice o altă mai degrabă decât să o modifice sau mărească pe cea veche.

În sfârșit, să trateze construcțiile istorice drept monumente ale unei arte trecute, create de meșteri dispăruți, pe care arta modernă nu poate interveni fără a distruge.

¹² *History of the Restoration and Preservation of the Architectural Heritage* – curs la R.Lemaire Centre for Conservation U.K. – Anglia.

¹³ *The Seven Lamps of Architecture*, 1848, capitolul VI.

¹⁴ S.P.A.B., *The Society for the Protection of Ancient Building*.

Atunci, și doar atunci vom scăpa reproșurilor că învățătura noastră se întoarce asupra-ne într-o batjocură; așa și doar așa ne vom putea proteja construcțiile vechi pentru a le înmâna venerabile și instructive celor ce ne vor urma”.¹⁵

1882 – Prima lege a Monumentelor (The Ancient Monument Act)

- se referea la situri arheologice și castele ruinate mai degrabă, decât monumentelor vii.

J. Ruskin și W. Morris sunt promotorii uneia dintre primele doctrine de restaurare:

Doctrina Antiintervenționistă:

- “Monumentul istoric nu ne aparține. El aparține în parte celor care l-au edificat și în parte generațiilor care ne vor urma”;

- “Restaurarea este distrugerea totală pe care o construcție o poate suporta; o distrugere, urmare căreia, nu pot fi regăsite nici un fel de urme, o distrugere acompaniată de o falsă descriere a obiectului distrus. Restaurarea este o minciună absolută”.¹⁶

În accepțiunea lor, monumentul putea fi:

- consolidat
- întreținut – de o manieră “invizibilă”.

“Aveți grijă de monumentele voastre și nu veți avea nevoie să le restaurați. Doar câteva table de plumb așezate la timp pe acoperiș, câteva frunze și crengi moarte îndepărtate la timp din calea unei scurgeri de apă vor salva, atât acoperișul, cât și pereții de la ruinare.

Urmăriți construcțiile vechi cu grijă, păstrați-le cât puteți mai bine, cu orice preț feriți-le de orice modificare sau distrugere!”.¹⁷

¹⁵ W.Morris, *Manifesto*, în: “S.P.A.B.”, 1877.

¹⁶ *The Stones of Venice, 1851-1853.*

SECOLUL XX**Austria**

Alois Riegl (1858-1905)

Lucrare: “Der Moderne Deukmalkultus”, Viena, 1903.

- statuează importanța egală a tuturor stilurilor artistice, urmare a axiomei inexistenței “idealului în artă”;

- completează spectrul analizei și definirii monumentului;

Monumentul istoric nu este numai un obiect cu dimensiune: istorică, artistică și tehnică, ci și un obiect al receptării sociale și filozofice a omului;

- desparte valorile monumentului istoric în: valori de rememorare și valori de contemporaneitate;

- cum între aceste două dimensiuni în conservare pot apărea contradicții, practica în domeniul monumentelor istorice trebuie să fie determinată și de investigarea sensurilor pe care societatea le conferă acestora;

- stabilește distincția dintre:

- monument – obiect apriori încărcat cu semnificație;

- monument istoric–obiect încărcat cu semnificație posteriori.

- clasifică și stabilește un Nomenclator al monumentelor istorice.

Max Dworak (Conservator general al Imperiului Austro-Ungariei)

Lucrare: “Katechismus der Deukmalpflege”, Viena, 1916.

- susține că în cazul monumentelor istorice, “conservarea nu este o problemă de gust”.

Italia

Camillo Boito (1835-1914)

Lucrare: “Conservare o Restaurare”, 1893

- fundamentează disciplina științifică a restaurării monumentelor istorice;

- se bazează pe noțiunea de autenticitate;

- elaborează “Norme ale restaurării”:

- păstrarea patinei (mărturie) istorice

¹⁷ J.Ruskin – referitor la renașterea St. Alban’s Cathedral.

- păstrarea intervențiilor realizate asupra monumentului în decursul timpului

“Este mai bine să consolidezi decât să repara, este preferabil să repara decât să restaurezi”.

- refuză tipologia stilistică formulată de Viollet-le-Duc;
- susține supremația prezentului asupra trecutului, înțeleasă ca sursă a “Legitimității restaurării” monumentelor (în contradicție cu teoria antiintervenționistă a lui Ruskin și Morris);
- relevă complementaritatea dintre operațiile de conservare și cele de restaurare;
- susține marcarea ostentativă a intervențiilor (chiar prin inscripționare);
- evidențiază descrierea operațiilor de restaurare, inscripționarea pe construcție sau publicarea lor;
- susține ierarhizarea profunzimii și complexității intervențiilor în funcție de perioada istorică asupra căreia se intervine.

Efectul concepțiilor lui Camillo Boito se reflectă în “Legea Monumentelor” din Italia, promulgată în 1902.

- în 1931 se elaborează “Carta del Restauro Italiana” – Consiliul Superior pentru Antichități și Arte

Aceasta privește:

- activitatea tehnică a conservării monumentelor istorice ca proces de reinstituire a valorii sale artistice;
- restaurarea ca pe o operațiune complexă ce nu trebuie să excludă nici unul din multiplele criterii sau perioade ale existenței monumentului.

Scopul restaurării poate să fie atingerea unității formale ale monumentelor istorice și nicidecum a unității sale stilistice.

Criteriile restaurării trebuie completate cu cele derivând din: sentimentele populației, spiritul orașului, memoria și nostalgia sa și nu în ultimă instanță, criteriul capacității de realizare a restaurării și refolosire a monumentului istoric.

Norme propuse:

1. Acordarea de maximă importanță întreținerii, îngrijirii și consolidării monumentelor.

2. Reconstituirea, motivată de rațiunea unității artistice sau arhitecturale, nu poate fi acceptată decât dacă se bazează pe o documentație definitivă, și pe prevalența existenței majorității elementelor constitutive originare.

3. Orice tentativă spre completare a monumentelor foarte vechi – antichitățile – trebuie refuzată. În cazul acestora, cea mai indicată metodă este anastiloza.

4. Monumentelor “vii” le vor fi găsite utilizări prezente, cu condiția ca ele să nu presupună alterări majore ale construcției și să nu fie radical diferite de cele originale.

5. Păstrarea tuturor elementelor valoroase din punct de vedere istoric sau artistic, indiferent din ce perioadă a existenței monumentului ar data; fără a căuta unitatea de stil sau întoarcerea la formula inițială, și fără a exclude unele elemente în favoarea punerii în evidență a altora, excepție făcând elementele minore ce desfigurează aspectul monumentului și numai după o atentă și obiectivă judecată.

6. Respectul pentru monument trebuie însoțit de acela pentru ambientul său prin refuzul alterării acestuia care ar putea conduce la subordonarea monumentului față de cadrul nou constituit prin efecte de masă, culoare sau stil.

7. Adăugirile necesare consolidării sau reutilizării monumentului trebuie limitate la minimum și prezentând o simplitate care poate continua doar expresia geometrică a compoziției originare și nu plastica sa decorativă.

8. Adăugirile trebuie marcate prin diferența de material, modenatură mai simplă sau inscripții.

9. Folosirea tuturor tehnicilor moderne pentru consolidare.

10. În cercetările arheologice, excavările trebuie imediat urmate de relevare și protecție a descoperirilor.

11. Documentarea și descrierea amănunțită a operațiunilor de restaurare este obligatorie.

DEZBATERILE DOCTRINARE INTERNAȚIONALE ASUPRA MONUMENTULUI ISTORIC ȘI PROTEJĂRII ACESTUIA

Congresul Internațional al Arhitecților – Madrid, 1904

Definirea monumentelor:

1. – vii: - ce continuă să servească scopurilor pentru care au fost construite;
 2. – moarte - ce nu mai servesc unui scop sau a căror destinație inițială a devenit demodată, inutilă.
- în funcție de această clasificare, monumentele trebuie să fie consolidate (cele moarte) fie restaurate (cele vii);
 - restaurarea trebuie realizată astfel încât să păstreze unitatea de stil, porțiunile de edificiu construite în alt stil decât cel original, urmând a fi păstrate doar dacă nu afectează echilibrul estetic general;
 - conservarea și restaurarea sunt operațiuni ce trebuie executate exclusiv de către arhitecți, diplomați ai statului sau autorizați și acționând sub controlul tehnic, estetic și arheologic al statului;
 - recomandă constituirea de asociații de preservare a monumentelor istorice și artistice în fiecare țară.

Conferința de la Atena (1931) – Organizația de Cooperare Internațională a Societății Națiunilor

Evenimentul a fost prilejuit de încheierea lucrărilor de anastiloză la Acropola Atenei efectuate de ing. Nicolaos Balanos.

Se recomanda:

- o acțiune continuă de îngrijire a monumentelor pentru evitarea restaurării lor;
- atunci când restaurarea este de neevitat, este recomandată păstrarea influențelor tuturor perioadelor istorice și stilistice;

- utilizarea monumentelor în conformitate cu specificul lor pentru o continuă întreținere a acestora;
- recunoaște preeminența într-un anumit grad al dreptului comunității în fața celui privat asupra conservării monumentelor istorice;
- relevă rolul compensării restrângerii dreptului de proprietate, atunci când acesta se referă la un monument istoric;
- respectarea caracterului ambientului monumentelor istorice, în lucrările din apropierea acestora – construcții noi, reclame, structuri edilitare sau plantații;
- folosirea tehnicii moderne de consolidare (betonul armat în special, încălzirea în pardoseală etc.), având grijă de păstrarea elementelor decorative și dătătoare de caractere originare;
- cooperarea între restauratori și cercetători științifici implicați în metode fizice, chimice sau biologice de conservare, urmare a creșterii gradului de deteriorare a monumentelor datorate factorilor de microclimat ostili;
- folosirea anastilozei – cu marcarea evidentă a completărilor;
- întărirea cooperării internaționale în domeniul protecției monumentelor ca bunuri ale întregii omeniri;
- creșterea rolului educației publicului în domeniul protecției monumentelor;
- întocmirea în fiecare țară a unor inventare complete ale patrimoniului.

Carta de la Atena C.I.A.M. – 1933

A fost realizată în cadrul Congresului Internațional de Arhitectură Modernă (C.I.A.M.).

- consfințește protecția, atât a monumentelor izolate, cât și a ansamblurilor (agregări urbane);
- definește valoarea monumentelor istorice prin dimensiunea lor: istorică, sentimentală, artistică;

- elaborează o concepție “statistică” asupra conservării patrimoniului:

- “trecutul nu poate supraviețui în totalitate, trebuie ales deci cu grijă ceea ce trebuie păstrat”;

- “dacă avem de-a face cu o serie mare de obiecte similare, unele pot fi păstrate, altele - demolate”.

- pune pentru prima dată, doar implicit, problema concilierii dintre dezvoltare și conservare:

- “dacă existența în continuare a unor obiecte semnificative ale unei epoci trecute se dovedește împotriva intereselor orașului, trebuie căutată o soluție de reconciliere”;

- “în unele cazuri poate fi păstrată partea memorială – suportul material al valorii memoriale sau istorice – în timp ce restul poate fi alterat”.

- sub influența ideologiei urbanistului Le Corbusier, proclamă supremația criteriilor justiției sociale asupra valorilor trecutului:

- “cultul valorilor trecutului nu trece peste criteriile Justiției sociale”;

- este marcată de percepțiile aceluiasi tip de urbanism atunci când recomandă:

- “asanarea construcțiilor dărăpănate din jurul monumentelor istorice și folosirea zonei drept spațiu verde”.

- este împotriva pastişei stilistice.

Charta Internațională asupra Conservării și Restaurării Monumentelor – Veneția, 1964

A fost promulgată la al II-lea Congres Internațional al Arhitecților și tehnicienilor din domeniul monumentelor istorice – Veneția, 25/31 mai 1964

- este o consecință a Chartei de la Atena din 1931 (prima formă dată acestor principii fundamentale în arhitectură – restaurare), ce a contribuit la dezvoltarea unei vaste mișcări internaționale, tradusă în documente cu regim

național în cadrul activității UNESCO și ICOMOS, și în crearea Centrului Internațional de Studii (în cadrul ICOMOS) pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale

Iată câteva idei importante spicuite din textul Congresului Internațional al Arhitecților – 1964:

- noțiunea de monument istoric cuprinde, atât creația arhitecturală izolată, cât și situl urban sau rural care poartă dovezile unei civilizații particulare (unice) a unei evoluții semnificative sau a unui eveniment istoric. Se întinde nu doar asupra marilor creații, ci și asupra celor modeste care au căpătat în timp o semnificație culturală;

- conservarea și restaurarea monumentelor constituie o disciplină care face apel la toate științele și la toate tehnicile care ar putea contribui la studierea și ocrotirea patrimoniului monumental;

- conservarea monumentelor istorice, întâi impune permanenta întreținere a lor;

- conservarea implică existența unui cadru – scară valorică. Atâta timp cât cadrul tradițional subzistă, acesta va trebui conservat și toată construcția nouă, toată zona distrusă și toată amenajarea care poate altera rapoartele de volume și de culori va fi interzisă;

- deplasarea ansamblului sau a unei părți din monument nu poate fi tolerată decât atunci când ocrotirea monumentului impune rațiuni, interese naționale sau internaționale, care le justifică;

- elementele de sculptură, pictură sau de decorație, ce fac parte integrantă din monument nu pot fi separate decât atunci când această măsură este singura susceptibilă să asigure conservarea;

- restaurarea este o operație care trebuie să confere obiectului un caracter excepțional. Ea are ca scop să conserve și să releve valoarea estetică și istorică a monumentului și se bazează pe respectul substanței vechi (materialul originar) și a documentelor autentice. Ea se oprește acolo unde începe ipoteza; de aici toată munca de întregire recunoscută indispensabilă, înlocuiește compoziția arhitecturală și va păstra amprenta timpului nostru;

- în caz că tehnicile tradiționale se dovedesc inadecvate, consolidarea unui monument poate fi asigurată făcând apel la toate tehnicile moderne de conservare și de construire, a căror eficacitate fusese demonstrată prin consacrări științifice și garantate de experiență;

- etapele recunoscute valoroase, ale tuturor epocilor ce au concurat la edificarea în timp a monumentului, trebuie respectate, unitatea stilului nefiind un scop neapărat de neatins pe parcursul restaurării. Atunci când un edificiu prezintă mai multe etape suprapuse (degajarea unui strat de dedesupt nejustificându-se decât excepțional) cu condiția ca elementele prelevate să nu prezinte un interes major – compoziția adusă la lumina zilei va trebui să constituie o dovadă de mare valoare istorică, arheologică sau estetică. Astfel, starea de conservare este unanim apreciată drept valoroasă;

- elementele destinate a înlocui părțile lipsă (ce lipsesc) trebuie să se integreze armonios ansamblului, distingându-se de părțile originare; cu scopul ca restaurarea să nu falsifice documentul de artă sau de istorie;

- adăugirile nu pot fi tolerate decât respectând toate părțile interesante ale edificiului, cadrul său tradițional, echilibrul compoziției și relațiile sale cu cadrul înconjurător;

- citurile monumentale trebuie să facă obiectul unor preocupări speciale în scopul de a salva integritatea și să asigure asanarea, amenajarea și punerea lor în valoare. Lucrările de conservare și de restaurare, care se efectuează, trebuie să se inspire din principiile anterior acceptate;

- lucrările arheologice, trebuie să se efectueze conform normelor științifice și „Recomandările definind principiile internaționale menite a se aplica în materie de săpături arheologice” – adoptate de UNESCO în 1956. Toată munca de reconstrucție va trebui în acest timp să fie exclus apriori, doar anastiloza poate fi agreată (adică recompunerea părților existente dar dezmembrate). Elementele de integrare vor fi întotdeauna recunoscute și vor reprezenta minimul necesar pentru asigurarea condițiilor de conservare ale monumentelor și de a se stabili continuitatea formelor sale;

- lucrările de conservare, restaurare și de săpături arheologice vor fi întotdeauna însoțite de constituirea unei documentații precise sub formă de

rapoarte analitice și critice ilustrate prin desene și fotografii, în așa fel încât toate fazele lucrărilor de degajare, consolidare, recompunere și integrare să fie consemnate riguros. Această documentație va fi depusă în arhivele unui organism public și pus la dispoziția cercetătorilor, fiind recomandată publicarea lor.

LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ A PROTECȚIEI MONUMENTELOR ȘI ANSAMBLURILOR ISTORICE

A. CONVENȚII ȘI RECOMANDĂRI ALE O.N.U.

1. Convenția referitoare la protecția patrimoniului cultural în eventualitatea unui conflict armat (Convenția de la Haga) – 1954;
2. Convenția referitoare la mijloacele de prevenire și interdicere a transferului, importului și exportului ilicit de bunuri culturale – 1970;
3. Convenția referitoare la protecția patrimoniului cultural și natural mondial – 1972;
4. Recomandări privitoare la principiile internaționale aplicabile cercetărilor arheologice – 1956;
5. Recomandări referitoare la salvagardarea frumuseții și caracterului peisajelor și siturilor – 1962;
6. Recomandări referitoare la mijloacele de interdicere și prevenire a transferului importului și exportului de bunuri culturale – 1964;
7. Recomandări referitoare la protejarea bunurilor culturale periclitate de lucrări publice sau private – 1968;
8. Recomandări referitoare la protecția la nivel național a patrimoniului cultural și natural – 1972;
9. Recomandări referitoare la schimbul internațional de bunuri culturale – 1976;

10. Recomandări referitoare la protejarea și rolul contemporan al zonelor istorice – 1976.

B. CONVENȚII ALE CONSILIULUI EUROPEI

1. Convenția Europeană referitoare la Protecția Patrimoniului Arheologic (Convenția de la Londra) – 1969;
2. Convenția pentru Protejarea Patrimoniului Arhitectural European (Convenția de la Granada) – 1985;
3. Revizuirea Convenției Europene a Protecției Patrimoniului Arheologic (Convenția de la Malta) – 1992.

În continuare, vom informa foarte succint cititorul asupra detaliilor importante stipulate în Convențiile și Recomandările mai sus amintite – referitor la protejarea, restaurarea, conservarea patrimoniului – pe care România le-a ratificat.

- **CONVENȚIA REFERITOARE LA PROTECȚIA PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN EVENTUALITATEA UNUI CONFLICT ARMAT (CONVENȚIA DE LA HAGA) – 1954**

**Notă: ROMÂNIA A RATIFICAT ACEASTĂ CONVENȚIE LA
21 MARTIE 1958.**

“(…) [Înaltele părți contractante] fiind convinse că distrugerea bunurilor culturale aparținând oricărui popor înseamnă o distrugere a patrimoniului cultural al umanității, de vreme ce fiecare popor își aduce contribuția la cultura umanității”.

Preambul, paragraf 2

“(…) Considerând protecția patrimoniului cultural deosebit de importantă pentru toate popoarele lumii și că este important ca acest patrimoniu să primească o protecție internațională;”

Preambul, paragraf 3

Art. 1 (a)

“Bunurile mobile sau imobile de mare importanță pentru patrimoniul cultural al fiecărui popor precum:

- monumentele de arhitectură, artă și istorie, fie ele religioase sau laice ;
- siturile arheologice ;
- ansamblurile de clădiri ce sunt împreună, importante din punct de vedere istoric sau artistic;
- opere de artă ;
- manuscrise, cărți sau alte obiecte de valoare din punct de vedere artistic, istoric sau arheologic ;
- colecții științifice și arhive sau reproduceri ale obiectelor definite mai sus.”

(b)

“Construcții ale căror scopuri sunt acelea de a adăposti sau expune bunurile culturale mobile definite în paragraful (a), precum muzee, mari biblioteci și arhive, precum și adăposturile acestora amenajate pentru cazurile de conflict armat”.

(c)

“Centre conținând un mare număr de bunuri culturale de felul celor definite în paragrafele (a) și (b), definite drept “centre conținând monumente” vor fi identificate, monitorizate și protejate.

Scopul convenției este acela de a proteja bunurile culturale – subiecte ale convenției de distrugere, jaf sau vandalism în cazul unui conflict armat prin intermediul înscrierii lor în “Registrul Internațional al Bunurilor Culturale supuse unei Protecții Speciale” și a următoarelor măsuri :

(Capitolul II, Articolul 8, paragraful 6:)

- abținerea de la folosirea bunurilor culturale sau a vecinătăților acestora, în așa fel încât să le expună riscului de distrugere în cazul unui conflict armat ;

- abținerea de a achiziționa asemenea bunuri din teritoriile ocupate și luarea măsurilor necesare pentru interzicerea, prevenirea sau stoparea furtului, însușirii sau vandalizării patrimoniului cultural situat pe teritoriul uneia dintre părțile contractante;

- abținerea de la acte de represalii săvârșite asupra patrimoniului cultural;

- marcarea distinctivă a bunurilor culturale subiecte ale convenției;

- neamplasarea în imediata apropiere a bunurilor de patrimoniu a unor obiective militare sau civile de interes strategic sau viceversa;

- în caz de conflict armat, abținerea de la acte de ostilitate directe asupra bunurilor culturale protejate;

- numirea de către orice înaltă parte contractantă (în caz de conflict armat) a unui Comisar General însărcinat cu supravegherea respectării Convenției.

• **CONVENȚIA REFERITOARE LA MIJLOACELE DE PREVENIRE ȘI INTERZICERE A TRANSFERULUI, IMPORTULUI ȘI EXPORTULUI ILICIT DE BUNURI CULTURALE – 1970**

“[Conferința Generală a UNESCO] considerând că protecția patrimoniului cultural poate fi efectivă doar dacă este organizată, atât la scară națională, cât și internațională de către state lucrând în strânsă cooperare (...)”

Preambul, paragraf 8

Subiectul Convenției îl constituie:

Art. 1. “(...) termenul de bun cultural definește bunul fie laic fie religios care este în mod expres considerat de către fiecare stat drept important din punct de vedere arheologic, al preistoriei, istoriei, literaturii, artei și științei și care aparține uneia dintre următoarele categorii: (...)”

(c) produse ale săpăturilor arheologice (atât legale, cât și clandestine) sau ale oricăror alte descoperiri arheologice;

- (d) elemente ale monumentelor istorice sau artistice, precum și ale siturilor arheologice ce au fost dezmembrate din acestea;
- (e) antichități mai vechi de 100 de ani, precum inscripții, monede sau sigilii;
- (f) obiecte de interes etnologic (...).

Convenția definește în sensul jurisdicției sale, categoriile de bunuri ce sunt „parte a patrimoniului național al Statelor”:

- Art.4. (a)** Bunurile culturale create de către geniul individual sau colectiv al cetățenilor statului respectiv, cât și bunurile culturale importante pentru statul respectiv și care au fost create pe teritoriul acestuia de către cetățeni străini;
- (b) Bunuri culturale descoperite pe teritoriul național;
 - (c) Bunuri culturale obținute prin intermediul misiunilor de cercetare arheologică, etnografică sau biologică organizate cu consimțământul organismelor competente ale statului de origine a unor asemenea bunuri;
 - (d) Bunuri culturale care au făcut subiectul unui schimb liber consimțit;
 - (e) Bunuri obținute drept cadou sau cumpărate legal cu acceptul organismelor competente din țările de achiziție”.

Scopul Convenției este declararea drept ilicită a transferului, importului sau exportului obiectelor culturale, făcând parte din categoria subiectului convenției și prevenirea acestor acte prin următoarele mijloace:

“organizarea de servicii naționale, acolo unde ele nu există, pentru protecția patrimoniului cultural, dispunând de suficient personal specializat pentru a realiza următoarele funcții:

- Art. 5 (a)** propunerea de legi și regulamente menite să asigure protecția patrimoniului și în mod special prevenirea transferului, importului și exportului de bunuri culturale importante;
- (b) punerea la punct și actualizarea, pe baza unui inventar național al bunurilor protejate, a unei liste a bunurilor de

- patrimoniu a căror export ar constitui o sărăcire a patrimoniului cultural național;
- (c) promovarea instituțiilor științifice și tehnice menite să asigure protecția și expunerea bunurilor culturale;
 - (d) organizarea supervizării săpăturilor arheologice, asigurând protecția „in situ” a anumitor bunuri culturale, precum și protecția anumitor areale în vederea unor cercetări ulterioare;
 - (e) stabilirea pentru cei interesați (curatori, colecționari, anticari etc.) a unor reguli în conformitate cu etica principiilor stabilite prin Convenție și verificarea aplicării acestor reguli;
 - (f) luarea de măsuri de educație în vederea respectării patrimoniului cultural al fiecărui stat și diseminării prevederilor Convenției;
 - (g) a urmări informarea publică necesară cu privire la dispariția bunurilor culturale.
- Art. 6 (a)** introducerea unor certificate care să specifice legalitatea exportului unui anumit bun cultural (...);
- (b) interzicerea exportului de bunuri culturale în absența unui asemenea certificat;
 - (c) să facă publice măsurile de prevenire (...).”

• **CONVENȚIA REFERITOARE LA PROTECȚIA PATRIMONIULUI CULTURAL ȘI NATURAL MONDIAL – 1972**
Ratificată de România în 1994.

Art. 4. “Fiecare stat parte a acestei Convenții recunoaște că datoria de a asigura identificarea, protecția, conservarea, prezentarea și transmiterea către generațiile viitoare a bunurilor naturale și culturale definite prin art. 1 al Convenției care se află pe teritoriul național îi revine (...)”

Preamble, paragraf 7

“Considerând că (...) incumbă asupra comunității internaționale ca întreg să participe la protecția patrimoniului cultural și natural de deosebită

valoare universală prin oferirea de asistență colectivă ce fără a înlocui acțiunea statului direct interesat, contribuie în mod efectiv la completarea eforturilor acestuia (...).”

Art. 6, paragraf 1

“(...) respectând Suveranitatea Statelor (...) fără a aduce prejudicii dreptului de proprietate consacrate de legislațiile naționale, statele părți ale Convenției recunosc că este de datoria comunității internaționale de a coopera în protecția patrimoniului considerat drept patrimoniu mondial”.

Art. 1. “Pentru scopurile acestei Convenții, următoarele vor fi considerate patrimoniu cultural:

Monumente:

- opere de arhitectură, de sculptură sau pictură monumentală;
- elemente sau structuri cu caracter arheologic, inscripții, peșteri și grupe de elemente ce au valoare universală din punct de vedere al istoriei, artei și științei;

Ansamluri:

- grupuri de construcții izolate sau grupate care datorită arhitecturii lor, unității și integrării lor în peisaj au o valoare universală de excepție din punct de vedere al istoriei, artei sau științei;

Situri:

- zone topografice, opere comune om-natură care au o valoare universală din punct de vedere al istoriei, esteticii, etnografiei sau antropologiei”.

Art.2. “Pentru scopurile acestei Convenții, următoarele vor fi considerate patrimoniu natural:

Caracteristici naturale constând din formațiuni de relief sau biologice sau grupări de astfel de formații care sunt de valoare deosebită universală din punct de vedere estetic sau științific;

Formațiuni geologice sau geografice și areale precis delimitate ce constituie habitatul unor specii de plante sau animale amenințate și care sunt

de importanță universală deosebită din punct de vedere al științei și conservării ;

Situri naturale sau teritorii precis delimitate de valoare universală deosebită din punct de vedere științific, al conservării sau al frumuseții naturale”.

Art.3. Atribuțiile statelor semnatare sunt definite drept următoarele:

- identificarea și delimitarea bunurilor definite prin Art. 1 și Art. 2

Art.5. - Adoptarea unei politici generale a cărui corp este de a da patrimoniului cultural și natural o funcțiune în viața comunității spre a-i integra protecția în programele complexe de dezvoltare;

- Organizarea în teritoriu a serviciilor pentru protecția, conservarea și expunerea patrimoniului cultural și natural, încadrate cu un staff capabil să-și ducă la îndeplinire misiune;

- Dezvoltarea de studii științifice și tehnice și a cercetării și adoptarea unor astfel de măsuri operative care să facă statele capabile de a contracara acțiunea distructivă asupra bunurilor de patrimoniu mondial;

- Să ia măsurile cele mai potrivite din punct de vedere legal, științific, tehnic, administrativ și financiar pentru asigurarea identificării, protecției, conservării, prezentării și reabilitării patrimoniului ;

- Să întărească sau să stabilească centre naționale sau regionale de pregătire în domeniul protecției, conservării și prezentării patrimoniului cultural și natural și să încurajeze cercetarea științifică din acest domeniu.

Art. 11, paragraf 3

- Convenția instituie “Lista Patrimoniului Mondial” la propunerea statelor semnatare. (Includerea în listă, reclamă consimțământul statului semnatar).

Art. 11, paragraf 4

- Din rândul bunurilor din “Lista Patrimoniului Mondial” se selectează ori de câte ori este nevoie “Lista Patrimoniului Mondial în

Pericol” pentru conservarea căruia sunt necesare operațiuni majore ce necesită asistența internațională sub auspiciile Convenției Patrimoniului Mondial.

- Pericolul deosebit în care trebuie să se afle un bun al “Listei Patrimoniului Mondial”, pentru a fi îndreptățită înscrierea sa în “Lista Patrimoniului Mondial în Pericol”, trebuie să fie de natură să cauzeze dispariția bunului prin:

- degradare accelerată ;
- proiecte de lucrări majore publice sau private ;
- proiecte de dezvoltare urbanistică sau turistică ;
- distrugerii cauzate de schimbarea utilității sau a proprietății asupra terenului ;
- alterări majore incluse de cauze necunoscute ;
- abandonare ;
- izbucnirea unui conflict armat ;
- calamități sau cataclisme, incendii, cutremure sau alunecări de teren ;
- erupții vulcanice, schimbări în regimul hidrografic sau inundații.

Art. 13, paragraf 1

Asistența internațională a Patrimoniului Mondial :

- “Comitetul Patrimoniului Mondial primește și studiază cererile de asistență formulate de statele părți ale Convenției (...). Scopul acestor cereri este asigurarea protecției, conservării, prezentării sau reabilitării (bunurilor din “Lista Patrimoniului Mondial” sau din “Lista Patrimoniului Mondial în Pericol”).”

Art. 13, paragraf 2

- “Cereri de asistență internațională ... pot implica și identificarea de bunuri culturale sau naturale definite prin Art. 1 și Art. 2, atunci când investigații preliminare au arătat justificarea unor cercetări aprofundate”.

Art. 13, paragraf 7

- “Comitetul Patrimoniului Mondial, cooperează cu organizațiile guvernamentale și neguvernamentale ce au obiective similare cu cele ale Convenției.

Pentru implementarea programelor și obiectivelor sale, Comitetul se sprijină pe acțiunea unor asemenea organizații, în particular pe cea a ICROM, ICOMOS, IUCN, cât și pe cea a organismelor publice sau private cât și a indivizilor”.

Art. 15, paragraf 1

- “Un Fond pentru Protecția Patrimoniului Cultural și Natural Mondial de Valoare Universală Deosebită – denumit și Fondul Patrimoniului Mondial, este instituit”.

Art. 22

“Asistența acordată de către Comitetul Patrimoniului Mondial ia următoarele forme :

a. – studii referitoare la probleme artistice, științifice sau tehnice ridicate de protecția, conservarea, prezentarea sau reabilitarea patrimoniului cultural și natural ;

b. – prevederea de experți, tehnicieni și forță de muncă specializată care să asigure că operațiunile sunt corect realizate;

c. – specializarea staff-ului și a personalului din domeniul identificării, protecției, conservării, prezentării și reabilitării patrimoniului cultural și natural;

d. – credite cu dobândă redusă sau fără dobândă și rambursabile pe termen lung;

e. – alocarea de credite nerambursabile, în anumite cazuri speciale”.

Art. 25

“Ca o regulă generală, doar o parte a costurilor totale pot fi suportate de către comunitatea internațională”.

- **REGULAMENTUL DE APLICARE A CONVENȚIEI PATRIMONIULUI MONDIAL**

Comitetul Interguvernamental de Protecție a Patrimoniului Cultural și Natural Mondial – 1986

Art. 24

“Definirea valorii excepționale:

- să reprezinte o valoare artistică unică, o capodoperă a spiritului creator al umanității;
- să fi existat o influență considerabilă într-o perioadă anumită asupra dezvoltării arhitecturii, artei monumentale sau organizării spațiale;
- să aducă o mărturie unică despre civilizații dispărute;
- să ofere un exemplu eminent al unui tip de construcție sau ansamblu arhitectural ilustrând o perioadă istorică semnificativă ;
- să constituie, un exemplu de habitat uman tradițional reprezentativ pentru o anumită cultură și devenit vulnerabil urmare unor mutații ireversibile;
- să fie direct și efectiv asociate cu evenimente, idei sau manifestări având o semnificație universală de excepție.

În afara criteriilor care definesc valoarea “excepțională” sunt introduse următoarele condiții pentru ca un bun să fie admis în Lista Patrimoniului Mondial:

- să răspundă criteriilor de autenticitate în ceea ce privește concepția, execuția și mediul înconjurător ;
- să beneficieze de o protecție juridică adecvată și de un mecanism de gestiune care să-i asigure conservarea.”

- **CONVENȚIA EUROPEANĂ REFERITOARE LA PROTECȚIA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC (CONVENȚIA DE LA LONDRA) – 1969**

Subiectul Convenției îl constituie “Bunurile Arheologice” definite drept: “Vestigii, obiecte sau orice fel de urme ale manifestărilor umane ce

constituie o mărturie a unor epoci sau civilizații ale căror surse de informare științifică este asigurată de săpături sau descoperiri”.

Scopul Convenției este de a:

1. – asigura dezvoltarea mijloacelor de investigare științifică prealabilă protecției vestigiilor arheologice;
2. – lupta împotriva săpăturilor clandestine.

În ceea ce privește protecția săpăturilor și a vestigiilor arheologice, Convenția solicită semnatarilor, două măsuri obligatorii:

1. - efectuarea unor inventarii complete ale săpăturilor și siturilor arheologice, editarea unor cataloage științifice asupra acestora;
2. – “înghețarea” unor areale de cercetare și protejarea lor pentru cercetarea generațiilor următoare.

• **REVIZUIREA CONVENȚIEI EUROPENE A PROTECȚIEI PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC (CONVENȚIA DE LA MALTA) – 1992**

- Se dorea punerea accentului pe investigațiile nedistructive premergătoare oricărui alt procedeu.

- săpătura să rămână un principal instrument de cercetare dar nu singurul: prospecțiunea geofizică și explorarea imaginilor din satelit, ca o completare;

- obligativitatea existenței prealabile săpăturilor, a unui plan de protecție și gestiune a eventualelor descoperiri;

- asigurarea integrării cercetării și descoperirilor științifice în viața comunității umane prin conservarea “in situ” și difuzarea informațiilor referitoare la cercetările arheologice.

• **CONVENȚIA PENTRU PROTEJAREA PATRIMONIULUI ARHITECTURAL EUROPEAN (CONVENȚIA DE LA GRANADA) – 1985**

A fost semnată de România în iulie 1996.

Convenția afirmă teza: “patrimoniul arhitectural ca o expresie de neînlocuit a bogăției și diversității patrimoniului cultural al Europei, o mărturie inestimabilă a trecutului și un bun comun pentru toți europenii”.

Preambul, paragraf 2

Preambul:

Convenția pleacă de la axioma conservării integrate potrivit căreia “este important de a transmite un sistem de referințe culturale generațiilor viitoare, de a ameliora cadrul urban sau rural de viață și de a favoriza simultan dezvoltarea economică, socială și culturală a statelor regiunii”.

Art. 1.

Sunt redefinite ca semnificație atotcuprinzătoare:

monumentele	- clădiri și structuri remarcabile prin trăsături istorice, arheologice, artistice, științifice, sociale și tehnice
ansamblurile	- grupuri omogene de construcții urbane sau rurale cu trăsături remarcabile din punct de vedere istoric, arheologic, artistic, științific, social și tehnic, suficient de coerente pentru a forma o unitate definibilă topografic;
siturile	- opera combinată a omului și naturii în areale parțial construite, cu trăsături remarcabile din punct de vedere istoric, arheologic, artistic, științific, social și tehnic, suficient de coerente pentru a forma o unitate definibilă topografic.

Art. 4, paragraf 2

Sunt definite principalele obligații pe care le iau statele semnatare ale Convenției:

1. Să ia toate măsurile necesare inventarierii și protecției patrimoniului arhitectural

2. Să implementeze un sistem de autorizare care să protejeze patrimoniul prin:

- a. – obligativitatea autorizării de către autorități competente, a oricărei lucrări de demolare sau alterare a monumentelor sau a ambiantului acestora;
- b. – obligativitatea autorizării oricărei propuneri afectând un ansamblu sau un sit și care implică:
 - demolarea unor clădiri;
 - construirea de noi clădiri;
 - modificări substanțiale care ar împieta asupra caracterului sitului;
- c. – capacitatea organismelor abilitate de a obliga proprietarul unui bun de conservare sau de a fi abilitate să realizeze astfel de lucrări în cazul în care proprietarul este în imposibilitate de a le realiza.
- d. – posibilitatea exproprierii bunurilor de patrimoniu.

Art. 6, paragraf 1

3. – “Să prevadă mijloacele financiare necesare autorităților publice pentru întreținerea și restaurarea patrimoniului, ținând cont de competențele naționale, regionale și locale ale acestora, și de posibilitățile bugetare”.

4. – Să găsească facilitățile fiscale care să încurajeze conservarea patrimoniului și să încurajeze inițiativele private în această direcție.

Art. 10

5. – “Să adopte o politică de conservare integrată care:

- a. – să includă protecția patrimoniului arhitectural ca un obiectiv major al dezvoltării urbane și amenajării teritoriului;
- b. – să promoveze programe de întreținere și restaurare;
- c. – să facă din conservarea, promovarea și punerea în valoare a patrimoniului arhitectural un obiectiv major al

politicilor din domeniul culturii, ambientului, amenajării teritoriului și urbanismului”.

Art. 13

6. – “În vederea implementării acestor politici parțiale se angajează să promoveze asemenea structuri administrative care să înlesnească colaborarea la toate nivelurile între activitățile culturale, ambientale, de planificare teritorială și conservare”.

Iată, deci, pe scurt, acțiunile spațiului european, în domeniul restaurării, protejării și conservării monumentelor istorice și de arhitectură, a siturilor istorice și arheologice cât și implementarea politicilor din domeniile menționate, în legislația specifică acestor domenii de activitate – de-a lungul vremii și până în perioada actuală.

Vom trata în cuprinsul aceleasi reviste, în partea a doua a materialului mai sus prezentat, eforturile României de a se alinia la condițiile specifice domeniilor de activitate menționate, și în special **legislația română promovată după anul 1989, în scopul armonizării acesteia cu cea a Comunității Europene cu privire la protejarea, restaurarea și conservarea patrimoniului construit și natural național și local.**

***THE RESTORATION OF ROMANIAN HISTORICAL AND
ARCHITECTURAL MONUMENTS. THE PROTECTION AND THE
CONSERVATION OF THE NATIONAL AND LOCAL PATRIMONY,
ENSURED BY THE ROMANIAN LEGISLATION, AFTER 1989, FOR
COMPLIANCE WITH THE REGULATIONS OF THE EUROPEAN
COMMUNITY***

- Abstract -

This account presents the “evolution of the concept of historical monument”, and, at the same time, represents a guide to dealing with specific issues concerning the protection of historical monuments.

It addresses to the specialists in the field of historical monuments conservation, to the officials of the public administration, to the owners of such historical monuments and to the ordinary citizens, concerned by the fate of the national and local patrimony.

MISCELLANEA HISTORICA (I)

Dan RÂPĂ

O veritabilă și eficientă investigație științifică în plan istoric urmărește realizarea unei documentate și veridice analize a evenimentelor, a activităților multidomeniale din societate, a bunurilor culturale, și - cu dreptă măsură, acceptă inerente revizui, completări (chiar a unor concepte inițiale și concluzii depășite), opinii și observații critice privind conținutul unui text (studiu, articol) redactat sau publicat deja.

Situându-ne pe acest nivel de principialitate științifică, propunem un set de contribuții istorice, gen *Addenda et corrigenda* pentru unele informații istorico-documentare și o serie de bunuri culturale existente în fonduri instituționalizate (muzee, arhive, fonduri bibliotecare), care întregesc un anumit aspect de epocă istorică, mediază aculturația, identifică, reclasifică unele valori cultural-istorice și întregesc diverse aspecte legate de biografia și opera/activitatea unor personalități în lumina unor noi descoperiri și opinii.

I. SIGILII VOIEVODALE

I.1. Sigiliile lui DIMITRIE CANTEMIR, Domnul Moldovei

[I. – 1693 martie 19 – aprilie 8; II. – 1720 noiembrie 23 – 1711 iulie 11 (16)]

Din seria de reprezentări heraldice și sfragistice antume (steme și sigilii) aparținând domnitorului Dimitrie Cantemir, sunt cunoscute următoarele:

1. Pecetea personală, octogonală, datare 1693; în câmp heraldic: capul de bour timbrat de coroană princiară deschisă, cu însemnele celeste, datare 16/93; în exergă: “+ ДИМИТРІЕ ВОЕВОДА БОЖ. М. Г. З. МОЛДАВСКОЙ (+ DIMITRIE VOEVODA BOJ<EJ> M.<ILOSTEJU> G.<OSPODAR> Z.<EMLI> MOLDAVSKOJ).

Amprenta în tuș, alături de ex libris-ul latin autograf: “*Et hoc ex libris Joannis Demetrii Kantemyri Vayvodae Principis Terrarum Moldaviae. 1696*”, existentă pe un exemplar dintr-o carte din biblioteca domnească de la Iași; Joannes Scapula, *Lexicon graeco-latinum*, Basilae, 1579, pagina cu “Praefatio” (vezi I. Bianu, [Notă privind] *Cărți cu autografe*, în: *Analele Academiei Române*, S. III, tom XXX, Partea administrativă, p. 38-39, exemplar în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, reproducere în planșă, în: Nicolae Georgescu-Tistu, *Bibliografia literară română*, București, 1932, pl. I).

PRAEFATIO.

Argumento, Deo, in primis honori ceder. Enimvero si in me vel tantillum est eruditionis quod plane sentio quam sit exiguum, id vestro beneficio me consecutum esse profiteor. In vestra enim Lipsiensi schola a pueris sum educatus, illic me vestra liberalitate aliquando iunius studio, meae promotionis, illic primum me ad publicam functionem evocatum vestro praesidio fovisti. Quum igitur studiorum meorum fructum vobis acceptum ferre merito debeam, nec pro vestrorum in me beneficiorum magnitudine gratiam referre valeam, nemo opinor erit qui audacia aut temeritate veritat, si hunc primum suum, qui et apud vos natus est, et cuius absolviendi causa me a mea provincia tandem separari permisistis, quando in necessitas postulavit, vobis nuncupem dedicem; ut mea erga vos obsequantia et gratitudinis testimonium apud omnes extet, meoq; exemplo veluti classico complures alios, non minus vobis devinctos, ad eandem gratitudinis significationem excitent. Eum ut pro vestra humanitate et in literarum studia ardore aequi bonisq; consulat, etiam atq; etiam obsecro: id futurum mihi persuadeo, si cum inveniatis, cum alibi, tum in vestris scholis (in quarum potissimum gratiam susceptus editusq; est) literis Graecis operam danti praeferre intellexeritis. Nam si parentibus accepti sunt qui librorum utilitati consulere nituntur, minime vercor quin hic meus conatus vestra amplitudini gratus futurus sit: quum hoc unum spectaverim, ut vestris scholis aliquid utilitatis afferrem, quas non secus ac liberos vestros singulari benevolentia complectimur. Et quem admodum in angusto edificio fruendo, qui minutis lapidibus, terra, arena, et alijs id genus importandis manum admovent, opus cum principis illius architecti promovere dicuntur, ita hinc vestram praclaro capto, quo adolescentum studia inuare magis magisque, etiam hanc meam qualemcumq; operam quasi symbolam nonnihil subsidij allaturam decessit, max. vestra resp. statim quam diutissime incolamem sua virtute tueri et regere, vestraque regere gubernare dignetur: ut vestro praesidio pietas Ampli Sign.

Parle Roy en son conseil

Et plus bas

Perrot.

Et hoc ex libris Joannis Demetrii Kantemyri
Vayvodae Principis Terrarum Moldaviae. 1696

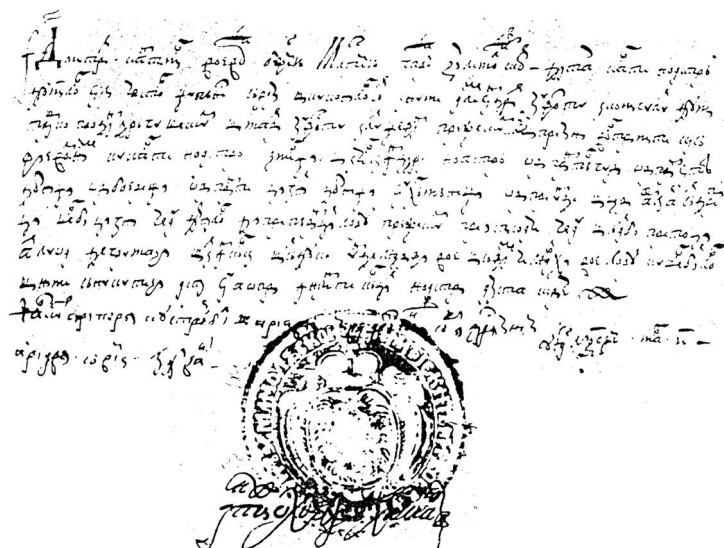
1696

2. Un set de șase reprezentări stemare din perioada de refugiu/exil în Rusia (1711-1723). Vezi: Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Ed. Șt. encicl., București, 1977, p. 361, pl. LXXXVII/1-6.

*

Investigarea unor cataloage de documente istorice din Grecia și Republica Moldova, ne-a permis identificarea unui alt tip sfragistic al voievodului D. Cantemir, datând din cea de-a doua domnie, aplicat pe hrisoave emise la Iași, la 9 ianuarie, 2 și 8 martie 1711 (7219).

Descrierea sigiliului lui Dimitrie Cantemir, Domnul Moldovei (1710 noiembrie 23 – 1711 iulie 11(16)): impresiune în chinovar, Ø – 50 mm; în câmp heraldic: scut oval având un cap de bour flancat de însemnele celeste și cu steluța între coarne, timbrat de coroana princiară închisă și cruciată, înconjurat de doi șerpi fantastici cu capetele în partea de sus sub coroană; pe flancuri ornamentică din vrejuri vegetale; în exergă: (cu litere româno-chirilice) un text slavon ce repetă intitulăția voievodală din documentele solemne: “+ДИМИТРІЕ КАНТЕМІР БОЖ(Е)У) МИЛОСТ(І)Ю Г(О)СП(О)Д(А)Р ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОЙ/ DIMITRIE CANTEMIR BOŽ(E)U MILOSTIJU G(O)SP(O)D(A)R ZEMLI MOLDAVSKOJ”.

Bibliografie: Florin Marinescu, Georgeta Penelea-Filitti, Anna Tabaki, *Documents gréco-roumains. Le fonds Mourouzi d'Athènes*, Athènes-Bucarest, 1991, p. 92-93, doc. registat 44, facsimil pl. III (hrisov datat: Iași, 1711 (7219) martie 2); *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII. *Cărți domnești și zapise moldovenești și slavo-moldovenești (1610-1710)*; Chișinău, Ed. Știința, 1992, p. 60-61 [hrisoave, în facsimil, dateate: Iași, 9 ianuarie și 8 martie 1711 (7219)].

3. O pecete personală, octogonală, datând din a doua domnie (1710-1711), având lizibil doar câmpul heraldic: capul de bour timbrat de o coroană princiară închisă cruciată, existentă pe un hrisov domnesc, Iași, 1711 (7219) februarie 18, alături de semnătura autografă (în româno-chirilică): “Dimitrie C. Voevoda”.

Bibliografie: *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, p. 62 (planșă facsimil).

I.2. Sigiliul lui IOAN SANDU STURDZA, Domnul Moldovei

(1822 iunie 9 – 1828 aprilie 23)

Descriere: Sigiliu octogonal, 32 x 37 mm, matrice cu tambur din agat. În câmp heraldic: scut despicat; în primul cartier (pe azur): un leu încoronat și rampant în profil spre stânga, purtând o spadă înconjurată de o ramură de măslin (Nota ns. Acestea reprezintă armele familiei Sturdza); în cartierul al doilea (pe azur): capul de bour cu stea (formată din șase colțuri) între coarne – Stema Moldovei. Scutul este timbrat de o coroană princiară închisă, înconjurat de o stea formată din opt colțuri cu raze, având dedesubt patru decorații primite de voievod: două creștine – în centru, două otomane – pe flancuri.

Sub scut, pe o eșarfă, se află deviza familiei princiare Sturdza: “*UTROQUE CLARESCERE PULCHRUM*”.

Totul sub pavilion căptușit cu hermină bordată cu ciucuri de aur și prinsă într-o coroană închisă formată din cercuri perlate ce se termină cu glob crucifer.

Notă: Sigiliul intră în categoria pieselor care au reprezentarea heraldică combinată – stema de stat cu stema de familie a voievodului țării, fiind parțial diferit față de cele descrise de heraldistul Dan Cernovodeanu.

Alte sigilii voievodale cu variante în timbrarea scutului și etalarea atributelor domnești și a trofeelor, în: Dan Cernovodeanu, *op. Cit.*, p. 87, 124, 272-273 (pl. XXXIII/1), 292-293 (pl. XLIII/1).

Colecția: Piesa provine din colecțiile Bibliotecii “V.A. Urechia” Galați (donația Academician V.A. Urechia); actualmente se află în custodia Muzeului de Istorie Galați.

II. PIESĂ DE CEREMONIAL ORIENTAL

În colecțiile unor muzee din România (bunăoară în Muzeul de Istorie Galați, nr. inv.) se află câteva exemplare din categoria ce cuprinde un bun cu valoare cultural-istorică simbolică ce-a fost catalogat însă, eronat, ca fiind un buzduhan domnesc moldovenesc – o copie/ imitație modernă, realizată în tehnica de atelier meșteșugăresc, la sf. sec. al XIX-lea.

Catalogarea piesei a fost făcută din rațiuni subiective, încercându-se o posibilă explicație prin identificarea în plan muzeistic a unui însemn de reprezentativitate sau a unui obiect simbolizând puterea voievodală medievală din Moldova.

În realitate, încadrarea cultural-istorică și tipologică a acestui obiect este cu totul alta, fapt ce ne determină să reluăm discuția, utilizând noi informații ad-hoc.

Consultarea unei lucrări (studiu și album) privind armamentul oriental asiatic (vezi Bianca Maria Alfieri, Lionello Lanciotti, Giorgio Mantici, Adolfo Tamburello, Maurizio Tosi, *Armi e armatura asiatiche*. Introduzione di Giuseppe Tucci..., Bramante Editrice, Milano, 1974, p. 64 și pl. 72), ne-a permis să-i atribuim acestui bun cultural o nouă identitate istorică.

Fișa descriptivă istorică ne mediază posibilitatea de a-i preciza câteva elemente: apartenența, proveniența, încadrarea tipologică, funcția și datarea.

Astfel, urmare a unei analize comparatiste a piesei de care dispunem și a unei piese descrise și existente în Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leyda – Olanda (vezi B.M. Alfieri și colab., *op.cit.*, p. 64, pl. 72), observăm analogii care ne conduc să le atribuim, amândurora, aceeași apartenență, proveniență, încadrare tipologică și datare, exceptând însă funcția lor.

Avem de-a face cu un obiect/instrument simbolic ce descinde dintr-un/ aparține unui/ ceremonial oriental arhaic, din mediul persan și perpetuat/reactivat până la sf.sec. al XIX-lea în Iran. Un artefact modern iranian, o copie realizată târziu, având un model/prototip din epoca persană, reprezentând nu un buzdugan sau vreo armă a unei căpetenii politice sau militare, ci un instrument/obiect subsumat reprezentării simbolice a unui ceremonial oriental al puterii princiare (?)/nobiliare (?).

Descrierea piesei: obiect metalic (din fier), format dintr-o reprezentare animalieră protuberantă, un cap de bovidu, cu coarne și urechi mici; suprafața piesei fiind acoperită de un decor simplu – hașurare și puncte prin incizare; piesa are o tijă/țeavă (L-72 cm) cuplată de capul de bovidu prin înfiletare, închisă la capăt și care mijlocea mânăuirea facilă pentru purtător.

De remarcat, faptul că autorii studiului-album citat încadrează piesa descrisă în categoria armelor albe orientale și a instrumentelor/obiectelor de ceremonial, sub dubla denominalizare; “dabbus” sau “mazze cerimoniale persane”.

Opinia noastră nu este convergentă în ceea ce privește încadrarea pieselor de acest gen în categoria armament, subscriind însă unei posibile funcții îndeplinite în decursul timpului, și a încadrării, mai degrabă, ca instrument de ceremonial.

MISCELLANEA HISTORICA (I)

- Abstract -

The study, belonging to the auxiliary sciences of history, brings an important contribution to the field of sigillography, through the analysis it does upon several seals. Hence, it deals with a seal imprinted on several old documents, with an original matrix (made of agate), belonging to the Moldavian Princes / Reigning Princes Dimitrie Cantemir (I – 1693; II – 1710-1711) and Ioan Sandu Sturdza (1822-1828). The second part of the article consists of a comparative analysis of national and foreign museum pieces. Through this study, an instrument (a symbolic object) used in some oriental ceremonies was identified. Its origins are to be found in the ancient Persian epoch and it was perpetuated, as form and functionality, until the modern age (the end of the XIXth century) in Iran. Just like other artefacts of Iranian origin, it also circulated on the territory of Europe.

RESTAURAREA A TREI VÂRFURI DE LANCE HALLSTATTIENE DESCOPERITE LA ROȘCANI

Sandu SINDILE

În cursul anului 2002, la laboratorul de restaurare al Muzeului de Istorie din Galați au fost aduse trei vârfuri de lance din fier, aparținând epocii Hallstatt, descoperite la Roșcani, comuna Băneasa, județul Galați.

Cele trei obiecte au fost găsite în partea de vest a satului și sunt tipice pentru faza finală a Hallstatt-ului. Există analogii cu piese descoperite la Pleșa (pe locul numit “Roșia”), la Rogojeni și la Puricani (toate în județul Galați).

Aceste tipuri de arme reprezintă materializarea culturii sciților din nordul Mării Negre și a influenței lor asupra culturii autohtone a geto-dacilor, consecință a legăturii dintre cele două etnii începând din secolul al IV-lea î.Chr.

Cele trei piese au următoarele caracteristici fizice:

1. Vârf de lance cu lama traversată de o nervură mediană și cu manșon prevăzut cu un mic orificiu de fixare.

Dimensiunile piesei sunt: Lungime – 28 cm

lățime – 4 cm

diametrul manșonului – 2,8 cm.

Piesa prezintă produși de coroziune de tipul hidroxizilor, sulfurilor și clorurilor pe toată suprafața având și puncte active de coroziune. Suprapus stratului de produși de coroziune este depus un strat aderent de murdărie și praf.

Partea tăietoare este puternic corodată și cu părți lipsă pe întreaga lungime.

2. Vârf de lance cu lama traversată de o nervură mediană și cu manșon prevăzut cu două mici orificii de fixare laterale.

Piesa este asemănătoare celei prezentate anterior dar a fost executată mai îngrijit.

Dimensiunile piesei sunt: Lungime – 25 cm

lățime – 3,8 cm

diametrul manșonului – 3 cm.

Tipul coroziunii este identic cu cel al piesei anterioare și al celei următoare, consecință a faptului că au fost descoperite în același loc.

3. Vârf de lance cu o tipologie asemănătoare celorlalte două, dar cu degradări mai importante la partea tăietoare și la manșon.

Dimensiunile piesei sunt: Lungime – 19 cm

lățime – 3,6 cm

diametrul manșonului – 3 cm.

Piese au fost aduse la laboratorul de restaurare în starea de conservare descrisă anterior.

În prima fază am determinat faptul că toate cele trei piese aveau miez metalic, lucru important pentru alegerea metodei de curățare adecvate.

În acest sens, după degresarea murdăriei aderente, cele trei piese au fost supuse unui tratament chimic de curățare cu o soluție de 20% acid fosforic cu inhibitor.

După perceri repetate, produșii de coroziune au fost înlăturați în totalitate.

Pasivarea am făcut-o cu acid fosforic 20% fără inhibitor, rezultând o suprafață uniformă de culoare gri. Surplusul de fosfat l-am îndepărtat cu lână de oțel.

Piese au fost apoi tauinate și conservate cu lac nitrocelulozic mățuit cu acetonă.

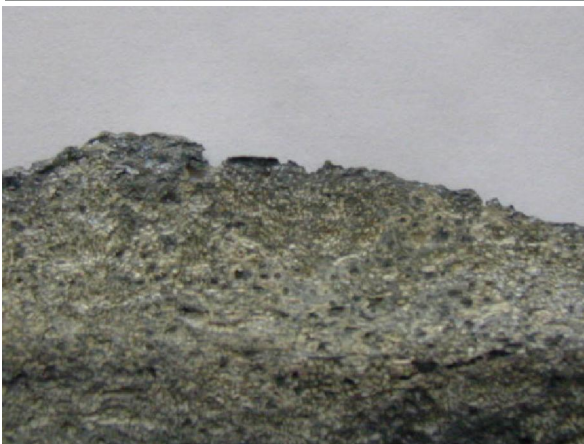
THE RESTORATION OF THE THREE HALLSTATT SPEAR TIPS DISCOVERED IN ROȘCANI

- Abstract -

This article describes the restoration of three Hallstatt spear tips discovered in Roșcani, Galați County. It underlines the restoration operations and the conservation of the objects belonging to the patrimony of the History Museum from Galați.

[VETERANII COMPLETEAZĂ CRONICA DE RĂZBOI:]
LUPTELE DE BLINDATE GERMANO-SOVIETICE
DIN SUDUL MOLDOVEI (AUGUST 1944)

Nicolae BACALBAȘA - DOBROVICI

În august 1944 am fost martorul luptelor de unități blindate desfășurate la Bârlad și în actualul teritoriu al județului Galați, în zona cuprinsă pe direcția Berești - podul de la Nănești, din apropierea localității Hanu Conachi. Întrucât am fost singurul român și probabil, singurul supraviețuitor al evenimentelor petrecute în urmă cu aproape șase decenii, am considerat că este o obligație morală să adaug mărturia mea la răbojul atât de încărcat cu suferințe - sânge, foc, foamete - a Țării de Jos a Moldovei, expusă - vorba cronicarului - "în calea răutăților".

La intrarea României în război, eram ofițer de rezervă la singurul nostru regiment de tancuri - care de luptă cum se numea atunci. Fiind inginer, încadrat într-o activitate, considerată vitală pentru război, nu am fost mobilizat decât în ianuarie 1944. Numărul de ofițeri la Regimentul 1 de Care de Luptă era limitat, întrucât o parte pieriseră la Cotul Donului. Cei pregătiți în școlile de ofițeri de rezervă înainte de război pentru tancuri ușoare, nu mai corespundeau nici pentru tancurile mijlocii folosite în 1944 de armata română, nici din punct de vedere a noilor tactici, elaborate pe baza experienței războiului cu mijloace mecanizate. În consecință, am fost trimiși la Centrul de la Dadilov (între București și Giurgiu) pentru pregătire tactică și trageri.

În mai 1944, frontul se stabilizase pe o linie ce pornea din Carpați și trecea pe la nord de Iași, codrii Lăpușnei, la nord de Chișinău și cobora apoi pe cursul Nistrului la vale, până la limanul Nistrului și Marea Neagră.

Unitatea operativă de tunuri de asalt românești constituia o rezervă a Armatei a 8-a, dintre Carpați și Iași și era amplasată în apropiere de Roman, în lunca Moldovei, la Simionești, unde era și o unitate de blindate germane.

În iunie 1944, am fost trimis cu alți câțiva ofițeri de rezervă, la unitatea operativă. Tunurile de asalt românești și cele germane erau camuflate sub arborii din luncă, iar ofițerii și soldații erau pregătiți pentru a utiliza tipurile noi de tancuri și tunuri de asalt germane, care începuseră să sosească în dotarea armatei române.

Unitatea de tunuri de asalt germane, sub comanda maiorului Braun, număra puțini ofițeri și era implicată și la transmiterea experienței ei de luptă unității noastre, făcându-se și ședințe comune. Întrucât cunoșteam limba germană, a trebuit să fac pe interpretul. Sarcina aceasta, pe lângă greutatea inițială, datorită termenilor tehnici, mai era complicată de evidenta lipsă de simpatie dintre ofițerii români și cei germani. Uneori era necesar să folosesc diplomație în traduceri, pentru a nu se ajunge la un conflict. Se cerea oarecare abilitate, întrucât corpul ofițeresc activ și cel de rezervă, atât cel românesc cât și cel german - ca orice grup constituit pe bază de amestec forțat - erau extrem de neomogene din punct de vedere al caracterelor și al orizontului cultural. Un om cult, fin și în fond pacifist, fără să fie un slab, era medicul unității germane, dr. Günther. Era un vechi combatant din unitatea sa, respectat de camarazii săi temporari; acest berlinez a avut ulterior, un rol important în soarta mea.

*

La sfârșitul celei de a doua decade a lunii august 1944 a început ofensiva sovietică contra zonelor neocupate din Moldova și Basarabia. Superioritatea zdrobitoare în efective și mijloace tehnice, conjugată cu supremația aeriană, au permis trupelor sovietice să producă două rupturi adânci ale frontului româno-german la vest de Iași și pe Nistru în zona Sărata. Mijloacele moto-mecanizate sovietice s-au revărsat prin spărturile formate și evantaiurile de trupe au început să înconjoare unitățile române și

germane dintre Iași și zona de la sud de Tighina. Armata a 6-a germană, care apăra ieșindul frontului în zona lui de nord-est, era în pericol iminent de a fi înconjurată¹.

În iulie 1944, o parte din unitatea română a fost transferată de la Simionești în Dobrogea, unde urma să formeze Regimentul 2 Care de Luptă din cadrul unei noi mari unități moto-mecanizate. În așteptarea sosirii tancurilor din Germania, tunurile de asalt erau adăpostite în Ostrovul Troina Mare, la km D.295, între Cernavodă și Seimeni. În acea perioadă, ostrovul era accesibil și pentru mijloacele moto-mecanizate la apă mică a Dunării; în prezent s-a unit cu Dobrogea. Sub sălciiile dese ale ostrovului tunurile de asalt erau la adăpost de pericolul de a fi observate de fortărețele zburătoare americane, care făceau naveta între Italia și Uniunea Sovietică, descărcând la fiecare trecere covoare de bombe în România.

În ziua de 22 august 1944 s-au prezentat la postul de comandă a noului Regiment 2 Care de Luptă, doi ofițeri germani cu ordinul Marelui Stat Major românesc de a livra trupelor germane instruite, tunurile de asalt adăpostite în Ostrovul Troina Mare pentru acțiunea de contracarare a ofensivei sovietice. Ordinul se execută. În aceeași zi, lt. col. Miki Marinescu, comandantul regimentului m-a chemat și mi-a ordonat să însoțesc materialul de război predat germanilor și după acțiune să mă prezint, ca să-i raportez despre situația tunurilor de asalt. În ziua de 22 august eram în vagonul de clasă din componența trenului cu tunuri de asalt în drum spre Moldova. În vagon erau ofițerii germani tanchiști cu care colaborasem la Simionești. În drum, de la Tecuci, au fost preluate și tancurile noi germane care fuseseră destinate trupelor române.

"Detașamentul blindat Braun s-a format din 30 tancuri și 21 tunuri de asalt ce fuseseră destinate diviziei a 2-a blindate române și fuseseră pregătite în spațiul Tecuci. Conform unui ordin emis astă-noapte (22 august, n.ns.) către subgrupul de armate Wohler și divizia blindată română (....) aceste mijloace au fost preluate de comanda unui divizion blindat al Diviziei

¹ N. Bacalbașa, *Invadarea României* (Traducere după C. Simonov, *Opere complete*, 1983, vol. 8 și 9), Ed. Antares, Galați, 1999, p. 18.

a 20-a Blindate germane și de Brigada 905 Tunuri de asalt și puse în subordinea ultimei, maiorul Braun."²

De fapt, tancurile au fost luate de la Divizia a 8-a Cavalerie moto de la Tecuci, cum rezultă din raportul generalului Gh. Rozin, comandantul trupelor moto-mecanizate române, către Marele Stat Major³.

Spre nord se deplasa o unitate redutabilă formată din 51 guri de foc, încadrată de echipaje experimentate și sub o comandă care s-a dovedit ulterior la înălțimea misiunii irealizabile. În drumul spre nord, făcut în mașina maiorului Braun, am văzut lungul convoi de trupe românești, care se scurgeau pe șosea, spre sud. În aceeași zi am debarcat materialul la Bârlad. Postul de comandă a fost instalat în biblioteca Liceului de fete din oraș. Clădirea avea o poziție dominantă cu o bună vizibilitate spre lunca Bârladului și păduricea care acoperea o parte din dealurile domoale dinspre nord-estul orașului.

În ziua de 23 august, seara, brațele "cleștelui" de blindate sovietice, revărsate prin breșele frontului, se aflau între ele la o distanță de 45-80 km. După KTBSU⁴, la est de Prut vârfurile blindate inamice au adus zona localității Comrat, iar grupul Mieth se afla la 30 km NV de Huși; Divizia 10 germană de grenadieri blindată a fost angajată întreaga zi în luptă cu blindatele sovietice pe înălțimile de la Codăești. La orele 18.05, St. Major din grupul Wohler, raportează la St. Major al grupului de armate, că tancurile rusești au intrat în Bârlad, dar după distrugerea a 8-9 tancuri, orașul a rămas sub ocupație germană, iar sovieticii au pătruns în Roman.

Ofițerii germani mă cunoșteau și au înțeles să mă folosească. Am fost oprit la Punctul de comandă. La numai câteva ore după instalare în Bârlad s-a adus la Punctul de comandă un portofel cu urme de ulei, în care era un bilețel scris în rusește. Mi s-a cerut să-l traduc, putea conține informații. Aparținuse unui mecanic de tancuri sovietic, de fapt testamentul unui

² Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german "Ucraina de Sud"*, Editura Militară, București, 1974.

³ *Idem, ibidem.*

⁴ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Sudukraine*, 20 august – 6 septembrie 1944.

sinucigaș. M-a impresionat într-atât, încât și acum, după mai mult de o jumătate de veac, am o amintire vie despre acel moment: "Eu Mihailovici... din Odessa (urma adresa), am murit în luptă; rog ca familia mea să nu fie persecutată." Murise, însă nu aveam posibilitate să-i transmit ultima dorință. Cu această ocazie am aflat că detașamentul german în mijlocul căreia mă aflam, făcea parte din grupul Steiner, cu misiunea să despresoare Armata a 6-a germană, a cărei unități ajunseseră de la Nistru la Prut și făceau eforturi disperate să treacă pe partea dreaptă a râului.

Posibil că sovieticii nu știau despre sosirea în Bârlad a unității mecanizate germane, altfel nu ar fi trimis o subunitate de tancuri ușoare "Valentine" (ajutor american), fără acoperire de infanterie, într-un oraș în care distrugerea potențială le pândea de după fiecare colț. De altfel au și fost lichidate, în oraș, cu proiectile reactive de infanterie, fără intervenția tancurilor. Mecanicul ucis conducea unul din tancurile ușoare distruse.

Dovada că sovieticii au început să fie bănuitori a constat într-un atac, desfășurat după toate regulile militare, asupra Bârladului. Din pădurea de la NE de Bârlad au debușat un pluton de tancuri T.34 (3 tancuri) urmat de un batalion de infanterie desfășurat în atac. După câteva lovituri de tun anticar german, un tanc oprit a început să fumege; s-a oprit și al doilea, iar al treilea și infanteria a renunțat la atac și s-au retras în pădurea din care ieșiseră. Toate acestea le-am văzut pe fereastra bibliotecii Liceului de fete.

Scurta luptă din lunca Bârladului a schimbat situația în mod fundamental. Detașamentul Blindat Care german cu mai mult noroc și-ar fi îndeplinit misiunea bazându-se pe surpriză, dar a fost localizat, devenind din vânător vânat pentru numeroasele trupe mecanizate sovietice, care se scurgeau spre sudul Moldovei. Intervenția întârziase. Problema era acum pusă altfel: scăparea de puhoiul ofensivei sovietice.

Trupele sovietice veneau din nord. Pe șoseaua principală Bacău-Focșani, s-au primit informații că acestea înaintau în viteză spre sud, cu misiunea de a captura cât mai multe trupe germane și românești în retragere. Rămânea deschisă numai calea spre sud prin actualul județ Galați. Așteptam noaptea pentru a ne retrage în zori.

În timpul nopții s-a primit știrea că România s-a retras din tabăra Axei. Imediat ce maiorul Braun a anunțat situația nouă în care eram, mi s-a adresat: "Domnule Bacalbașa, d-ta știi prea multe despre noi. Trebuie să rămâi cu noi." Totuși, pistolul nu mi s-a luat decât a doua zi.

Ce s-a întâmplat în sudul Moldovei și NE Munteniei în învălmășeala tragică numită generic și criptic "evenimentele de la 23 August" s-a reflectat conform formulei: "*Cei ce spun nu știu. Cei ce știu nu spun.*" Orice adevăr risca să fie un delict politic.

Chiar și scriitorul Constantin Simonov, fost locotenent colonel, prieten "la toartă" cu Vasili Stalin, fiul dictatorului, a publicat "Jurnalul" său, de abia în 1974, la aproape 30 de ani de la terminarea războiului. Cum reiese din notele sale zilnice publicate, drumurile noastre au fost paralele, atât în Moldova, cât și în NE Munteniei.

A doua zi, la 24 August, unitatea de moto-mecanizate, la care s-a adăugat un șir de autocamioane și autoturisme germane, s-a retras spre sud pe șoseaua Grivița-Berești. Aveam lada mea de campanie pe mașina doctorului Günter și am mers cu el. Pe platoul de deasupra tunelului căii ferate Bârlad-Galați, unitatea cu care mă rețineam ca prizonier, a fost atacată de blindatele sovietice.

În timpul luptei care a urmat, am fost observați și probabil numărați de avioanele ușoare biplane sovietice cu două locuri - pilot și observator - cărora rușii le spuneau, foarte nimerit de altfel, "cucuruznic", pentru că zburau deasupra porumbiștelor, care în august constituiau o posibilitate de camuflare.

Spre nordul și estul platoului, pe care era amplasat punctul de comandă al coloanei de blindate, erau râpi, unele adânci. Spre sfârșitul luptei, proiectile de artilerie sau tancuri grele au început să explodeze și în râpile situate spre NE-ul platoului. La un moment dat, am văzut ridicându-se în aer, un picior încălțat în cizmă, retezat deasupra genunchiului. Apoi, peste câteva minute, un grup de 5-6 soldați români, au ieșit din râpă; m-am apropiat de ei; erau dezorientați și nu știau încotro să fugă, ca să nu fie capturați de sovietici. În tot timpul retragerii au fost singurii români pe care

i-am văzut. Atât populația, cât și soldații români, care se retrăgeau, se ascundeau și de nemți și de ruși. Puterea de foc și măiestria tanchiștilor germani i-au făcut pe sovietici să se retragă.

Detașamentul german și-a continuat drumul spre sud, între Jorăști și Smulți. Era un drum greu, așa încât au rămas preponderent mașinile de luptă și mijloacele auto care le însoțeau. În drum, la nord de Jorăști, s-a produs un nou atac de blindate, pe care însă nu l-am văzut. Mașina medicului s-a oprit la adăpostul unei creste de deal, lângă un pâlț de salcâmi. Se auzeau loviturile de tun și apoi, foarte aproape, un scârțâit intermitent de șenile, care se apropiau încet de noi. Ne-am dat seama că era un tanc condus de un om experimentat, care nu voia să se expună nepregătit eventualelor pericole. Ne-am rostogolit din mașină și ne-am ascuns printre salcâmi. După încă o scârțâietură - ultima - s-a auzit o explozie; tancul sovietic a fost lovit. Ne-am continuat drumul. Pe undeva, în apropiere de Smulți, ne-a prins noaptea. Drumul greu și cele două lupte ne-au făcut să parcurgem o distanță relativ mică. Nu puteam înainta noaptea pe un teren fără drumuri și a trebuit să ne adăpostim într-o zonă cu arbori mari și rari. Tancurile, tunurile de asalt și mijloacele auto rămase, erau înghesuite sub arbori. Sovieticii ne urmăreau, fără să știe exact unde suntem. Trăgeau la întâmplare, cu proiectile Brandt, în zona presupusă în care ne-am fi aflat. Unul din proiectile a explodat în apropierea aglomerării noastre; unul din soldații nemți a murit pe loc, având o singură picătură de sânge la tâmpla stângă, iar eu m-am ales cu o rană la gamba stângă. Am fost îngrijit de Günther, care m-a lăsat în continuare în mașina lui.

În zori am pornit pe Valea Gerului spre sud. În marș am văzut că pe toate drumurile erau subunități de tancuri, care însă ne evitau, ținând seama de puterea de foc a detașamentului. Când însă la orizont s-a constatat prezența unei "Katiușe" care se oprise, s-au folosit trageri indirecte ale tancurilor pentru a o goni. Ne îndreptam spre podul de la Nănești. În drum însă, la VNV de Hanu Conachi s-au concentrat din nou tancuri sovietice. Lupta s-a dat într-o plantație de salcâmi. Era o zi foarte călduroasă. Tanchiștii germani țineau capacele de la turele deschise. În felul acesta am

constatat un lucru straniu și inexplicabil în lupta dintre tancuri neînsoțite de infanterie - tanchiștii sovietici au folosit contra tancurilor germane, pe lângă proiectile perforante și proiectile brizante; unul a explodat lovindu-se de un salcâm deasupra tancurilor și o schijă l-a omorât pe comandantul unui tanc german, care avea capacul turelei deschis.

Tancurile sovietice au fost nevoite din nou să se retragă. Coloana germană a trecut peste Siret pe podul de la Nănești, pe care l-a aruncat apoi în aer. Când am ajuns pe malul drept al Siretului, au început să ne bată "Katiușele" sovietice. Luptele de blindate, desfășurate pe teritoriul din stânga Siretului, se terminaseră.

Coloana Braun, tot mai lungă datorită vehiculelor germane care i se alăturau în timpul marșului, s-a retras pe arșiță pe drumuri de țară, printre porumbiști. În comuna Florica (Buzău) m-au coborât, din mașina medicului, cu tot cu bagaje și au plecat în continuare. Nu puteam umbla. Timp de vreo zece zile m-a adăpostit preotul satului. Apoi am plecat sprijinit în cârjă. Am ajuns cu o ocazie la București, m-am prezentat la Comandamentul Trupelor Moto-mecanizate, unde am raportat situația. Mi s-a dat un concediu medical de 15 zile, ca apoi să plec direct la comandamentul de divizii de sub comanda generalului Rozin, pe Mureș. Înainte de a pleca pe noul front, am mers la Florica, cu gândul de a-mi recupera câteva lucruri necesare, rămase în lada de campanie. Pe drum și la Florica, am aflat câte ceva despre soarta detașamentului Braun. Coloana se despărțise la câțiva kilometri la vest de Florica. Câteva mii de oameni în camioane și alte autovehicule au plecat în continuare spre vest. La câțiva kilometri, după locul nostru de despărțire, au fost întâmpinați de trupe sovietice cu mitraliere în poziție de tragere. Nimeni nu cunoștea câți au mai rămas prizonieri. Tancurile și tunurile de asalt, câte mai rămăseseră, se pare că nu mai aveau carburanți. Oricum a fost o mare surpriză când au apărut pe valea Buzăului, pe unde au încercat să se retragă; nu am putut afla nimic altceva despre soarta lor.

Datele din documentația publicată ulterior sunt edificatoare. C.Simonov, care a venit în calitate de corespondent de război, a doua zi, după purtarea luptelor, scria: "În Buzău și în jurul lui au fost uciși între trei

și patru mii de germani" și "Acolo unde nemții sunt în inferioritate începe exterminarea lor fără milă".

Pe de altă parte, în pag. 96 a Jurnalului de război german al Comandamentului de armate Ucraina de Sud se găsește raportarea generalului însărcinat cu misiuni speciale, despre coloana germană de pe Întorsura Buzăului: "aceasta nu-și continuă drumul din lipsă de carburanți".

Armata a 6-a germană înconjurată pe malul Prutului n-a mai putut fi ajutată de coloana Steiner. A fost nimicită și parțial luată în prizonieratul sovietic, odată cu trupele românești care nu au avut timp să se retragă în Muntenia sau Dobrogea.

În vâltoarea războiului și mai cu seamă în momente și perioade ca cele legate de ruperea unui front, de schimbări de poziții politice și militare, de dezorganizare a comunicațiilor și pulverizare a unor unități militare, marea masă a combatanților nu este informată despre situația reală a evenimentelor. Foarte puțini au informații sigure provenite de la o singură parte combatantă.

O privire de ansamblu mai mult sau mai puțin obiectivă se poate obține numai după ce statele care au participat la conflagrație, publică - total sau parțial - jurnalele de campanie ale marilor lor unități sau prelucrări după ele. În cazul ofensivei sovietice din Moldova din august 1944, aceasta a avut loc mult mai târziu, când s-au publicat datele germane și sovietice, pe lângă cele românești, care ne-au fost accesibile. Astfel, după dinamica schimbărilor de poziție a punctului de comandă a Armatei a 6-a germană, pe care detașamentul blindat Braun urma s-o depresoare, rezultă că acestea au avut loc la adăpostul puterii de foc a detașamentului. În ceea ce privește drumul retragerii, el a fost determinat de presiunea blindatelor sovietice de la nord și a prezenței trupelor române constituite în Bărăgan și la vest de Buzău.

Situația trupelor românești a fost dificilă datorită unor cauze obiective:

- ieșirea din război la 23 august;

- întoarcerea armelor împotriva trupelor germane, însă la date diferite, după localități și unități;
- până la semnarea armistițiului armata sovietică ne trata, până la 27 august, mai ales pe teritoriul Moldovei, ca dușmani;
- deși trupele române luptau contra nemților pe teritoriul țării și Comandamentul Sovietic se folosea de noi, acesta nu ne considera aliați; de altfel armistițiul s-a semnat tocmai la 12 septembrie;
- în consecință, numai între 23 și 27 august, sovieticii au luat 160.000 prizonieri români și au ucis un mare număr, încă neprecizat. Pierderile noastre în aceste zile au fost mai mari decât numărul morților și a dispăruților la eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, la bătălia Odesei și la Stalingrad.⁵

Menționăm că, mai târziu, pe Frontul de vest, România a angajat 538.000 oameni, din care a pierdut 169.822 morți, răniți și dispăruți (31%). Este un procentaj de pierderi mai mare decât cel al flotei de submarine germane în al Doilea Război Mondial.

***[THE VETERANS MAKE ADDITIONS TO THE WAR CHRONICLE:]
THE GERMAN-SOVIET TANK BATTLES IN THE SOUTH OF
MOLDAVIA (AUGUST 1944)***

- Abstract -

The author of this article narrates, from the position of direct witness (he was an officer in the Romanian army fighting on the front from the South of Moldavia), an episode of the battles between the German and the Soviet tanks, on August 22 – 24, thus adding new pieces of information to the account of these events made by another participant, the Russian writer Constantin Simonov.

⁵ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, București, 1999.